

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Josip Stritar

Gospod Mirodolski

O M N I B U S

BES^eDA

Josip Stritar

GOSPOD MIRODOLSKI

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-191-6

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

I

Lepo prebivališče bil si je ustvaril gospod Mirodolski. Ne da bi bila hiša bogve kako velika in lepa; bila je nekako v sredi med kmečkim in gosposkim poslopjem. In res, kdor je hodil tod pred kakimi petimi leti, videl je na istem mestu navadno kmečko hišo, samo malo prostornejšo, rekel bi, oblastnejšo mimo drugih po okolici, a ne da bi bila s kako posebnostjo vabila in mudila oko mimo gredočega popotnika.

Kmetje okoličani so sicer zmajávali modre glave ne čisto brez neke skrivne zadovoljnosti, da je gospod Mirodolski mnogo predrago kupil hišo in zemljišče. Res, ko bi bil hotel gospod Mirodolski stiskati svojega prednika, zadolženega kmeta, lahko bi bil odbil mnogo od kupa. A tak ni bil gospod Mirodolski. Dal mu je toliko, da je mož poplačal svoje dolgove ter kupil si na Dolenjskem drugo domovje, kjer mu želimo, da srečno živi in dobro gospodari.

Z malimi troški, po mislih novega posestnika, a mnogo preobilimi, kakor so modrovali sosedje, bila je hiša v kratkem času tako spremenjena, da je bila videti čisto druga. Malokdo je šel zdaj po gladkem, drobnopješče-

nem, cesti podobnem potu za streljaj od hiše, da bi ne bil postal ter z veseljem ogledoval prijaznega poslopja. Vendar prenaredba ni bila posebno velika: štiri okna pri tleh, dve pod streho kakor prej — a bilo je vse tako snažno, tako čedno, tako praznično; vse je pričalo, da vlada tu umna roka izobraženega gospodarja, moža, ki je dolgo živel po mestih, a naposled za stare dni tukaj si izbral prijetno, mirno domovje. Vse je bilo snažno, pravimo, saj to pač skoraj ni vredno, da se v misel jemlje, kar so nesnage delale lastovice pod streho, zlasti mladi rod v gnezdu, ki še ne ve, kaj je spodobno. Rad jih je trpel gostoljubni gospod, dasi so pogosto poleti malo prezgodaj budile ga iz kratkega spanja.

Škoda skoraj, da je bilo tako malo videti prijaznega belega zidovja; štiri krepke vinske trte, katere je bil sam vsadil novi gospodar, raztezale so tako oblastno, prav na stežaj svoje veje in mladike po zidu, da ga je, zlasti od spodaj, le malo tu; pa tam bleščalo med zelenjem; in skoraj bi bile vsa okna zakrile, ko bi jih ne bila neutrudno, brez milosti krotila umna gospodarjeva roka.

Prijeten je bil kraj, kjer se je naselil gospod Mirodolski; a očitati mu je bilo vendar eno slabost; blaga rastlina, ki z blaženim svojim sadom razveseljuje srce človeško, toliko hvaljena, toliko prepevana vinska trta ni imela tukaj svojega doma. Ni čudo torej, da so bile te štiri rastline pravi ponos, prave rejenke gospoda Miro-

dolskega; obdeloval jih je, prilival jim, skrbel je zanje, kakor često oče ne skrbi za svoje otroke. In rastline niso bile nehvaležne, rodévale so svojemu gospodarju obilo mu, ako smemo njemu samemu verjeti, sladkega grozdja; trdil je vsaj, da nikoli nikjer na svetu ni mu šlo tako v slast nobeno grozdje, ne vipavsko ne ogrsko in celó ne sloveče grozdje meransko. In to mu bode rad verjel, kdor je tako srečen, da iz lastne skušnje ve, kako prijetno diši sad, katerega si je človek pridelal sam na svoji zemlji. Da so drugače sodili o njegovem pridelku sosedov hudobni jeziki, to nas ne sme motiti; zavist ima svoj sedež tudi v sicer nepopačenem kmečkem srcu.

A to ni še vse! Višje namene je imel gospod Mirodolski: vino je hotel delati iz grozdja; in res, zadnje leto bil ga je pridelal toliko, da je napolnil štiri črne steklenice, zamašil jih ter zapečatil, kakor se dela z dragimi vini, ter shranil jih v kleti za visoke praznike, za posebne godove. Posebno ljubega gosta je moral imeti, moral je biti posebno dobre volje, da je šel po kosilu tiho dol v svojo skrivnostno shrambo, prinesel zaprašeno steklenico — kar je posebno imenitno — ter nalil najprej gostu, potem sebi droben kozarček. Hudoben človek bi bil moral biti, pravi divjak, da bi ne bil z vidnim veseljem, z neko zamaknjenostjo srebal blage kaplje ter ne hvalil je nad vsa vina, kar jih rodeva olikani vinorodni svet. Žal nam je, a zamolčati ne smemo, ker nad vse nam je resnica, da

posebno o tem pridelku našega prijatelja gospoda Mirodolskega šla je po vsej okolici čudna govorica, upamo samo, da bi izvirala od kakega nehvaležnega gosta. Dajali so mu čudne, razžaljive priimke, katerih si še ne upamo imenovati, ljudje, kateri niso imeli drugega opravka; a vendar tako hudobnega človeka ni imela vsa srenja, da bi bil take pohujšljive pogovore kdaj nesel gospodu Mirodolskemu na uho; prehudo bi bili žalili dobrega moža.

Vrt pred hišo bil je zagrajen z živo sečjo, visoko, da je ni mogla preskočiti nobena žival, gosto, da se skozi ni bilo moči splaziti ne lisici ne kuni ne drugi tatinski zverini.

Na eni strani vrta bile so gredice z navadno zelenjavo, kakršne je potreba pri hiši, obrobljene z vrsto prostih cvetic, kakršnih je videti na vsakem kmečkem vrtu. Cvele so in dišale, dokler se jim je zdelo; ni jim kratkega, nedolžnega življenja krajšala pohlepna človeška roka.

Pred hišo in na drugi strani hiše bilo je samo sadno drevje. Če so se nekateri ljudje, zlasti mlajši svet, časi posmehovali njegovemu vinarstvu, to je pa vsak rad priznaval brez zavisti, da tako lepega, tako plemenitega sadja ni bilo morebiti v vsej deželi, kakor je bilo na vrtu mirodolskega gospoda. Noben gospodar ni se mogel ponašati s tako debelimi, tako žarečimi in sladkimi ja-

bolki, kar so posebno dobro vedeli otroci, ki so hodili k njemu »tepežkat«. Češnje njegove, same cepljenke, bile so prve zrele, breskev njegovih celo ni mogel nihče prehvaliti. Ni čudo! Bilo je samo mlado, krepko drevje — prvi je on v tem kraju presajal odrasla drevesa. — Tu ni bilo videti suhe vejice, ne gosenice na peresu ne hrošča za lubom.

Res se je mnogo trudil z drevjem sam gospodar: snažil je in trebil in rezal; a vendar ne vemo, kako bi bilo, ako bi ne bil imel neutrudnih, brezplačnih pomagačev. Vrt gospoda Mirodolskega bil je pravo zbirališče, prava obljubljena dežela mnogovrstnih ptičev; tu ni bilo skoro drevesa brez ptičjega gnezda spomladi; in po seči bilo je celo vse živo. Dobro so vedele nedolžne živalce, da tu se ni jim bati pasti in nastav, zalezovanja in preganjanja; nad njimi je čulo skrbno gospodarjevo oko. Res so mu nadležni vrabci, na pol berači, na pol tatjé, pobrali mnogokako vinsko jagodo; a to priča samo, da grozdje ni moglo biti tako kislo, kakor so ga bili razvpili hudobni jeziki; gospod Mirodolski je vse voljno trpel, četudi ne moremo reči, da je bil tem vednim gladežem in krađežem poseben prijatelj; še zaplašil jih je, pravijo, včasih, vendar tako, da je vselej kmalu nazaj priletela lačna drhal. Da bi jih bil prav v strah prijel, to ni bilo dano dobrosrčnemu možu; grozovito strašilo obesiti jim, zdelo se mu je nepošteno in morebiti tudi — nepotrebno.

Čudno pa je bilo in skoraj neverjetno to, da je bil velik, hud maček pri hiši, Kara Mustafa po imenu, in vendar so imeli ptiči mir pred njim. Nerad je gospod Mirodolski govoril o tem čudežu. Kadar je prišla govorica na to, dajal ni nič prav jasnih odgovorov; videti pa je bilo, da ne govori rad o tej neuslišani mačkovi odgoji, kar morebiti kaže, da se ni vršila tako naglo, kakor je bilo želeto. A pustimo take neprijetne preiskave; veselimo se z našim prijateljem, da se mu je posrečilo s katerimi koli pripomočki ukrotiti in premagali hudobno nagnjenje mačkovo. Pristavimo tudi to, da se ni uresničilo, kar so prerokovali neki črnogledi preroki, ki nimajo prave vere v stanovitno spreobrnjenje grešnikovo, da se namreč s časom povrne prirojeno hudobno poželenje; naj ima gospodar žival še tako v strahu, naj jo še tako dobro in obilo redi, zadnjič pojde vendarle za svojo najljubšo hrano, za ptiči in zlasti mladiči v gnezdu. Mačkovo popboljšanje bilo je korenito in stanovitno.

To se je videlo zlasti pozimi. Gospod Mirodolski namreč je imel za svojo dolžnost, kar so mu dobrega storili krilati prijatelji o veselem poletju, povračati jim o hudem zimskem času. Poleti bili so mu ptiči pomagači, pozimi ljubi gosti. Kadar je bilo vse s snegom krito, ko je žival po gozdu zmrzovala in stradala, imeli so oni pri gospodu Mirodolskem vedno pripravljeno hrano na kopnem pred hišo ter mirno zavetje in prenočišče pod

streho. Posipal jim je z milodarno roko vsakovrstnega živeža, katerega je bil jeseni nabral po gozdu. Brez strahu hodila je zobat krotka drhal, kadar se ji je poljubilo, in vsaka živalca je dobivala, kar je ugajalo njenemu kljunu. — Kosi, brinovke, strnadi; penice, taščice, tresorepke; brglezi, ščinkavci, senice, vse zmešano, vse vprek uživalo je v lepi zložnosti darove blagega moža. Pošteni maček Kara Mustafa jih je pa mirno gledal, zdaj sam, zdaj z gospodarjem, kakor bi to moralo biti tako. Nobenemu ptiču ni prišlo na misel, bati se človeka ali pa tiste tiho lazeče, žarnooke živali! Ni imel torej gospod Mirodolski pravice, ponosen biti in zadovoljen s ptiči, z mačkom in s sabo? Z veseljem je gledal, kako se ptiči čutijo čisto domače; trdil je celo, kar ni nemogoče, da je mnogokateri v jeseni pozabil seliti se s svojimi vrstniki v daljne južne dežele. Zakaj neki? Hrane dovolj je imel in zavetje pri gospodu Mirodolskem.

Ena izmed glavnih posebnosti gospoda Mirodolskega bilo je srčno veselje do narave, do vsega, kar rase in se giblje svojega življenja veselo. A rad, nadvse rad je imel ptiče. Saj mora res biti trdovraten grešnik, kdor ne ljubi teh nedolžnih, veselih živalic. Zdaj seveda, ko je imel svoje domovje na kmetih, ni mu bilo treba hraniti jih kakor nekdanj v tesni ječi zaprtih; zdaj, ko je bil ves vrt njegov velik ptičnik. To je pa vendar delal, pravijo, da je spomladi hodil po gozdih in ptičev iskal. Mnogokatero

gnezdo z mladimi prinesel je domov ter položil ga na primeren kraj, in stari so hodili, s konca res plašni, a vedno pogumnejši ter pitali svojo drobno družinico; hrane je bilo dovolj na vrtu in tako so ostajah mladiči s starimi vred pri hiši.

Naravno je torej, da je bilo po gospoda Mirodolskega vrtu vse polno življenja, gibanja in petja. Prvi se je na njegovem vrtu oglašal ščinkavec spomladi, ko je bilo še drugod vse tiho in mrtvo. Kosovo petje se je razlegalo poleti z njegovega vrta daleč okrog po vsi dolini.

Poleg poštenega mačka bil je pri hiši Perun, zvesti hišni čuvaj ponoči, podnevi gospodarju tovariš.

Tujcev Perun ni imel posebno v čislu, zlasti ako so se mu videli sumni ali po obleki ali po vedenju. Ni bilo varno bližati se dvoru posebno ponoči; velik je bil Perun in krepak in imel je ostre zobe. A s komur je enkrat prijaznega videl gospodarja, njemu se ni bilo bati Peruna. Z otroki je bil krotak in potrpežljiv kakor jagnje in s Kajro Mustafo živel je v trdem prijateljstvu.

Še z eno, imenitno osebo nam je seznaniti in, upamo, tudi sprijazniti častitega bralca. Imeniten je bil v resnici Kokodin, videti vsaj je bilo, da se sam sebi vidi silno imeniten; nobeden v okolici ni tako veličastno visoko pokonci nosil žarečega, plamenu podobnega grebena, nobeden se ni ponašal s tako dolgimi, tako ostrimi ostrogami — strah vsem sosednim petelinom; in kako

modro sta mu visela dolga podbradka, tako ponosno ne nosi nobena gospa koralnih uhanov; s svojim ostrim, srditim pogledom imel je v strahu vse dvorišče; enkrat zakokotati, z glavo zmajati bilo je dovolj — vse mu je bilo pokorno. Gorje pa porednemu petelinčku, ako se je Kokodin usrdil nad njim ter jezno ob tla brusiti jel zakrivljena svoja perutna peresa, bridkim sabljam podobna. Kara Mustafa, katerega ni mogel nič kaj trpeti, ni mu hodil rad predi obličje in Perun sam se ga je ogibal, kjer je mogel; še celo gospodarju, kadar sta se srečala, ni šel s poti, skoraj vselej moral se je ogniti gospodar, kar je rad storil dobri gospod. Vedel se je oblastno, kakor da je njegovo vse to lepo domovje; tako moško, tako visoko prizdigujoč noge ni stopal sam gospod Mirodolski! Prvi se je zjutraj Kokodinov glas mogočno razlegal po tihi dolini. On je znamenje dajal, za njim so se oglašali drugi po vrsti, vsak po svoji moči. Po pravici torej bil je znan Kokodin po vsi dolini okrog in radi so ga ljudje vpletali v govor. Pogosto se je čulo: Zgoden je, ali: glasan je, ali pa tudi: stopa kakor mirodolski petelin.

Ako se nam je samo nekoliko posrečilo seznaniti prijaznega bralca z gospodom Mirodolskim, ugame se lahko, in ni nam treba obširno poročati, da je imel naš prijatelj poleg imenovanih živali dve lepi kravici v hlevu, v posebnem oddelku iskrega konjiča in uljnak na vrtu.

Lepi so kraji z visokimi gorami, bistrimi jezeri in grmečimi slapovi; daleč slujejo po svetu okrog in njih lepote glas vabi nebrojno število srečnih ljudi v njihovo krilo. S takimi lepotami ni se mogel ponašati kraj, kjer si je bil postavil šotor gospod Mirodolski. Dolinica ne preširoka; griči ob straneh, višji in nižji, z njivami počez prepasani, po njih vrhovih prijazne vasice s tremi, štirimi belimi kočami, na pol skritimi med sadnim drevjem; v dolu polja, travniki pa bistra voda po sredi tekoča — to ni nič posebnega; ali imel je ta kraj nekaj tako prijetnega, tako ljubega, da se je moral prikupiti vsakemu, zlasti kdor se je umaknil v njegovo krilo iz mestnega hrupa in nemira, in po pravici se je imenoval »Tihi dol«. Tu se ni bilo bati gospodu Mirodolskemu onih pustih ljudi, ki se z dolgega časa, »belega kruha pijani«, zapustivši mesta pomladi, razsipajo po deželi, one nesrečne nadloge, ki tako lahko najlepši kraj pristudi pravemu narodljubu.

Gospoda Mirodolskega domovje bilo je na severni strani Tihega dola v stranski dolinici; srednje visoke gore, s temnim smrečjem obraščene, branile so jo mrzlih severnih sap; proti jugu odprta, dajala je lep razgled po vsi prijazni dolini. Ob straneh bili so prijetno namešani gozdi — bukve, gabri, breze, macesni, z gostim grmovjem pod sabo, ki daje mnogovrstnim pticem zavetja in hrane.

Hiša je stala ob kraju goré, tam, kjer se je začenjala polagoma divigati iz ravnine. Mimo hiše po sredi vrta tekkel je po belem kamenčju bister studenec, zlivajoč se po kratkem, a prijaznem toku v »véliko vodó«. Lep kos gozda ob straneh bil je imovina gospoda Mirodolskega, polje do vélike vode vse njegovo! Srečni gospod Mirodolski!

Preden je prišel gospod Mirodolski v te kraje, dolinica, zdaj njegova, ni imela posebnega imena. On jo je krstil, dal ji je lepo ime: »Mirni dol«. Hitro se je bilo med ljudstvom ukoreninilo to prijazno in tako primerno ime; in ne samo to! Dali so celo po domovju ime posestniku; imenovali so ga, morebiti ne vedoč mu pravega imena, sploh samo mirodolskega gospoda; in tudi mi, dasi mu vemo pravo ime, zvali ga bomo vedno samo gospoda Mirodolskega. Dasi tako radi ustrežemo — ta je prva naša zapoved — častitemu bralcu, in kako šele ljubeznivi bralki — pravega imena našega prijatelja od nas vendar ne zvedó. Zakaj? Še tega jim ne povemo; morebiti zato, ker gospod še živi in ker bi mu bilo neljubo, ako ga motimo v srrčnem njegovem zavetju; morebiti nam kaj drugega brani, kdo ve?

Zato pa, upamo, ne bodo brali z manjšo pozornostjo, z manjšim veseljem te povesti; da bi jo le brali s toliko radostjo, s kolikršno jo mi pripovedujemo, da bi se jim s časom tako priljubil, kakor nam, gospod Mirodolski;

da bi ga prijazno spremljali v veselih in žalostnih urah, katere mu je tudi prinesel življenja večer.

Če jim pa tudi zamolčimo pravo ime — to pa skoraj vedó, samo nekoliko potrpljenja, kdo je bil in kaj je bil gospod Mirodolski.

*

Kaj je sreča človeška? — Vsak hrepeni po nji, vsak leta za njo; vsak je išče v drugi podobi; ta si nabira blaga, ta hlepi po časti in slavi. Več ko je dosegel, bolj mu rase poželenje — neugasna žeja! Delo in trud, nepokoj in skrb ne dajó mu oddihljaja, časa, da bi užival, kar je pridobil. Ta meni izvoliti boljši del; kakor od cveta do cveta lahko krili metulj leta od veselja do veselja, da mu moči oslabé, da se mu slednje pristudi veselje, da toži nazadnje s kraljevim pevcem: Vse prazno, vse ničevó!

Ni li zares dano človeku srečnemu biti? — Ne vse življenje — uživati samo nekoliko kratkih, srečnih trenutkov, ko se je nagnilo življenje, ko se mu sonce bliža zatonu? Naj bode viharen dan — človek je na svetu, da se bori in trpi — ali ne sme želeti vsaj mirnega, srečnega večera?

Redka cvetica je sreča v ti »solzni dolini«; išče je vsak; najde jo malokdo. — Krivo podobo si ljudje delajo o nji; večina je išče po visokih gorah; misli si jo kakor ponosno

visoko rastlino, ki z gorečimi bojami vabi že od daleč potnikovo oko, ki mu mami duha z močno vonjavo. A podobna je pobožni vijolici, ki skromno cvete in diši v tihem grmu skrita. Iščejo je povsod, a ona cvete samo v blagem človeškem srcu.

Blago torej bodi tvoje srce in sreča bode tvoja! O da bi bilo zares vedno tako, da bi samo blago srce že srečnega delalo človeka! A kaže nam življenje, da človek z najblažjim srcem more biti, in je tudi tolikokrat, tako nesrečen! A to je gotovo, da prave sreče ni brez dobrega srca.

Dobro srce je imel gospod Mirodolski in mirno vest, ki mu ni nič hudega očitala. Ali to ni še sreča?

Dokler je človek še mlad in krepak, dokler mu vre po žilah gorka kri — »veselo mu ptiči pojó«, ves svet je njegov; kamor položi trudno glavo, tam je doma, vse mu je prijazno, vse mu vrata odpira in srce. A pridejo leta, sivi se mu glava, pešajo moči — tedaj se mu zbuja v srcu neznano prej hrepenenje po miru in pokoju, po tihem kotu, kjer bi preživel, kar mu je ostalo dni. Košček svoje zemlje si želi, mirno streho, svoje ognjišče pod njo in okoli ognjišča — o hudó je človeku, zapuščenemu, samemu na svetu zatisniti trudne oči! Ljube mehke ročice naj mu jih zatisnejo, sladke otroške roké!

Ko je bival modri Solon za gosta pri mogočnem kralju lidijskem, katerega bogastvo je dandanašnji v pregovoru, razkaže mu nekega dne kralj vse svoje neizmerne zaklade; potem ga vpraša, kdo se mu vidi najsrečnejši na svetu. Modri Atenjan imenuje mu neznano ime, ime Tela, skromnega Atenjana; in zakaj? »Imel je Tel Atenjan lepe in pridne otroke in njegovi otroci so imeli otroke in vse je videl žive in zdrave.«

Oj srečni gospod Mirodolski! Zmeren v mladosti, delaven v krepkih letih, uživač zdaj mir in pokoj na stare dni. Na svoji zemlji bivaš, pod svojo streho in tvoj je najlepši dar nebeški: življenje ti lepšata dve hčerki, dve ljubi, pridni, lepi hčerki. Katero imaš rajši? Sam ne več, to pa več, da bi nobene ne dal za vse zaklade sveta.

Navada je pisateljem, da vestno, natanko popisujejo osebo, s katero seznanjajo svojega bralca — lase in oči, lice in život, hojo in obleko. Mi ne bomo popisovali hčer gospoda Mirodolskega. Glasovita je bila lepota Helene, za katero je storilo smrt toliko slavnih junakov v krvavi vojski; z eno besedo je ne popisuje Homer; samo to nam poroča vestni poročevalec: Ko so jo videli stari junaki trojanski, šepetali so si na uho: Vredna je krvave vojské! Tako poročamo tudi mi, kaj so govorili ljudje o hčerkah gospoda Mirodolskega: »Zora je kakor Mati božja v vélikem — in Breda kakor sv. Marjeta v stranskem oltarju.« Ko sta šli v nedeljo praznično opravljeni s

svojim očetom v cerkev, stali so ljudje, ženske in moški, ter zamaknjeni gledali nebeški podobi, toliko da niso pripogibali kolen pred njima. —

In mati? — Razširjena je bila vera pri starih Grkih, da prevelika človeška sreča zbuja zavist bogovom. Kdor se je torej presrečnega čutil, daroval jim je prostovoljno, kar je imel najljubšega na svetu. Ako bi bil tudi imel gospod Mirodolski to žalostno vero, ni se mu bilo bati. Daroval je bil, dasi ne prostovoljno, kar mu je bilo najljubše na svetu. Zvesta mu družica v vihnem življenju, mati njegovih otrok, s katero je upal preživeti v mirni sreči, v obljubljeni deželi poslednje svoje dni, ni mu spolnila zadnje želje! — Kmalu potem, ko je stopil v pokoj ter preselil se v te kraje, zapustila ga je, preselila se v pravo obljubljeno deželo, deželo večnega miru. Kdor je videl v tem žalostnem času nesrečnega moža, ne bi bil mislil, da si kdaj opomore. Vendar — čas ima zdravilo najhujšim ranam in človek ne veruje sam, koliko mu je moči trpeti. In — to je bilo pač najboljšo zdravilo — saj ni bil sam; pustila mu je draga družica dve cvetoči hčerki v spomin in tolažbo. Kadar se mu je obnovila žalost, zbudilo se hrapenenje po izgubljeni tovarišici, kadar je želel videti ljubo njeno obličje, mile njene oči, ozrl se je v Zoro ali Bredo, katero je bila ravno poleg njega; obe sta bili podoba svoje matere. Ni čuda torej, da je tako ljubil

svoji hčeri; ljubezen do žene združila se mu je z ljubeznijo do otrok. Zapustila je bila blaga žena svoje ljube, vendar niso bili zapuščeni; bivala je nevidna med njimi, njen duh, njen blagoslov je plaval vedno nad ljubo družinico, nad vsem prijaznim domovjem. Resnične so besede pesnikove:

*Kraj, koder dober, blag je človek hodil,
ostane posvečen na večne čase!*

II

Popoldne je bilo, lep poletni dan! Gorko je pripekalo sonce z jasnega neba; vendar vse živo je bilo v Tihem dolu; mlado in staro se je gibalo in trudilo po njivah in travnikih. Malo je motilo pridne delavce, da so jim tekle znojne kaplje po čelu in po licih. Vse je bilo veselo; dobra letina, vsega obilo!

Na nizkem griču na Tihem dolu, v majhni prijazni koči bila je ženica sama doma. Nji ni bilo treba truditi se v vročini na polju. Majhna je bila njena lastnina; hišica, košček vrta, dve njivici, to je kmalu obdelano in preskrbljeno. Vendar vesela je ženica kakor težko kdo po vsem Tihem dolu. Svojega sina pričakuje, in kakega sina! S takim se ne more ponašati najbogatejša, najoblastnejša Tihodolčanka. Poročil ji je, da pride; povedal ni natanko ne ure ne dneva; vsak čas ga pričakuje. O ti blaženo materino srce! S tabo se primerjati ne more, kar je najlepšega, najblažjega ustvarila nebeška modrost in dobrota; ti si pravi biser vesoljne stvaritve. Iz tebe izhaja dobrodejna gorkota, katera oživlja vse človeštvo; iz tebe izvirajo vsi blagi čuti, ki dvigajo človeška srca; ti si življenja vir, ki ne usahne. S tiho radostjo te gledajo —

lepše prikazni ne vidijo na zemlji — zveličani nebeški duhovi, tvoje veselje, tvojo žalost, tvoje hrepenenje in tvojo ljubezen!

Svojega sina pričakuje mati, ki ga ni videla že tako dolgo. Koliko se je trudila, koliko je trpela v svojem življenju; zdaj bode konec truda in trpljenja. Mirno, brez skrbi bo živela v svojih starih letih na njegovi strani, saj jo ima tako rad, časti jo pred vsem svetom, preprosto kmečko ženico, dasi je tako učen, imeniten gospod, kateremu se vse odkriva; bolj ne more rad imeti in častiti sin svoje matere, če je še tako lepa in bogata gospa! — Vse je že lepo omito in posnaženo po hiši, vse v najlepšem redu; vendar skrbno materino oko vedno zapazi še kaj, kar ni na svojem mestu. Kolikokrat je že obrisala svete podobe na steni in razpelo v kotu, vendar je že zopet vse oprášeno. Velika javorova miza v kotu: ne zdi se ji še dovolj bela, dasi jo je tako skrbno odrgnila z drobnim peskom, in onile stolček tudi še prav ne stoji. Tako se kreta in suče srečna ženica, psiček jo pa gleda; pametna žival je, dobro ve, kaj se vrši, koga pričakuje mati; kako bi ne vedel, tolikokrat mu je že povedala ženica, saj nima nikogar, da bi z njim govorila o svoji sreči. In on vse ume, to se vidi, zvesto spremlja s svojimi bistrimi, umnimi očmi vse njeno delovanje, vesel je z njo, samo da ji pomagati ne more. Ali kaj je to?

Kakor blisk šine skozi odprte duri čez vežo na vrt! Mati ve, kaj je to! Urno naproti! Ko ga zagleda pred hišo, obstoji, kolena se ji šibé! Gledata se mati in sin, molče; človeški govor nima besede, da bi povedala, kaj čutita mati in sin, ki se ljubita, ki se vidita zopet po dolgi ločitvi. Molče si podasta roké; rada bi govorila srečna ženica, a jok ji grlo zapira, in tudi sinu udereta se debeli solzi po moških licih. Molče gresta v hišo.

»Kako nenadoma si prišel, prav prestrašila sem se te! Truden boš in žejen, vročina je huda in daleč od trga do nas. Sedi in odpočij se; precej bom tukaj.«

Preden je sin prav utegnil ozreti se po sobi ter videti, kako je vse snažno in lepo, že stoji na mizi pred njim skleda sesédenega mleka in dva debela kosa kruha, belega in črnega.

»Če ga še rad ješ? Nekdaj si ga rajši imel nego ne vem kaj.«

»O rad, rad, mati! Bolj bi mi ne bili mogli ustreči; pravo poželenje sem imel po njem; ali takega pa tudi človek ne dobi na svetu, kakor pri vas, mati! Prav v slast mi pojde.«

»Pa črnega kruha si vselej hotel imeti zraven, ali naj ti ga zadrobim? Ali, če hočeš rajši, pa belega! Dejala sem: Iz mesta pride, tam ljudje samo bel kruh jedó, tudi belega moraš imeti — kakor hočeš.«

»Črnega, črnega, mati, v mleko; jaz se nisem spremenil; kar sem nekdam rad imel, imam rad tudi zdaj. A tudi belega se ne bom branil po mleku; jedel sem mnoge matere kruh, a takega ne zna peči nobena ženska na svetu kakor vi, mati!«

»Začni mi, da se ne ugreje.«

»Že jem, mati! Kaj pa Breza, kako se ima?«

»Dobro! Pridna kravica; rada je in mleka zmerom dovolj, do ostanka; pa telička imamo, tega nisi še videl; lep junček je.«

»Tega moram pa iti precej pogledat ...«

»Malo vendar še potrpi; toliko imam s tabo govoriti!«

»Jaz tudi z vami, mati! Veseli bodite, mati, zdaj je vse trpljenje pri kraju. Službo imam, dobro službo v mestu; in vi pojdete z mano. Nič dela, nič skrbi; jéli boste, kar se vam bode ljubilo, posedavali in poležavali, molili in v cerkev hodili. Nobeni gospe v mestu ne sme se bolje goditi.«

»Torej za učenika boš v latinskih šolah, latinsko boš učil, kakor so mi pravili.«

»Latinsko in grško, mati, in druge čudne reči!«

»Tu je treba veliko učenosti; gospod profesor v latinskih šolah, to ni tako kakor naš gospod učitelj v trgu; tam se uče za duhovne, jeli?«

»Za duhovne, za zdravnike, doktorje in druge učene može.«

»Koliko si moral, sirota, učiti se in truditi, da si prišel do tega visokega stanu. Veš, zdaj ti lahko povem; moja skrivna želja je bila pač, da bi te videla kdaj pred oltarjem; nič ne dé, tudi ta stan, ki si ga izvolil, je lep stan; tudi v njem se lahko Bogu služi. Bog ti daj srečo, saj si je vreden, ker si tako dober otrok. O da ni mogel Martin doživeti te sreče, zaslužil bi jo bil; bil je dober mož. Naj bo, kakor je božja volja; kar Bog stori, vse je prav storjeno; gori je pri Očetu in veseli se tudi tam najine sreče.«

»Kako se vam je godilo, mati, kar se nisva videla? Kaj gospod Mirodolski? Ali vas je obiskaval?«

»Kadar utegne, pride pogledat gor; o to ti je blaga duša; kako prijazen je z mano, kako skrbi zame; brat ne more lepše ravnati s svojo sestro; rada bi mu šla včasih kaj pomagat pri hiši, ali ne trpi, da bi se prijela kakega dela. In hčerki — skoraj vsak dan prideta k nam. Lepo ju je videti, kako se obračata in sučeta po vrtu, po hiši in po hlevu; kako veselje imata s kravico in tekom! O ti ljuba, nedolžna, srečna mladost! Zmerom smo govorili o tebi; kako se ti godi, kaj delaš, kdaj prideš domov. To je bilo veselje, kadar je prišlo kako pismo; po dvakrat, trikrat bilo je vselej prebrano. Veš, moj sin, kaj me je najbolj veselilo? — Ko si se vrnil čez toliko časa zopet v svoj domači kraj, kam je bila prva tvoja pot? Jeli, da nisi bil še pri Mirodolskih?«

»Ne, mati!«

»Vidiš, saj sem vedela, k meni si najprej prišel, pod nizko slamnato streho, k svoji stari materi; ne k nevesti svoji, lepi, ljubi nevesti, ki te tako rada ima in ti jo imaš rad, saj je prav, tako je božja volja. Bog je resničen in pravičen, zvesto izpolnjuje svoje obljube. ‚Spoštuj očeta in mater‘, govori zapoved, ‚da bodeš dolgo živel in da se ti bode dobro godilo na zemlji‘. Tebi se bo dobro godilo, moj sin! Glej, kako nevesto ti je Bog podaril? Pridno, dobro, imenitno nevesto. In lepa je tudi, lepa res kakor zora! Zora — ime res ni prav krščansko; ali vse ne morejo biti Urše, Neže in Barbe! Gosposki ljudje morajo imeti gosposka imena. Zora — lepo ime je in zdi se človeku, kakor da bi ne mogla imeti drugega imena. Srečen si, moj sin, da boš imel táko ženo. To je pa tudi res, kakor je pridna in lepa, goršega moža si ne more želeli.«

»Da, mati, srečen sem. Še to jesen, upam, bode vse gotovo; potem se preselimo v mesto in lepo življenje bomo imeli, če bo božja volja. Ona bo moja žena, ali vi boste moja mati in mati je vedno in povsod prva! Dobra je Zora, spoštovala vas bo in rada imela kakor hči svojo mater. Vi boste gospodinjili, kakor in kjer se vam bode ljubilo.«

»O!« zavpije tu ženica, ki je bila ravno pogledala skozi odprto okence; »saj sem vedela, kaj bo! Tamle gresta; hitro naproti!«

Nekoliko trenutkov — in združenih je bilo četvero srečnih ljudi. Umaknimo se, radoglede oči naj jim ne motijo tihe sreče!

III

Lep večer je bil na Mirodolskem domu. Na vrtu v zelenem šotoru, proti dolini odprtem, sedela je četvorica srečnih ljudi. Živ pogovor je bil v veseli družbi; a ko se skrije sonce za večerne gore, ko se žaré v poslednjem svitu njegovem vrhovi nasprotnih gora, mrak po dolini nastaja, iz tihih kotov razširjajoč se dalje po ravnini; ko se vžiga zvezda za zvezdo na jasnem nebu; ko je vse tako mirno, tako praznično tiho — pojema bolj in bolj govorica; zadnjič vsi obmolčé ter zró zamaknjeni v krasni večer, gotovo vsi ene misli, enega čuta: kako lepa je zemlja, kako lepo je življenje na nji!

Čez nekaj časa vstane Breda, prime sestro za roko in družno odideta sprehajat se po vrtu. Dolgo hodita molče; slednjič spregovori Breda:

»Kako srečni smo zdaj, ljuba moja Zora! O da ne more biti vedno tako! O tiho, tiho, saj vem, kaj se godi, kaj se na skrivnem pripravlja! Srečna bodeš, Zora; Bog ve in ti veš, kako iz srca ti privoščim srečo, katere si tako vredna; kako se je veselim; a bridka kaplja greni mi veselje: zakaj ne moreva srečni biti skupaj! Zora, ti pojdeš, kamor ti je iti. Kako mi bode moči brez tebe živeti. Kako

mi bode hudo, ko pojdem prvo noč brez tebe k pokoju; tako prazno vse, tiho in zapuščeno! Ne, tožiti ne smem, saj bodem pri očetu, najboljšemu očetu, kar jih ima svet. Kako te bodo pogrešali! Tolažila jih bode samo misel, da si srečna; tvoja sreča, najina sreča! Bodi vesela, sestrice. Odpusti, nisem ti hotela srca težiti. Vesela mi bodi, govori, smej se; glej, saj sem tudi jaz zopet vesela. Zora, kaj molčiš?«

Sestra ji ne odgovori; nasloni ji na ramo glavo in milo se zjoka.

»Srečna sem, Breda, kako bi ne bila! Vendar, sama ne vem, kako je to; nekaj mi brani, da ne morem prav veseliti se svoje sreče; tako tesno mi je pri srcu; bogve, kaj se še zgodi!«

»Kaj se zgodi?! Ptice bodo plavale, ribe letale. Še žalostna mi bodi; glavico pobešaj, kakor marjetica, katero je oparila slana. — O ti, ti. Že vidim; drugače moram s teboj govoriti; ti poredno dete, ki mi dela toliko preglavice, toliko skrbi! Če ga morebiti nočeš, če si se premislila, govori, še je čas, vzamem ga jaz — ko bi me hotel! Prijazen je res z mano, ta ljubi Radovan, prav prijazen, ni da bi dejala; a z mano govori, nate misli; z mano se šali, za tabo pogleduje tako zamaknjeno, tako milo, tako žalostno! O to je strašna nesreča! Jaz hočem biti vesela, kadar se bodem možila. Jaz hočem veselega moža, ki me naravnost pogleda, naravnost govori z lica v lice, ki se

tudi časi malo zasmeye. Nič se mi ne boj; ne vzamem ti ga ne; jaz sem kmetica, ti si gospa; moj mora imeti okrogla, rdeča lica; kaj bi počela jaz s takim učenim ble-dinom?«

»Ti si vedno dobre volje, vedno se šališ in norčuješ z mano, ti ne veš, kako čudno mi je pri srcu.«

»Ubožica, kaj ga nimaš rada?«

»Rada! Kako bi ga ne imela rada! Boljšega moža si ne more želeti ženska na svetu. Skupaj sva vzrasla, skupaj igrala nedolžne otroške igre; on je bil meni namenjen in jaz njemu, kar se pomnim, kakor bi ne moglo biti drugače. Vendar zdaj, ko se bliža čas — Breda, tako mi je težko pri srcu; Bog daj, da se vse srečno izide!«

»Le pazi, da se ne pregrešiš s tistimi svojimi prenape-timi sanjarijami; pa vesela bodi, ljuba moja Zorka, vese-la! Jeli, vsako poletje prideta k nam na praznike iz mes-ta; pri nas ostaneta ves čas; srečno bodedo skupaj živeli kakor zdaj; o kako še že veselim! A sedaj dovolj! Čas je, da greva po svojih opravkih; kravice niso še pomolzene; ali tebi vse to malo mar; ti si že mestna gospa; jaz sem in, ostanem kmetica, kmečka gospodinja; kje je lepše življenje kakor na kmetih! Čakaj, videla bodeš, kako se ti bode časi še tožilo po njem; po očetu, po meni, po vsem preljubem našem Mirnem dolu!«

Ko sta imeli sestrici take pogovore na vrtu, pogovore žalostne in vesele, polne nedolžnosti, polne sestrine lju-

bezni, sedel je gospod Mirodolski z mladim prijateljem svojim v stranski izbici; imela sta imenitne razgovore. Dasi je bilo tako prijetno pod milim nebom dihati mehki večerni hlad, vstal je vendar gospod Mirodolski ter peljal svojega gosta v hišo; videti mu je bilo, da ima nočoj nekaj posebnega na srcu, česar ne more razkladati pod milim nebom, dasi ni bilo blizu radovednega poslušalca.

»Ne ustavljam se,« začne gospod Mirodolski po kratkem molčanju, »ne ustavljam se tvoji želji, dasi bi bilo morebiti bolje, ako bi se nekoliko časa potrpelo; vendar stori, kakor se ti zdi; vzemi jo, tvoja bodi; moja želja je bila vedno, da se združita, in želja nje, ki nas je prezgodaj zapustila. Dobra sta oba, rada se imata, srečen zakon vaju čaka, če je božja volja. Kaj so vsi človeški sklepi, vse človeške namere rosna kaplja, ki se blešči na veji, veter potegne in kaplje ni! Ti si mlad, prijatelj moj, malo si še izkusil na svetu; obetan si stanovitno srečo, ker čutiš, da si je vreden. A kaj govorim, kaj bi ti grenil vesela trenutja! — Ne bodem te učil, kako ravnaj s svojo ženo; ti ne potrebuješ pouka, in ako bi ga potreboval, zdaj bi bilo prepozno! Poznam te, brez strahu in skrbi ti izročam, kar imam najdražjega na svetu ... Ti ne bodeš hčerki moji, svoji ženi, svojeglaven gospod; slepe pokorščine ne bodeš zahteval, kakor se zahteva od brezumne živali; družica ti bode in pomočnica v življenju.

Srečen bode vajin zakon, kolikor mora soditi človeška kratkovidnost; srečen naj bode, kakor je bil moj.«

Pri teh besedah potihne mož, pokrije si obraz z obema rokama; dolgo časa sloni zamišljen, potem si obriše rosne oči in govori dalje:

»O mladi prijatelj moj, ne čudi se, da me je za trenutje premagal spomin; ne čudi se, da bodem govoril s teboj, kakor nisem še nikoli govoril ne s teboj ne z drugim nikomer. Tako mehko, tako polno mi je srce, da si duška želé preobili čuti. Poznal si mojo ženo, Radovan, gledal si tolikokrat prijazno njeno obličje, čul si njen mili glas, v spomimu ti je vse njeno blago bitje; vendar kar si videl, videl si samo z otroškim očesom. Pravo vrednost njeno poznal sem jaz edini na svetu. Čuden, poseben človek sem bil že od mladih nog; otrok še, imel sem svoja pota, svoje misli; sam zase sem živel, malo se prijaznil in bratil s svojimi vrstniki; jaz nisem pogrešal njih družbe in oni ne moje; kar je njih veselilo, vse se je zdelo meni tako prazno, tako pusto in ničevno. Svoj svet sem si bil ustvaril, v njem sem živel, srečen in vesel otrok. Imenovali so me prevzetnega, brezsrčnega; in v meni je bilo tako mehko, premehko srce. Trpeti nisem mogel videti človeka ne živali, bolela me je vsaka bolečina, v srce se mi je smilila vsaka trpeča stvar. Imel sem trenutja, ko sem se čutil nesrečnega, neskončno nesrečnega! Obšlo me je tako rekoč trpljenje in gorje vsega sveta. Zamislil

sem se časi v čudežno misel: zakaj sem na svetu! O ko bi ne bilo ne mene ne zemlje ne sonca in zvezd, ko bi ne bilo sveta! Slednjič se mi je srce olajšalo v solzah, ki so se mi curkoma ulile po licih.

Z leti je rasla ta moja posebnost, recimo: bolezen, nikakor nenavadna bolezen; bolezen, kateri se tako rada posmehuje samopašna drhal, ki je zadovoljna in vesela, da se le nji dobro godi, ki ima ime in obličje človeško, a nikakor ne človeškega srca. Ta je tista bolezen, iz katere poganja cvetica najblažje poezije, ki so jo solze rodile nam v veselje. O kolikokrat sem si mislil: Zakaj mi ni stvarnik podelil darú poezije; vrelo in kipelo je v mojem srcu, nema so mi bila usta!

Pride mi čas, ko se mladeniču po naravnih zakonih zbuja hrepenenje po drugi polovici človeštva, ko se mu siloma obračajo oči po cvetočem ženskem licu. Blagor mu, kdor najde tolažbe in zdravila na blagem, zvestem ženskem srcu. Imel sem nekoliko priložnosti spoznavati ženstvo, zahajal sem v hiše, tako imenovane dobre hiše; prijazno so me sprejemali povsod; radi so prezirali moje slabosti, potrpljenje imeli z mojimi posebnostmi. Imel sem priložnost opazovati življenje; malo veselega sem videl. Sijajna površina, pod njo toliko nezdravega, črvi-vega! Lahko se zgodi, zlasti mlademu človeku, da se pre-nagli v sodbi; nevarno je iz nekaterih prikazni, ki jih je človek videl, sklepati splošno sodbo. Jaz nisem bil za-

ničevalec ženskega spola, kar se mi je tolikokrat očitalo. Nisem sovražil ženstva ne zaničeval, a posebno spoštovati ga tudi nisem mogel. Nosil sem v prsih žensko podobo, katero sem si bil sam ustvaril po svojih mislih, svojih željah. Kolikor sem videl in poznal deklet, nobena ni bila nji podobna. Koliko sem zahteval, in kako malo! Ne lepote, ne učenosti, ne visokega stanu, da ne govorim o bogastvu; iskal sem čistega, blagega, zvestega srca, srca, ki me bode umelo, ki bode veselilo se z mano, z mano žalovalo, ki bode imelo z mano blago potrpljenje. Želel sem žene, katera bi se srečno čutila v moji skromni domačiji, kateri bi ne uhajale skrivaj želje v sijajni svet — in Radovan, žene, katera bi bila plemenita v mislih, besedah in dejanju. Vsak človek ima kaj posebnega, česar ne more trpeti. Jaz imam z vsem potrpljenje, z vsako človeško slabostjo, z neumnostjo, celo s hudobijo, a zoprna, neskončno zoprna mi je — podlost in otroka njena: laž in hinavstvo! Koliko sem si že prizadejal, ne da bi se sprijaznil z njimi, to je nemogoče, da bi imel samo človeško potrpljenje z njimi — vse zastonj, ta slabost pojde v jamo z menoj.«

Po zadnjih besedah, katere je blagodušni gospod Mirodolski z nekako nenavadno živahnostjo, z nekako svetlo jezo govoril, potihne nekoliko časa: videti mu je bilo, da so mu obudile neprijeten spomin; potem govori dalje z navadnim glasom:

»Take žene sem si želel in tako ženo sem našel! Če sem za kaj hvaležen svojemu stvarniku, hvaležen sem mu za to dobroto! Radovan, ti si mlad, ti ne veš, kaj je blaga žena! Bog mi usliši moje želje!, želje skrbnega očeta, in na koncu svojega življenja bodeš govoril, kakor zdaj jaz govorim. Srečne dni sem preživel z njo, kako naglo so minili! Njene želje so bile moje želje, moja volja njena volja. Lep je učiteljski stan, jaz ne vem lepšega na svetu: vendar ima, skusil bodeš sam, svoje težave. Kako lep, blag namen, kako težko ga doseči? Človek, naj si še toliko prizadeva, naj ga vse hvali, težko je sam s sabo zadovoljen..

Prihajajo mu težka trenutja, bliža se mu skrb, temni se mu čelo, upada mu srce — ljub pogled iz njenih oči, prijazna beseda iz njenih ust, in sončni svit razvedri mu čelo in mir se mu usede v srce. Oj blago bitje, ki, znebivši se zemeljske teže, breztelesno bivaš zdaj v večnomirnih prostorih, zvesta družica moja, ako čuješ moje besede, hvala ti, srčno hvala! Moj mir si bila ti, moja tolažba, moja sreča. Samo enkrat si me žalila, ko si od mene, od svojih se poslovila!«

Začujejo se ženski koraki, vrata se lahno odpro in — veselja žar posije očetu iz rosnih oči.

IV

Samí, gospod Mirodolski, samí?«
»Sam, gospod župnik! Lepo je, da vam ni branila vročina obiskati starega znanca. Semle sediva v senčnico; pot vas je ugrela, soparno je po gozdu, tudi senca malo pomaga. — Barba!«

Nepotrebno je bilo klicati. Že stoji polič rumenega vina na mizi pred gospodom. Zvesta služabnica stoji pred gospodom župnikom ter čaka, da si obriše dobro rejeni postavni mož potno obličje; potem mu prime urno roko ter jo poljubi; to se ve, da ni pozabila prej obrisati si ust z belim predpasnikom; snažna, čedna ženska je bila starikava Barba; potem se zavrti ter odide, a vrne se kmalu s steklenico hladne studenčnice in hlebom belega kruha. Storivši svojo dožnost, izgubi se zopet po svojih opravkih, govorila ni besede, zdelo se ji je nespodobno; bila je Barba mirnega jezika in urnih rok, biser vseh poslov ženskega in moškega spola, kar jih je bilo do sedaj in kar jih bode morebiti še nekoliko časa za nami. Čakala ni, da jo gospod opomni dolžnosti. Psiček, ki je vesel priskakal pred svojim, gospodom, nannil ji je prihod imenitnega gosta; po tem je vedela,

kaj ji je početi; iz glave je znala po vrsti vse hišne navede.

Gospod župnik je dobil doma, kakor smo videli, svojega znanca; drobni tovariš njegov ni bil tako srečen. Perun je bil zdoma, bogve kam, kar ni bilo videti nikakor po volji njegovemu mlademu prijatelju. Nekoliko časa stika po hiši in po vrtu; ker ga ni najti, leže v hladno travo pod drevo spehan in nevoljen.

»Kje je pa mladi svet?« vpraša gospod župnik, ko se je nekoliko oddahnil in ugasil prvo žejo.

»Na Griču, pri Radovanovi materi je vse troje in Perun — z njimi. Radovan je bil pri nas; po kosilu so odšli; kaj je njim vročina! Mene so pustili doma — starca; zvečer sem obljubil priti za njimi.«

»Starca! Norčujete se, gospod Mirodolski! Precej enoliko let imava, krepkega se čutim res, in ne bojim se vsakega, vendar z vami bi si nič prav ne upal.«

»Poglejte moje lase!«

Imel je gospod Mirodolski, kar smo morebiti pozabili povedati v začetku povesti, goste, dolge bele lase, ki so bili v nekakem čudnem, a nikakor neprijetnem nasprotju z njegovim polnim, zdravordečim, sedaj krepko ogorelim obličjem, z jasnim, bistrim očesom, ki mu je tako pogumno in vendar tako prijazno gledalo izpod temnih obrvi. Ničemurnost, najsmešnejša moška slabost, ni bila slabost gospoda Mirodolskega, vendar ne dal bi si bil

rad odrezati ali tudi samo prirezati častitih belih las, brez katerih si je bilo tudi težko misliti moža, kakor leva brez veličastne grive. Tudi ni imel navade pokrivati si glavé; gologlav je hodil po vrtu v mrazu in vročini. Lepo ga je bilo videti, ko se je s cvetočima hčerkama sprehal častiti očaj, hrast korenjak med mladima lipama, ki jima čebele brenčé in šumé po dišečem cvetju!

»Sneg na vrhu,« govori dalje gospod Mirodolski, »sneg priča, da je zima, gospod župnik; kaj pomaga, da je gora v znožju še nekoliko zelena! Roka in noga, ne rečem, da sta mi odpovedali, tudi oko mi služi za vsako potrebo.«

»Ne ustrašili bi se, mislim, ako bi srečali sami v gozdu volka, z vašo pestjo po glavi in dovolj bi mu bilo.«

»Poskusil bi že, poskusil; ne dal bi se mu kar tako. Ali nakositi koš detelje, zavihtiti ga z desnico na ramo, to mi je še vedno igrača.«

»Veruje vam rad, kdor vas vidi, gospod, saj ste skoraj v pogovoru po vsej župniji zaradi svoje moči. Samo to se mi čudno zdi, kako ste mogli, tako dolgo po mestih živeč, ohraniti si tako trdno zdravje in tako moč.«

»Zdrava kmečka kri, gospod župnik, zmerno, trezno življenje, dela, kolikor prav, počitek o pravem času, čista zdrava sapa, mrzla voda, ne preveč skrbi, nič strasti in mirna vest, gospod župnik, tu imate vso mojo lekarno!«

»Veste, kaj se mi posebno pametno zdi, gospod Mirodolski? Da ste tako o pravem času, rekel bi morebiti kdo, pred časom popustili službo ter stopili v zasluženi pokoj, katerega vam Bog daj uživati še mnogo mnogo let.«

»Vidite, dragi gospod, moja misel je bila vedno ta: človek ima svoje dolžnosti, a tudi nekoliko pravice. Kadar je spolnil svoje dolžnosti, kolikor je najbolje mogel in znal, potem sme tudi nekoliko živeti zase.

*Delo v tednu, a nedelje proste,
trud ves dan, zvečer vesele goste!*

govori nemški pesnik in prav govori. Pameten človek ne čaka, da mu začno pešati moči, da že ne more več spolnjevati svojih dolžnosti; umakne se začasa ter prepusti mesto mladim, čilim močem. Vsak ob svojem času, tako je prav, zlasti v učiteljskem stanu.

Žalostno je videti moža, ki se ubija in trudi — se ve, da ne iz veselja do dela, ubija se in trudi, da doseže nekoliko več pokojnine; morebiti tudi srebrni križec — žalostno je, pravim, videti moža, katerega zapušča dušna in telesna moč, vendar se sili spolnjevati težke svoje dolžnosti, učiti, zrejati mladino, katera se slednjič igra z njim kakor veter s šibkim trstom. Tega nisem hotel čakati jaz, zato me vidite tukaj, gospod sosed, v neslavnem pokoju!«

»Bog vas živi, gospod Mirodolski, in daj tak pokoj vsem poštenim možem! — Srečo imate, dragi prijatelj, z vsem, kar počnete. Glejte, zeta imate, da si boljšega ne morete želeči, ne hči vaša boljšega moža. Vrl mladenič je Radovan, veselje mi je pogovarjati se z njim. Vsestransko in korenito je izobražem, kolikor jaz soditi smem; in kako skromen je poleg svoje učenosti! Bog daj, da bi bila taka vsa naša učeča se mladina, da bi imeli mnogo takih učiteljev, potem nam ni se bati. Na tujem se ni izneveril svoji domovini, zvest sin ji je ostal, ali svojega domoljubja ne nosi na jeziku. Ime njegovo se ni imenovalo po taborih, čitalnicah in časnikih, celo med našimi pesniki se pogreša; kjer se je govorilo za domovino, kričalo in pilo, njega ni bilo ne čuti ne videti. Rekel mi je — in kako bi pošten človek ne bil njegove misli — da prava, resnična, globoka ljubezen do domovine ne ropoče in ne kriči pri vsaki priložnosti, da jo čuje svet in slavi. Taka ljubezen, tako navdušenje je kakor plamen, ki ga daje zažgana kopica slame; res mahoma se dvigne visoko, da se nebo žari, da si otroci oči pokrivajo poleg nje ter od veselja vriskajo, da imajo tako velik ogenj! Nekoliko trenutij — plamen je ugasnil, ostal je kupček pepela, žerjavice ne toliko, da bi se hruška spekla; žalostni stoje otroci, drugega ne, kakor da jih nekoliko časa oči skelé. Taki otroci smo bili tolikokrat tudi mi! O da bi vendar že kdaj spoznali svojo nespamet, ne dajali

se vedno in vedno slepiti bleščečim »frazam«, puhlim besedam ničemurnih in tolikokrat tudi samopridnih kričajev! Svojih najsvetejših čutov ne razklada mož pred svetom, kakor pahišni prodajalec svoje blago; globoko v prsih goji sveti ogenj, kateri ga blagodejno ogreva in poživlja, njega in vse dejanje njegovo. Tako misli in govori Radovan o domoljubju in zatorej ga imam rad; ne bojim se, da bi se kdaj izneveril svojemu prepričanju, da bi ga kdaj utrudilo ali ostrašilo nasprotovanje, naj mu pride od zgoraj ali izmed zaslepljenih rojakov. Česar se je naučil, kar je marno in s trudom lepega in dobrega nabral v tuji deželi, to pride kdaj, tega sem preverjen, našemu narodu v korist. In kakor mi je pravil, ni on sam, kateri misli tako. Posebno veselje mi je bilo, pravo srčno veselje, ko mi je pravil, da je sedaj med našo mladino na Dunaju neka zaveza, neka skrivna zarotba, poštena zarotba, gospod Mirodolski! Bog nam daj obilo takih! Dali so si besedo, da hočejo malo govoriti, a mnogo delati za domovino. Pridnost je njih geslo in poštenost na vse strani. Dovolj sleparstva, pokazalo je, kaj more; naj poštenost enkrat poskusi svoje moči. Vsak naj se izučí in izuri v svoji stroki, da se mu ne bode nikogar bati. Potem pa vsi domov, vsak na svoje mesto. Koreniti v vednosti, pošteni v dejanju, omikani in plemeniti v vedenju, koga bi se bali, kdo se more meriti z nami? Čislati, spoštovati nas morajo naši nasprotniki, potem se

nas bodo bali, potem bodo skromni in tihi, kakor je spodobno človeku v tuji deželi: *Si vivis Romae, romano vivito more*. To vam je pošten in časten boj, brez kričanja in psovanja. Tako bode, po božji in človeški pravici, Slovenec gospod na slovenski zemlji. Kaj pravite, gospod Mirodolski?»

»Nič novega mi niste povedali, častiti gospod: Radovan in jaz nimava skrivnosti; vendar sem vas z veseljem poslušal do konca; kaj lepega človek rad dvakrat sliši. Poznate me, gospod, kakor jaz poznam vas, zato se lahko umeva. Priletna sva oba; težko, da učakava lepe bodočnosti, katere želiva našemu narodu; vendar potolažena se ločiva od tod; zarja, ki lepši dan obeta, zlati nebo; od daleč gledava obljubljeni deželo, v kateri bodo srečno živeli naši potomci. Na veselo bodočnost!«

»Bog živi Radovana, Bog živi nado našo, slovensko mladino, Bog živi vse slovenske poštenjake!«

Žvenketanje kozarcev, nenavadno o takem času, ni dalo miru skrbni Barbi. Kaj neki imata danes gospoda, da sta tako razvneta! A ko vidi steklenico prazno na mizi, kaj treba tu premisleka? Ve takoj, kaj ji je storiti, ker znane so ji bile lepe hišne navade.

Krepko stisne gospod Mirodolski svojemu prijatelju roko, potem govori:

»Različna so bila, častiti prijatelj, najina pota v življenju; različne so najine misli in sodbe o mnogih, mo-

rebiti prav imenitnih stvarih — kako bi pač moglo biti drugače — vendar med nama ni resnega razpora. Zlagava se v navdušenju za vse, kar je dobro, blago in lepo; zlagava se v ljubezni do človeštva, v ljubezni do naroda. Ne bojim se torej, da bi me krivo sodili, ako vam govorim naravnost, brez ovinkov, kakor mislim in čutim. Meni ne pristoji sodba o našem duhovstvu, premalo ga poznam, premalo sem imel priložnosti občevati in razgovarjati se z njim. Soditi ves stan po nekih posameznih glasovih, kateri so mi, in časi prav neprijetno, bili na uho, to se mi ne zdi pravično. Klas ni najboljši, kateri dviguje najvišje glavo; in motil bi se svet, ako bi sodil naš narod, zlasti naše ljudstvo, po možeh, ki vpijejo najglasneje. Kar bom torej govoril, to meri samo na može, kateri delajo, kakor bi javno govorili v imenu vsega svojega stanu. In s temi se zlagati ne morem. Vidi se mi, da so tudi oni nekoliko krivi žalostnega razpora, kateri je na korist samo našim nasprotnikom. Po svojem prepričanju govoré, gotovo, boré se za resnice in pravice, katere se jim vidijo najsvetejše: to je prav, to je moško! Ali, vprašam, zakaj govoré tako, zakaj se boré s takim orožjem? Ako se prepirata dva, pravi italijanski pregovor, čigava je pravica? Njegova ne, ki najbolj kriči. Sancta sancte! opominjajo s povzdignjenim prstom svoje nasprotnike; zakaj ne delajo sami po svojih besedah? Sveta stvar naj se brani s svetim orožjem. Kako je moči vero

ljubezni oznanjati s srdom v srcu, grdimi besedami v ustih, širiti jo, pridobivati ji učence s palico in trdo pestjo? O da se tako malo spominjajo svojega nebeškega učenika! Samo eno vrsto ljudi je sovražil, kolikor je moglo sovražiti to preblago srce, pismouke in farizeje! Samo enkrat je bič zgrabila krotka roka njegova, ko je svetišče gospodovo oskrunjala kupcev in menjalcev samopašna drhal! Turški prerok, ne on, velel je svojim učencem: Pojte križem svet ter širite moj nauk z mečem in ognjem! Resnice se ne širijo, kakor se tudi ne zatirajo s krvjo in plamenom, s temnicami in železjem. O strašna zmota, o žalostna, sramotna prikazen, grdi madež človeškega rodu! On, ki živi »mlade krokarje ob potoku«, on naj bi z veseljem čul stok v bolečinah vijočega se človeka, ki ga muči njemu na slavo in čast zdivjana drhal; njemu naj bi bil sladek glas zapuščenih vdov in sirot! Tako si misliti najvišje bitje, kakršen ni dandanašnji najkrvoločnejši človek, tako mu služiti: to je bogokletstvo, če je katero na svetu. Taki ljudje niso ustvarjeni po božji podobi; sami so si ustvarili Boga po svoji podobi!

Ali, kam sem zašel? V starodavne čase, ki so minili, ki se ne povrnejo nikdar več. Groza mi predriža ude, srce se mi krči, ko se spominjam te najžalostnejše dobe v človeški zgodovini. Stoletij in stoletij pokore mu bode po-

treba, blagega delovanja, dejanske bratovske ljubezni, da si opere človeštvo ta krvavi madež s telesa!

Govoriti sem hotel o sedanjih časih, o možeh, ki tako čudno po svoje služijo Bogu in njegovim resnicam. Kako je mogoče, da so tako zaslepljeni! Strast, strast, najhujša sovražnica resnice, jim slepi sicer bistro oko, da ne vidi-jo sami, kar vidijo vsi drugi, da je uspeh njihovega početja naravnost nasproten njihovemu namenu. ‚Na skledo kisline se ne ujame toliko muh, kolikor na žlico medu!’ ‚Kdor veter seje, bo žel vihar,’ pravi sv. pismo, katerega so, kakor je videti, čisto pozabili. Ko pride Sin človekov, ki ni imel, kamor bi položil glavo, neki večer s svojimi učenci truden v neko vas; ko jim trdosrčni nje prabivalci odrekó prenočišče: kako so se razsrdili njegovi učenci, tako malo še podobni svojemu nebeškemu učeniku; kako so mu prigovarjali v nesveti jezi, naj pokliče ogenj in žveplo z neba na pregrešno vas! Kaj jim odgovori Zveličar? ‚Vi ne veste, kakega duha ste otroci! Kakega duha otroci so oni, ki živega preklinjajo njega, ki se v svojem prepričanju ne more zlagati z njimi. Kaj bi jim rekel, ako bi stopil mednje on, ki je govoril: ‚Človekov sin ni prišel na svet, da pogublja duše, temveč da jih reši! Fanatičen bodi mahomedan, ta je pravi značaj njegove vere; ljubezen, usmiljenje z nesrečnin in bratom je jedro kristjanstva. Kdo je boljši kristjan, on, ki je pel:

*Skrbi záse, ljubi brata,
dvigni ga, odpri mu vrata,
in sodnik naj bo srce,*

ali oni, ki so ga preganjali »od nemila do nedraga«? Oprostite, častiti prijatelj, da tako govorim, kakor sicer ni moja navada. Gotovo že čutite, kaj me je tako razjari-
rilo; saj ste mi sami poslali list, v katerem sem bral — kako bi imenoval tako pisanje? To ni že več strast, so-
vraštvo, žolč; mogoče, da je pisala to blagoslovljena, a gotovo ne blažena roka. Taki ljudje bi še dandanašnji zažigali grmade, ako bi mogli in smeli.

Poznate me, gospod; dovolj sva se že razgovarjala o vsem, kar je na korist in kvar našemu ubogemu narodu. Vi veste, kako mislim o žalostnem domačem razporu; da s svojim prepričanjem, s svojim srcem ne morem biti ne na oni ne na tej strani. *Intra muros peccatur et extra.* Jaz sovražim strastnost in surovost, kjer jo vidim. Reci-
mo, da se je začelo na oni strani; kako jih to opraviču-
je? Kje naj bode plemenitost doma, ako ne pri njih? Na obeh straneh je krivica, obema je torej potreba pobol-
šanja, da bode konec pogubnega razkolstva, da se vrne mir in z njim sreča v našo ubogo deželo!

Nemogoče mi je misliti, da so vsi, da je samo večina nasega duhovstva enakih misli s temi vpijati. Zakaj se nikdo ne oglasi: Bratje, mir in sprava, vsi smo ene ma-

tere sinovi, vsi jo ljubimo; podajmo si roke ter delajmo složno na korist domovini!«

Ničesar ne odgovori na to gospod župnik; molče poda roko svojemu prijatelju; razumela sta se častita moža.

Nekoliko časa molčita oba, potem povzame gospod Mirodolski zopet besedo:

»Lep je duhovski stan; jaz sam sem bil že blizu nekdej, da bi si ga bil izvolil. Živeti med ljudstvom, učiti, voditi ga z besedo in zgledom, z njim čutiti vse njegove potrebe, z njim veseliti se in žalovati: kaj lepšega si more želeli človek na svetu! Ni mi treba iskati zgleda daleč okrog. Kdo je najbolj spoštovan, najbolj ljubljen mož po vsi srenji? Kam se zatekajo v svojih potrebah, prepričani, da najde vsak pomoči, dobrega sveta ali vsaj prijazne, tolažilne besede? Vi, častiti gospod, ne razgrajate v cerkvi, ne razbijate lece; vi ne strašite vedno ubogega ljudstva z gorečim peklom in črnim njegovim gospodarjem; vi svojim zvestim poslušalcem ne belite glav s skrivnostnimi verskimi resnicami, katerim niso do dna prišli cerkveni očetje; vi jih ne svarite pred krivimi prekri, kateri bi pač težko kdaj utegnili zati v to tiho dolino.

Svarite jih pred sovražnikom, katerega nosi vsak, več ali manj, sam v sebi. Vi ne strašite vedno s šibo božjo; v jasnih podobah jim kažete žalostne nasledke lahkomi-selnosti, neizmernosti, razuzdanosti in drugih napak, ki

izpodjedajo srečo in blagostanje na kmetih. Iz vaših ust ni čuti neprimerne besede. Vas lahko posluša najbolj izobražen človek; iz vaših ust bode slišal resnice, ki ne bodo tudi njemu brez koristi. Da sem vam jaz vedno zvest poslušalec, kateremu ne uide nobena beseda, to veste, častiti gospod župnik!«

»Oho!« zavpije nato duhovni gospod, ki je že delj časa zmajeval glavo, »oho, gospod Mirodolski! Tako torej? Da hodite v cerkev vsako nedeljo s svojima hčerka-ma, to mi je znano, to, da me pa tako zvesto poslušate, kakor pravite, da pazite na vsako besedo, tega nisem vedel do sedaj. To ni lepo, gospod Mirodolski; vsaj povedati tega ni bilo potreba. Naravnost vam povem; moja navada ni, da bi se bogve kako pripravljaj v soboto zvečer ter premišljaj, kaj bom jutri govoril. Sedaj bode pa treba vse drugače! Še tega bi bilo potreba, da bi moje govore zapisavali v cerkvi, besedo za besedo, kakor neki delajo na Dunaju časniški poročniki iz rodu onih, ki so nekdaj peš potovali skozi Rdeče morje. Čakajte, gospod; ker hodite tako zvesto poslušat moje cerkvene govore, ki so namenjeni samo vernim ovčicam, meni izročnim, treba, da spregovorim z vami enkrat resno besedo, ki mi je že zdavnaj na jeziku. Če ste tako dober kristjan, kako to, da ste dali svojima hčerka-ma tako nekristjanski ime-ni? Zora, Breda, lepi imeni, ni da bi dejal, a vprašam vas, gospod Mirodolski, kdaj se je katera svetnica imenovala

tako? Teh imen ni najti ne v mali ne v véliki pratiki; zastonj bi jih iskal po svetem pismu stare in nove zaveze, zastonj po ‚Življenju svetnikov’!«

»Vidite, častiti gospod župnik, to je vse dobro pre-mišljeno, natanko preudarjeno. Ne da bi morebiti za-ničeval poštena imena, katera dajó naši pošteni kmetje po stari navadi svojim otrokom. Kaj je ime? Človek je lahko krščen za Jurija in more biti vendar pameten mož. Ali jaz sem premišljal in sodil tako: Mislite si, gospod, da hoče pri nas pisatelj pisati povest, roman, dramo; vprašam vas, kaj more začeti z našimi imeni? Kako naj ime-nuje svoje osebe, katere hoče povzdigniti iz navadnega, vsakdanjega življenja, obdati jih z vzornim svitom! Vsak narod ima svoja imena, zakaj bi mi ne imeli svojih? Ime-li smo jih, kakor nam še pričajo narodne pesmi, a izgubili smo jih iz življenja. Kaj nam je torej storiti? Kmet se drži svojih starih navad; zakaj bi mi, ki se imenujemo izobražene, ne storili prvega koraka? Meni se zdi, da je dolžnost vsakemu izobraženemu Slovencu dajati svojim otrokom lepa slovenska imena. Kdo more reči, da se ne širi tudi s tem narodna zavest? Nemogoče mi je verjeti, da se žalijo s tem svetniki in svetnice v nebesih, kakor tudi ne verujem, da žalimo Boga, ako ga pišemo po na-šem pravopisu z malo črko. Ako bi mu hoteli s črko iz-kazavati primerno čast, s kako veliko črko nam bi bilo pisati njegovo ime!«

Po takih pogovorih, resnih in šaljevih, sta se ločila blaga gospoda, ko se je sonce že bližalo zatonu.

Po župnikovem odhodu je ravno stopal gospod Mirodolski proti vrtnim vratom, da bi šel na Grič za svojo mlado družino; ali kako se prestraši, ko mu prisopeta naproti Zora in Breda! Preplašeni se stisneta k njemu, groza se jima bere z obličja! Preden še more oče vprašati dekleti, kaj se je zgodilo, prikaže se mu žalosten prizor: dva moška, Radovan spredaj in zadaj mož iz sosedne vasi, stopata počasno z nosilnico, iz vej zgrajeno, in na nosilnici leži mož na videz mrtev! Molče stopata nosača v hišo, kjer odložita na posteljo, v naglici pripravljeno, žalostno breme.

O prvem pogledu spozna umni gospod Mirodolski, da mu niso prinesli mrliča v hišo; vendar pošlje takoj po zdravnika. Z navadnimi domačimi pripomočki ga kmalu zdrami iz omedlevice.

Ko se trudi dobrosrčni gospod s tujim človekom, pripoveduje Radovan, kako so ga našli; Perun ga je bil zasledil. Ko so bili domov grede za streljaj od hiše, začujejo glas Peruna, ki je bil po svoji stari navadi nekoliko korakov pred njimi; tisto posebno lajanje, s katerim naznanja pes, da je zagledal nekaj nenavadnega. Radovan hiti urno za glasom. Pot je držala čez jarek, precej globok, nad katerim je bil napravljen mostek z držajem ob eni strani, tako da se je hodilo brez nevarnosti po njem,

ako ni bil človek tak, kakršni se časi preradi vračajo kmetje v nedeljo ponoči domov. Pod mostkom na dnu jarka zagleda vznav ležečega človeka, nad katerim je lajal in cvilil Perun. Hiti mu na pomoč; zdramlja ga; človek se ne gane; krvaveča rana zadaj na glavi kaže, da se je, morebiti smrtno, pobil. Prva pride Breda, ki je bila manj boječa, na most. Radovan ji zakliče, naj gre urno iskat pomoči. Na bližnjem polju najde deklica kmeta, ki se napoti urno pomagat. Z njegovo pomočjo napravi Radovan v naglici nosilnico; položita ga nanjo; a kam z njim? Radovanu ni bilo treba premisleka, dobro je poznal gospoda Mirodolskega; hudo bi se mu bil zameril, ako bi se bil obrnil drugam.

Ko pride zdravnik in pregleda bolnika, reče gospodu: »Nič nevarnega! Krepeke hrane, pokoja — in jutri ali pojutrnjem se ga lahko iznebite.«

Imeniten ni bil novi gost gospoda Mirodolskega, ne po obleki ne po obličju. Najbolj podoben beraču, vendar ni bil navaden berač, kakršni hodijo z malho od hiše do hiše. Oguljena, zamazana suknja težko da je bila pomerjena po njegovem životu; hlače, ki so gotovo nekaj služile daljšemu možu, bile so odspodaj razkosane in oškrbane; ali najžalostnejši del oprave bilo mu je obutalo, ni čudo, ker je največ trpelo. Dolgi sivi lasje pač niso že dolgo čutili glavnika; rjavo, zabuhlo lice je pričalo, da se mož ni ogibal sonca in vetra, zlasti ne tiste ža-

lostne pijače, ki ie ubogim ljudem tolikokrat edina tolažba! Skratka: bil je ta človek žalostna prikazen, tolikanj žalostnejša, ker se mu je videlo, da je bil nekaj drugačnega vaju.

Ko se prebudi, gleda debelo, zmedeno izpod gostih, zmrušenih obrvi. Ko se nekoliko zavé, zakriči z osornim, hripavim glasom: »Žganja, žganja mi prinesite!«

»Žganja nimamo,« odgovori mu mirno blagodušni gospod. »Tole vzemite in pijte; dobro vam bo délo.«

»Na cesti so me pobrali, že vidim, zanesli me v bolnišnico; tu ni žganja. Jaz nisem bolan, samo tule zadaj me nekaj srbi; pobil sem se, kakor je videti, pa to nič ne dé; moja črepinja ni steklena; žejen sem, žejen; dajte mi pijače! Gospod doktor, imejte usmiljenje z ubogim človekom; velite mi prinesiti žganja; moje grlo hrepeni po njem kakor jelen po hladnem studencu; samo en kozarček, en požir, gospod doktor! Nič se ne bojte; nikomur ne povem, da ste mi ga dali; to je edino moje zdravilo; jaz se poznam, gospod doktor: še danes, to uro se me iznebite, ako mi ga daste.«

S tako milim, prosečim glasom je govoril te besede, da bi se bil gotovo omečil gospod ter dal mu strupene pijače, ako bi jo bil imel pri roki.

»Žganja nimamo, tudi ga ni blizu, kozarec vina vam morem dati; upam, da vam ne bo škodilo; potrpite malo.« In mož odide v shrambo.

»To vendar ni bolnišnica,« govori mož sam pri sebi, oziraje se po sobi; »ta mož ni doktor; tudi gostilničar ni videti, da bi bil. Kje sem neki? — Pri kakem ‚dobrem človeku‘, kateri misli, bogve kaj je dobrega storil, da me je pustil prinesiti pod svojo streho; mož si nabira zaslug pri Bogu za svoje grehe; jaz mu ne bodem dajal mnogo priložnosti; skoraj se odtegnem; ta kraj ni zame. — Ali kje je Brutus? Ne vidim ga. Brutus, Brutus, Brutus! Kje si, moj Brutus?«

»Kaj vpijete takó? Koga kličete?« vpraša ga Mirodolski, ki pride s kozarcem v roki.

»Kje je moj pes? Kam ste ga deli? Zakaj ne pustite k meni mojega zvestega tovariša, mojega edinega prijatelja! K meni ga pustite; kjer sem jaz, sme biti tudi moj Brutus. Lep res ni moj Brutus, gospod, a zlata duša, pravim vam, gospod, blaga pasja duša. Ne bojte se, gospod, nič vam ne bo ponesnažil; mirno bo ležal poleg moje postelje ter gledal me s svojim zvestim očesom. O gospod, vi niste še videli takega očesa?«

»Samega so vas našli, psa ni bilo videti blizu.«

»Tako, tako? Psa ni bilo videti blizu? Moj Brutus bi se me bil torej naveličal; moj Brutus bi me bil zapustil; ukradel se od mene, iskal si drugega, boljšega gospoda? Tudi ti, moj Brutus? Ne, ne, to je laž; to ni mogoče; moj Brutus je pošten pes, ne človek!

Res! Zdaj se spominjam; videti je, da mi je vendar padec nekoliko omajal pamet. Sinoči že sem ga zgrešil, v mraku. Pozno sva šla v hrib; ko pridem na vrh, ozrem se nazaj, psa ni za mano! Kličem ga, vpijem na vse grlo, vrnem se nazaj, nikjer ga ni! Žalosten in truden ležem v grmovje in zaspim ... Ko me zjutraj sonce zbudi, gledam okrog sebe, kličem: Brutus, Brutus! Nič se ne oglasi. Žalosten sem bil, gospod, prav žalosten; vi ne veste, kako žalosten; hudo mi je bilo pri srcu; tako samega, tako zapuščenega sem se čutil na svetu! Je li mogoče, da je moj Brutus nehvaležen! Življenje sem mu otel, iz vodé sem ga potegnil, kamor ga je bila vrgla usmiljena roka. Res, življenje ni posebno prijetno rokodelstvo; ali sirota ga ni še poznala; branila se je z vsemi štirimi, da bi ne poginila; jaz sem ji pomagal; in kmalu sva bila prijatelja, dobra, zvesta prijatelja, gospod! Nič dobrega ni imela žival pri meni, res; dajal sem ji, kar sem imel; skupaj sva potovala v mrazu in vročini, po prahu in po blatu; skupaj sva prenočevala po svislih in po gozdih; skupaj sva jela, kar sva imela; iz enega kozarca pila — tudi žganje je pil — kaj se čudite, gospod? Žganje je pil z menoj — pametna žival je bil moj Brutus.

Zvest tovariš mi je bil, in sedaj! — O to ni mogoče, ni mogoče, da bi me bil zapustil; v njegovi starosti se človek več ne spreobrne, gospod! Kaka nesreča ga je zadel; oslabil je na poti, star je že, kratke sape je, gospod;

jelite, da je mogoče; kdo ve, kje leži za kakim grmom, in jaz mu ne pridem na pomoč! O Brutus, Brutus, dragi moj Brutus!»

»Mirni bodite, morebiti se je samo zatekel kam; morebiti se še najdeta.«

»Kaj pravite, zatekel, zatekel, še se najdeva? Prav govorite; vi ste moder mož, gospod. Star je Brutus, nos mu peša; starost, starost, gospod! Prav pravite čakal bom, tri dni ga bom čakal in tri noči; morebiti se res povrne; vesel bi bil, o vi ne veste, kako bi bil vesel. Ako ga ne bo čez tri dni in tri noči, potem vem, kaj mi je storiti. Od same žalosti nisem mogel nič jesli; pil sem, samo pil in zato zdaj tu ležim pod vašo streho. Glava me malo boli.«

»To ni prav, da vas pustim tako govoriti; pokoj vam je priporočal zdravnik. Bodite mirni; zaspite rajši, dobro vam bo délo!»

»Miren naj bom, kakor otročnica, molčim naj? Iz tega ne bo nič: vaje sem govoriti in molčati, kadar se mi ljubi. Zdaj se mi ljubi govoriti. Zdravnik nič ne ve; on ni vaje zdraviti takih ljudi, kakršen sem jaz, mi ne kliče mo zdravnika; brez njegove pomoči živimo in umiramo, kakor je božja volja ali pa naša. Pustite me govoriti, gospod, dokler se mi ljubi; to mi je zdravo; dovolj sem molčal v svojem življenju! Ne bojte se, gospod, mrliča pod svojo streho; močan sem, krepak sem in s svojo gorjačo — — Kje je moja gorjača, gospod? Zakaj ne sloni

tu pri mojem zglavju? Ob vse sem, brez pomoči sem na svetu! Kje je moja palica?»

»Gotovo je obležala, kjer so vas našli; mirni bodite; takoj pošljem ponjo; ne verjamem, da bi jo bil pobral kdo.«

»Ne, tega ne! Ta palica je ustvarjena samo za mojo roko, samo mene je vajena, drugemu ne služi.

Vi ste dober mož, gospod; ne, da ste me vzeli ali pustili prinesiti pod streho — zasluge, zasluge v nebesih! Poznamo, dobro poznamo! ,Popoten sem bil in vi ste me sprejeli' ali, kako je že tista stara molitvica! Ne, gospod, za to vam nisem hvaležen. In če ste mi življenje oteli, mala reč, mala reč, gospod! Veste, s čim ste se mi prikupili; zakaj vam pravim, da ste dober mož? Ko sem vam govoril o psu — o gospod, dobro oko imam; opazoval sem in spoznaval človeške obraze — ginjeni ste bili, zastonj ste se premagovali; zato pravim, da ste dober mož in vem, kaj pravim. Jaz sem bil tudi nekdanj dober; kaj me gledate? Dolgo je res že, strašno dolgo! Morebiti se mi je samo sanjalo; glava mi peša; vendar zdi se mi, prav za gotovo se mi zdi, da sem bil nekdanj — — ej, ej, ej, gospod, to ni dobro, če je človek dober, meni verjemite! Precej pri letih ste že, gospod, vendar zdravi ste in krepki; ako vam je še mogoče, spreobrnite se, bodite hudobni; poslušajte moj svet, ne upajte nikomur, ne bratu ne sestri; ne ženi ne otroku! Dobro vam svetujem,

gospod, spominjali se boste morebiti še kdaj, kako pametno vam je govoril tisti pijanec, tisti potepuh, ki je nekdam ležal na vaši postelji. Dajte mi zdaj tisto gospoško pijačo; grlo mi je suho, kakor bi bil jedel pezdirje. Brutus, Brutus, *animae dimidium meae*, duše moje polovica; boljša polovica! Duša se mi je razklala na dva kosa, ostala mi je samo polovica, slabša polovica! Na tvoje zdravje, moj Brutus! — Gladko, pregladko! Moje grlo je kakor podplat; pijače potrebuje, ki prijetno praska; žerjavice, ki greje tako dobrodejno! Vi ne veste, kaj je žganje, gospod; vi ste srečni!«

»Latinsko znate, kakor sem slišal?«

»Znal, znal, gospod, tudi drugega sem mnogo znal; a to je minilo. *Fortuna fuit*; zdaj sem berač, klatež, potepuh! Škoda, prava škoda, da nisem pesnik, romanopisec! Pel bi pesmi, pisal bi romane; nič izmišljal, vse kakor je bilo; samo golo resnico bi pravil in svet bi dejal: Káko fantazijo ima ta človek! Ha, ha, ha, fantazija!«

Pri tej priči se odpró vrata in v sobo stopi Zora pogledat, kako je bolniku; gotovo dobro, ker se tako iz srca smeje!

»Kdo je ta ženska prikazen? Vaša hčerka? Prijeten obrazek, tako mil, tako sladak, tako nedolžen; oj tako nedolžen! Človek bi ne mislil, da je mogoče — — o vse je mogoče! O varuj se kragulja, krotka bela golobičica! Nič se ga ne boš bala. Tako lep je, tako gladko perje ima

in tako bistre, žareče očil — Pojdi, pojdi, deklica! Vediti te ne morem. Velite ji, gospod, naj gre; jaz ne gledam rad ženskih obrazov; posebno takih ne! Hodi, dekle! Zbogom, zbogom! Pa poštena bodi, kolikor ti je mogoče! Prva nisi in zadnja ne boš!«

Dekle odide s solznimi očmi. Nevoljen je bil oče, a kaj? Potrpljenja je treba s takim človekom, blagega potrpljenja!

V

Pozno je bilo ponoči; vse je že počivalo po Mirnem dolu, razen gospoda Mirodolskega in njegovega gosta. Zastonj si je prizadeval skrbni gospod, zastonj mu prigovarjal, naj miruje, naj zaspi, ako mogoče, ker mu je potrebno spanje. Odgovarjal mu je mož, da se zdravega in krepkega čuti, da že dolgo ne tako.

»Storite mi to dobroto, gospod, ostanite pri meni nekoliko časa; tako nekako čudno mi je; dolgo že nisem dihal tako prijetne sape kakor tu pod vašo streho; govoriti mi je treba; dolgo je že, da nisem govoril poštene, pametne besede! Če vas ni strah potepuha, ugasite luč, gospod, hudo dé mojim očem! — — Glejte tam mojo luč!

Bodi mi pozdravljena, ljuba prijateljica moja, zvesta mi spremljevalka! Kolikokral sem ležal v gozdu sam, sam! Ti si mi bila verna tovarišica; prijazno si čula nad mano, kakor čuje nad spečim otrokom zvesto materino oko! Netopirji so letali med vejami z rahlimi krili in sova ja ukala — prijeten glas mojemu ušesu! Ti me nisi pozabila, prijazna luna! Tudi sem si prišla gledat, kako se godi tvojemu prijatelju.

Ali ste zaspani gospod? Imejte potrpljenje z menoj. Vi se ne pogovarjate z luno, prijateljico nesrečnih, izgubljenih ljudi!

Kako prijetno je tu! Zbujajo se mi stari spomini iz davno minulih mladih let! Pripovedke, na pol pozabljenе, mi prihalajo v spomin.

Nekoč je bil oče, ta je imel tri sine — ne, samo dva sina je imel; to ni navadna pripovedka! — Lepo premoženje je bilo njegovo. Visoka bela hiša, grádu podobna, mu je stala na griču, in okrog vse njegovo; vrti in njive, polja in gozdi, vse njegovo! Težko je bilo z doma zaklicati delavca na njivi pri mejniku. Polne so mu bile žitnice in v hlevu mu je stalo mnogo lepo rejene živali. — Imel je torej dva sina; rad je imel oba, zlasti starejšega, ki je imel biti nekđaj za njim gospodar te lepe domačije. Ali tega ni veselilo kmetovanje; gnalo ga je v mesto, hotel je biti učen, imeniten gospod.

Pridno se je učil v mestu ... Ko je dovršil latinske šole, umrje mu oče. Zdaj je bilo vse njegovo. Samo iti mu je bilo domov, izplačati brata ter izgnati ga iz očetove hiše, naj si gre domovja iskat, kamor mu drago. Dober človek je bil naš prijatelj. Brat se mu je bil seznanil z lepo deklico, hčerjo imovitega kmeta. Rada sta se imela; a njen oče je bil osoren mož; nikoli bi ne bil dal svoje hčere človeku brez trdne domačije. Naš prijatelj — kako se mu je že dejalo? Recimo: Krilan! — Krilan torej se ni dolgo po-

mišljaj, kaj mu je storiti — bil je dober človek. Ni ga bilo treba prositi z besedo; dovolj glasno sta mu govorila žalostna obraza mladeniča in dekleta, ki si nista vedela pomoči.

Z veseljem prepusti dom svojemu mlajšemu bratu, izgovori si samo toliko, da bi se mogel izučiti v visoki šoli ter doseči zaželeni namen. Čudili so se mu ljudje in hvalili ga, kako dober človek je; nekateri so ga tudi imenovali nespametnega. A Krilan se je malo menil za hvalo in grajo; bil je dober človek in nikakor si ni domišljaj, da je ravnal bogve kako plemenito! Navadna človeška dolžnost, ne junaštvo se mu je zdelo, osrečiti dva človeka, ki sta samo od njega pričakovala življenja ali smrti. Vse je bilo srečno in veselo; lepo ženitovanje se je obhajalo na Krilanovem domu!

Še tisto jesen odide Krilan v veliko mesto, v visoko šolo. Slovo so mu dajale hvaležne solze srečnih poročencev. Izvolil si je bil zdravništvo, navdušen je bil za ta blagi, truda polni stan. Hotel je biti dober zdravnik, pridobiti si najprej vseh potrebnih vednosti, izurjenosti in dobro ime v tujem mestu, potem pa preseliti se v domačo deželo, naseliti se na kmetih ter živeti tam mirno, delavno življenje na korist svojim rojakom — dober človek je bil Krilan in rad je imel svojo domovino.

Vse je šlo po sreči. Redno mu je pošiljal brat izgovorjeno podporo — prvo leto. S časom začenjajo prihajati

pisma bolj in bolj poredko — tožbe: slaba letina, toča, nesreča pri živali; trde besede, očitanje, nehvaležnost! Slednjič nič pisma ne odgovora!

Bolela je Krilana bratova nehvaležnost; vendar mirno jo je prenašal. Prigovarjali so mu, naj si išče pri sodbi pravice; ali Krilan ni poslušal prijateljskih svetov; grdo se mu je zdelo, tožariti se z bratom — bil je dober človek! Hudo ga je zadela bratova nehvaležnost, vajeen je bil od nekaj brezskrbnega življenja; primoran je bil sedaj služiti si kruha s poučevanjem po hišah. Trdo mu je šlo.«

Nato umolkne mož, kakor da bi ga bilo utrudilo govorjenje. Dolgo časa je molčal; mesec mu je sijal naravnost v obličje; obličje je bilo blede in čudno so se mu žarile oči. Težko je sopel in nemirno se mu je vzdigovala odeja na prsih, kakor se dviguje jezeru valovje pred nevihto.

»Kako vam je?« vpraša ga vznemirjen gospod Mirodolski.

»Že dobro, že dobro!« odgovori mu. »Kaj niste zaspali, gospod? Ali vas ne dolgočasi moja pripovedka? Torej dalje!

Kje sva ostala? Res — trdo mu je šlo; vendar mu ni upadalo srce. Izgubil je brata, ki ga je rad imel; bolela ga je njegova nehvaležnost, ni čudo! Do tistega časa ni še vedel, da je nehvaležnost na svetu, malo skušenj je še

imel; skušenj je treba človeku, da se mu utrdi srce. Izgubil je brata, izgubil je dom: velika izguba!

A kaj? Ostal mu je zaklad, ki ga ne ukrade tat, ki ga molji ne snedó. Ostalo mu je zvesto prijateljsko srce. Lep mladenič je bil Stanko, zlata duša. Znana sta si bila in prijazna od mladih nog. Skupaj sta stanovala, skupaj učila se in razveseljavala. Skrivnosti ni bilo med njima. Ljubezniv mož je bil Stanko; rad ga je moral imeti, kdor ga je videl.

Prijatelja je torej imel Krilan, zvestega prijatelja; kako bi bil mogel biti nesrečen! —

Prijatelja je imel in — prijateljico! — —

O srečni Krilan! Trudi se, ubijaj se, saj se ne zastonj! Naj te vse zapusti, naj se ti izneveri prijatelj, ti nisi zapuščen, ti nisi sam na svetu. V daljnem kraju, na skrivnem cvete blaga cvetica, ti sam zanjo veš; tebi cvete, tebi se razvija, tebi v radost in srečo! Tebi bije, po tebi hrepeni v daljavi zvesto žensko srce! Srečni Krilan!

Dobra deklica je bila, nedolžna deklica in lepa, lepa je bila tudi! Bogata ni bila, ne imenitna; z materjo je stanovala v skromni izbici pod streho in mir in sreča sta prebivala z njima. Z delom svojih rok je živila mater in sebe — dobra hči! Rada sta se imela, tako rada. Pridno sta si dopisovala — pisma, polna ljubezni in hrepenenja. Srečni Krilan! Pripovedka je pri kraju!«

»Dalje, dalje!«

»Te ne več; eno drugo! Otročjo!

*Mlad deček je ptičke v gnezdu našel
v zelenem gnezdu ob potoku,
veselje veliko je s ptički imel
v zelenem gozdu ob potoku.*

*Pogosto je hodil jih gledat vesel
v zelenem gozdu ob potoku;
na veji sedel je stari in pel
v zelenem gozdu ob potoku.*

Deček je imel prijatelja; med prijatelji ni skrivnosti. Zakaj bi mu prikrival svojo srečo? Njega se mu ni bati, saj je prijatelj. Pokaže mu ptiče; vesela sta jih bila oba. A nekega dne

*Prijatelj mu vzame ptičke godné
v zelenem gozdu ob potoku;
in deček sedi in toči solze
v zelenem gozdu ob potoku!*

Vrag vzemi prijatelje!« zakriči s strašnim glasom sklonivši se pokonci. Groza ga je bilo videti. Stežka ga pomiri in potolaži gospod Mirodolski. Čez nekaj časa začne zopet z navadnim glasom:

»Poslej nisem bil več dober človek. Videti nisem mogel človeškega obličja. Za roči bi bil zgrabil zemljo, stre-

sel jo, otresnil z nje, kakor mravlje iz roke, ta prekleti zarod človeški, ki lazi po nji; potem na svojih prsih zdrobil jo na drobne kosce! Smešna sirota! Po tleh si se valilo kakor poredno dete, kričalo in škripalo ter pulilo si lase v svoji nezmožnosti! Zemlje ne morem zdrobiti, a zdrobiti, razrušiti morem to nesrečno posodo, po kateri mi tako divja in razsaja neznosna bolečina; in vsega bo konec. Že je bilo vse pripravljeno; že se mi je mrzla cev smrtnega orožja dotikala vročega čela; tedaj mi vražja misel, dobra misel, prešine zvrele možgane. To je torej tvoje junaštvu! Kaj jima moreš storiti boljšega? Dobro plačilo dobode, kdor jima prinese veselo poročilo, da si se jima umaknil tako blagodušno! Brez strahu bodeta, uživala svojo srečo! Bodi mož! Prej si ljubil, zdaj sovraži! Kakor goreče si ljubil prej, tako goreče sovraži sedaj. To je moštvo. Maščevanje, maščevanje, krvavo maščevanje! Moja podoba, podoba nesrečnega, izgubljenega človeka naj jima ne daje miru; moja podoba naj ju straši in plaši vsak čas, naj jima greni in kali vsako trenutje življenja! Sklenil sem obiskati ju vsako leto enkrat, raztrgan, zanemarjen, pijan! Vsako leto enkrat, a gotovo. Naj bežita na konec sveta, najdem ju jaz in moje maščevanje.

Kar sem sklenil, to sem storil. Klatil sem se po svetu od kraja do kraja; nihče mi ni mogel kaj. Prosil nisem in

tujega blaga se ni dotaknila moja roka. Česar sem potreboval, in to je bilo malo, prisluževal sem si pošteno s pisanjem; bil sem dober delavec, radi so me jemali. A vsako leto sem se postavil pred nju enkrat, prišel sem in izginil kakor strah. In moja prikazen ni bila brez uspeha. Kaj se mi je obetalo in ponujalo! Prošnje in solze — vse zastonj! Prej bi bila omečila in izprosila božjo deklo, belo smrt!

Človek se s časom vsega naveliča. Od leta do leta sem čutil bolj, kako mi ugaša sovraštvo. Na stare dni človek še prav sovražiti več ne more. Slednjič, ko sem našel novega prijatelja, svojega Bruta, minilo me je vse sovraštvo; samo da še zdaj ne gledam rad ženskega, zlasti mladega ženskega lica. Brutu sem naklonil vso svojo ljubezen, kolikor je ima še moje posušeno srce. Zadovoljen je bil z njo — zdaj me je tudi on zapustil, ako se nam ni pripetila kaka nesreča, kakor vi pravite, gospod! — Od tega časa sem ju pustil v miru, som ne vem, kako dolgo je že, jaz več ne štejem let. Ne menim se, kje živita in kako: zastran mene bodita srečna, ako je jima mogoče. Samo svojega Bruta bi rad še videl enkrat; potem mirno zatisnem trudne oči. Njegova izguba je kriva, da vas tu nadlegujem, gospod! Ne bodite mi hudi, saj ste dober mož, ker ste me tako potrpežljivo poslušali. Naj bo, kakor je, jaz nisem prvi in zadnji tudi ne bom.«

»Podajte mi roko, nesrečni prijatelj!« nagovori ga ginjen gospod Mirodolski; »tolažil vas ne bom; kdor je toliko pretrpel, njemu ni treba tolažbe. Lahko noč! Zatisnite oči in mirno počivajte, ako vam je mogoče!«

»Lahko noč, dobri gospod; sladko bom spal pod vašo gostoljubno streho. Lahko noč!«

Drugo jutro je bil pa gospoda Mirodolskega gost pokonci, ko se je danilo. Na vrt gre ter čaka, da vstane hišni gospodar. Lepo jutro je bilo. Vse je bilo tako krepko in mlado in veselo. Rosne cvetice so cvele in dišale in ptiči so peli in žvrgoleli. Molče je stal mož sredi vse te lepote, suh parobek sredi mladega zelenja! Kar plane nekaj čez zaprte vrtno duri in pred njim laja in cvili Brutus; zdaj se valja po tleh, zdaj se zaganja možu v obraz. To je bilo veselje, objemanje in poljubovanje!

»Saj sem vedel, da me nisi zapustil, kakor človek, ljubi moj Brutus; saj sem vedel, da te bom videl zopet, če si le še živ. Ujeli so te, jeli, ljubi moj Brutus, privezali so te, vrv imaš še okoli vratu; ali ti si se iztrgal, ti nisi hotel drugega gospoda! Zmršen si, razpraskan in blaten, mnogo si prestal, kar se nisva videla, zdaj je zopet vse dobro!«

Ginjen je gledal, med vrati stoječ, gospod Mirodolski ta čudni prizor; solza se mu je lesketala v žarku vzhajajočega sonca.

»Zbogom, blagi gospod! Glejte, spolnila se mi je zadnja želja; vesel odhajam od vas. Mir in sreča plavajta nad vašo streho. Bog daj, da doživite mnogo veselja s svojimi otroki! Midva pa, moj Brutus, potujva dalje, dokler naju noge nesó.«

VI

Priljuden mož je bil gospod Mirodolski. Ni se mu moglo očitati, da se ogiblje družčine; a iskal je tudi ni. Rad je videl pri sebi za svojo mizo vesele obraze, a nerad je obiskoval ljudi. Slabo mu je ustregel, kdor ga je vabil v svojo hišo. Nekdaj, ko je še v mestu prebival, imel je mnogo neprijetnosti zaradi te slabosti svoje. Ponosnega so ga imenovali ljudje, ki ga niso poznali; a to ga ni motilo. Zgodaj se je bil navadil malo se meniti za to, kaj svet govori. Sedaj na kmetih se mu bajé ni bilo bati, kakor nekdanj, nepriležnih vabil. Kar je imel znancev in prijateljev, oglašali so se radi pod gostoljubno streho njegovo, prijetno je bilo pogovarjati se z njim in postrežba ni bila slaba v njegovi hiši.

Toda človek ne more in ne sme vselej, kakor bi rad. Tudi gospodu Mirodolskemu je bilo časi kreniti malo na stran s starega, priljubljenega mu pota. S sosedi je treba v miru, prijaznosti in složnosti živeti, zlasti na kmetih. Po mestih ni pravih sosedov. Koliko ljudi živi časi, zlasti v večjem mestu, pod eno streho; srečujejo se in pozdravljajo morebiti, a ne poznajo se po imenu, komaj po obrazu!

Soseda je bila gospodu Mirodolskemu gospa Jarinova. Na vzhodni strani Tihega dola je imela na nizkem zelenem griču prijazen bel gradič, kamor je hodila prebivat tri, štiri mesece poleti, kakor je navada lahkoživim gosposkim ljudem.

Premožna žena je bila gospa Jarinova; poštenim Tihodolcem se je zdela silno bogata. Videli so jo vedno, v dejavnik in praznik, »v petek in svetek«, v črni svilnati obleki, z bleščečo zlatnino in dragim kamenjem okoli belega vratu in za pestjo, in krasen demant ji je blesketal na levi roki — prikazen, o kateri so do tedaj preprosti Tihodolci slišali samo govoriti v starih pripovedkah kakor o drugih čudovitih stvareh, katerih ni dandanašnji več videti v navadnem življenju! Imela je v gradu dva lepa konja za voz in enega za — ježo! Da se gosposke žene rade vozijo v lepih vozovih, ker so tako šibkih nožic, to je bilo pač znano vsakemu Tihodolcu; a najstarejši možak ni pomnil, da bi bil kdaj v svojem življenju videl žensko na konju! In gospa Jarinova je jahala in kako je jahala! Kakor blisk po nebu je letela na svojem iskrem vrancu po cesti, po polju! Iskre so se kresale konju pod kopiti in dolgo krilo je vihralo za njo! Starčki so zmajevali sive glave; stare ženice toliko da se niso križale pred njo; a mladenič tihodolski je gledal z radostno strmečim očesom za njo, kakor za zvezdo na nebu, ki nedosežna blešči v neizmerni daljavi. Lepa žena res je

bila gospa Jarinova, visoke rasti, tanka čez pas, a polnega života; krasno razcvela, žarna roža, preden se ji začne osipati spodnje perje. Črni, gosti lasje nad nizkim, belim čelom, temne, plameneče oči pod krasno obokanimi obrvmi; raven, prevzeten nos, pod njim drobna žareča usta, po katerih se je rad zibal ponosen posmeh, kakor se žarnice igrajo po večernem nebu, ko razgraja nevihta za gorami: vse to skupaj se je strinjalo v lepo podobo. Lepa žena zares je bila gospa Jarinova, veličastna žena; a vabljliva prijaznost in dobrovoljnost ji ni sijala iz lepega obličja. Videti ji je bilo, da je vajena gospodovati in zapovedovati brez ugovora. A kako ljubezniva je znala biti, kadar je hotela! Toda gorje, kadar se ji je v jezi zmračilo jasno obličje! Kaka razlika med njo in med sestricama v Mirnem dolu! Ljudje so jo primerjali s podobo lepe cesarice Marije Terezije na tistih debelih srebrnikih, ki vedno bolj in bolj ginejo iz dežele kakor vse, kar je dobrega na svetu!

Lepa žena je bila grajska gospa, bogata in tudi radodarna, to se mora reči; cerkve in ubogih ni nikdar pozabila, kadar se je vračala zopet v mesto. A rada ni zahajala med ljudstvo; plaho so se je ogibali tihodolski otroci in umikali so se ji s pota iz šole gredoč. Zljubilo se ji je časi, ko jih je srečala ali dohitela na konju, da jih je vabila k sebi, ponujaje jim svetlih dvojač. Strahoma so stali otroci, spogledavali se ter drezali: Pojdi ti, pojdi ti!

Stežka se je slednjič ojunačil najpogumnejši, bližal se je počasi s pobešenimi očmi, stegnil, kar najdalje mogel, ročico ter vanjo prestregel srebrne kaplje iz njene roke. Ni se pripognil, ako je pala katera mimo, da bi jo pobral, saj je še pozneje čas. Ni čudo, tako jezno je kopal vranec s kopitom tla, tako srdito je prskal z žarečimi nosnicami: „gotovo grize“! Zgodilo se je pa tudi časi, da ni bilo tako pogumnega junaka med otroki, tedaj ni čakala dolgo; usula je mednje pest srebrnikov, potem pa pogrnala konja, ki je zdirjal kakor puščica.

Samotno je živela v svojem gradu; troje poslov je imela za postrežbo: hišno, kuharico in strežaja, ki ji je bil tudi za voznika. Mož ji je bil umrl pred kakimi petimi leti, zapustivši ji lepo premoženje brez otrok. Govorili so, da njun zakon ni bil srečen, ni se vedelo zakaj; nihče je ni nikoli videl prav vesele. Bila je sedaj v onih letih, ko se pri nekaterih ženskah šele prav razvije in razcvete lepota; ona lepota, ki je mnogim moškim nevarnejša nego cvet prve mladosti. Zakaj je sama živela? Na izbiro bi bila imela snubačev, lepih, mladih, imenitnih, da bi bila le hotela. Zakaj ni hotela? Je li kdaj ljubilo to ponosno srce? Je li sploh moglo ljubiti? Izmerile so se globočine morja, izmerile visočine gora; kdo pride kdaj do dna skrivnostim ženskega srca?

Znana je bila z gospodom Mirodolskim; bila sta si dobra, prijazna soseda, kakor se spodobi. Letos je bila

prišla pozneje v svoj grad. Oglasila se je bila takoj po svojem prihodu pri sosedovih ter povabila jih za drugi dan na južino; vso družino, z Radovanom vred: znane so ji bile vse razmere v hiši gospoda Mirodolskega. Tega pa ni nikakor hotel gospod, da bi bila poslala z vozom ponje. Ni se vozil rad v tujem vozu in poleg tega je bila pot kratka in prijetna do grada.

Ljubezniva gospodinja je bila gospa Jarinova. Umela je tisto redko umetnost, ki je tako potrebna vsakemu, kdor vabi goste in hoče, da se dobro imajo v njegovi hiši. Zнала se je z vsakim gostom vesti tako, da se je čutil takoj domačega v njeni družbi. Umela je ne samo govoriti tako, da jo je vsak z veseljem poslušal, umela je tudi, kar je težavnejše, zbujati in naravnnavati take razgovore, da je bilo vsakemu mogoče tudi samemu vmes govoriti.

Južina je bila napravljena na vrtu. Nekoliko pod gradom je bil prijeten prostor, z belim peskom posut, z visokim drevjem in gostim grmovjem obdan, samo proti večerni strani prost, tako da se je lepo videlo po vsej dolini. Vse je bilo že pripravljeno; miza z belim, tankim prtom pogrnjena in na nji se je lesketala draga posoda. Ali družbe še ni bilo; zastonj se je ozirala zala hišna na vse strani, ali še ne pride gospoda? Kriv tega odlašanja je bil Radovan. Bil je sicer pameten mož, a imel je tudi svoje človeške slabosti. Ni se sicer ponašal s svojo učenostjo, v družbi ni razkladal svojih modrosti; z gospemi

ni govoril o Pelazgih, Etruskih, Obrih in Bezjakih in jim bistrourmno razlagal, kaj so bili *forctes* in *sanati* in kar je druge take in enake učene navlake. Te slabosti, ki ni tako nenavadna pri učenjakih, ni imel Radovan; a ponašal se je rad s svojim ribištvom. Imel se je za strašnega ribolovca. Rad je govoril v družbi o tej spretnosti svoji, katera se mu je zdela, kakor je bilo videti, silno imenitna. Ni se hvalil s svojo srečo pri ženskah, kakor se tako radi hvalijo ljubeznivi mladeniči, ki nabadaajo in nabirajo nesrečna ženska srca kakor pastirji prve rdeče jagode na obeljeno brezovo šibico spomladi.

Ali pri ribah je imel res posebno srečo, ako se mu je smelo vse verjeti, kar je pravil. Radi bi, da bi naši bralci čislali in spoštovali našega mladega prijatelja; prav neprijetno nam je, da jim morebiti zbudimo kak dvom o njegovi resničnosti; a naša nam je prva. Zato jim ne smemo prikrivati njegovih napak, najsi bodo majhne ali velike. Po njegovih besedah je bila ribolovska sreča njegova res nenavadna. Ni bilo tako plitvega, kalnega potoka; ni bilo skoraj luže, da bi ne bil on ujel ribe v nji s svojim trnkom. In kake ribe! Pedi, komolca dolge, nič ga ni motilo, če so se mu norčevali neverni poslušalci, da bi mu ne bilo treba stezati roke; prst bi bil dovolj, kazalec ali pa celo meziniec! — In same postrvi, četudi so se mu posmehovali, da ima beljuge za postrvi.

Pod grajskim gričem je tekel bister potok, ne širok, ne globok; vendar je bilo mogoče, da je kje kakova postrv v njem. Radovan si je bil zavezal, da hoče naložiti toliko rib, da se jih nasiti vsa družba; in gospa Jarinova je bila obljubila, da jih sama napravi, tako dobro, kakor bodo vredne. Napotijo se torej vsi k potoku; Radovan lovit, gospa, Mirodolski, Zora in Breda pa gledat. Trnek je imel ribič vedno pri sebi, drugo orodje se je lahko dobilo. Gledat, pravimo, so šli drugi; ne samo gledat; ženskam odkaže Radovan svoje delo, da naj mu lové za vado kobilic po polju; sam gospod Mirodolski je smel sedeti nad potokom ter gledati, križem roke držeč ali kakor mu drago. Mnogo posla so imele uboge ženske; ribič je potreboval danes strašno vade! Zamolčati ne smemo, da je bila gospa najmanj spretna in ročna pri lovu; smelo bi se morebiti celo reči, da je bila malo nerodna, ako bi ne bila nespodobna ta beseda pri taki, gospe. Menda so se ji s konca nekoliko studile lahkonožne skakalke, ki imajo grdo navado, da ujete rade z rjavim sokom onesnažijo roko. Mogoče tudi, da mestna gospa skonca še prav poznala ni kobilic. Tako sodimo po tem, ker je večkrat, ko je kaj ujela, nesla Bredi pokazat, in vselej se je čul glasen smeh. S časom je šlo bolje, človek se vsega privadi, samo volje je treba in truda. In trudila se je pridno ponosna grajska gospa. Kolikokrat je skočila zastonj, zastonj urno zagrabila v travo z roko! Pridne so

bile vse tri lovke, a najročnejša je bila Breda, ni si mogel kaj ribič, da bi je ne pohvalil; in dobiti od nje pohvale, to ni bilo lahko, zato je pa bila tolikanj več vredna.

Pridno so mu znašale kobilic: gospa po eno, Zora in Breda po več; vendar vedno še premalo! Mnogo jim jih je ušlo pri izročevanju in prejemanju, zlasti gospé, a nikoli ni hotela biti ona kriva; dolžila je njega. On pa njo; tako da je bil veden prepir, kar je močno razveseljevalo gospoda Mirodolskega, ki se je lahko smejal, brez opravlja sedeč na parobku. Vendar ne čisto brez opravlja; štel je, kolikokrat se je katera pripognila, da bi vedel, koliko je ujetih kobilic, a število pripogibov se ni hotelo nikoli prav ujemati s številom ujetnikov, česar ni nikakor prikrival pridnim lovkam kakor bi se bilo spodobilo; tudi hudoben je znal biti časi gospod Mirodolski.

»Gospa, vi štiriindvajsetkrat — živali šestero; Zora ti petintridesetkrat — živali šestnajstero; Breda sedemindvajsetkrat — živali petindvajsetero. Kobilica za kobilico, hop, hop, to je veselje!«

Tako jih je dražil dobrodušni gospod.

Ali gospa tudi ni mirovala:

»Šest in šestnajst je dvaindvajset; dvaindvajset in petindvajset — koliko je to? Sedeminštirideset, če sem prav seštela? Kaj pravite, gospod ribič?«

»In tiste, ki so vam ušle?«

»Meni?«

»Vam in onima dvema?«

»Torej, kar jih je pobegnilo Zori, Bredi, meni in — vam, gospod Radovan: recimo sedmero; več jih ni. Torej štirideset kobilic nataknenih. Na vsako se ujame ena riba, kajne, gospod ribič, ali tudi dve če ima človek srečo; ne, gospod Radovan, kaj pravite? Jaz ne umejem; vašega rokodelstva!«

»Petnajst, če ima človek srečo; a kako bi, ker ni miru?«

»Recimo torej: na vsako eno. Torej štirideset jih že imamo, dovolj jih bo; poglejmo!«

In gospa gre ter se pripogne nad posodo poleg Radovana.

»Kako je to, gospod Radovan? Kam pa devate, kar ujamete? Tu vidim samo — ena, dve, tri! Samo troje jih gomazi po vodi; in kratke so in drobne kakor pijavke! Ali so to postrvi? Jaz jih ne poznam, samo učila sem se nekdam, če se ne motim, da imajo postrvi rdeče pike ob straneh; tu ni videti nič pik, poglejle, gospod Radovan!«

»Postrvi ali ne postrvi; dobre ribice so, gospa; samo treba, da jih človrk pripraviti zna!«

»Takih res nisem še pripravljala; to so ribice za igračo v stekleni posodi na oknu, ne za kuhinjo, gospod Radovan!«

»Drobne ribe, dobre ribe!«

»Torej tri vsega skupaj, pa še te ne postrvi! Kako je vendar to, gospod Radovan? Kaj niste rekli, da postrvi živé v bistrh potokih; potok je vendar dovolj bister, šivanka bi se mu videla na dnu, in vi ste tako sloveč ribič, kakor smo že tolikokrat slišali; menim, ako kje kaka postrv tiči v tem potoku od izvira do iztoka, čudno bi bilo, da bi se ne obrnila proti vam takoj, ko začuti, da prežite tu s svojo dolgo palico, že iz samega usmiljenja!«

»Da bi bil le sam; ali ženske niso za drugo na svetu, kakor da motijo in dražijo človeka.«

»Čujete li, gospodična Zora, kako govori vas ljubeznivi ženin? Kaj bo še pozneje? Jaz bi se premislila, ako bi bila na vašem mestu; še je čas! Pomnili bodele še kdaj, da sem vas svarila, ali tedaj bo prepozno!«

»Nič se ne bojte, gospa! Ni tako hudoben, ne, kakor se dela; nič ne dé, če kdaj malo zagrmi nadme, kadar bom zaslužila.«

»Zaslužili boste kdaj?«

»Bogve!« — —

»Glejte, ravno zdaj bi bila ena prišla, ko bi bilo le malo bolj mirno; saj ni čuti grmečega Boga!«

»Za zdaj bodi dovolj, gospod Radovan! Vi ste storili svojo dolžnost; kaj se more, če nočejo ribe? Čujte, šest bije ura; vzemimo, kar imamo, za vas bo dovolj, gospod Radovan; mi pa si bomo morali danes s čim drugim pomagati. Pojmo, gospoda!«

Tako so se šalili; tako so ribe in kobilice lovili. Gospa Jarinova je bila danes dobre volje, da je ni še nikoli nihče videl tako. A Radovan je imel danes nesrečen dan. Kdo ni že sam izkusil, da ravno takrat, kadar bi se rad izkazal pred svetom, zlasti pred ženskim, ravno takrat mu gre vse narobe! Nesrečni ribič se je izgovarjal na vse strani; zdaj mu je bil trnek prevelik, zdaj premajhen; tudi kobilice mu niso bile nikoli prav, zdaj predrobne, zdaj predebele. Najbolj pa je dolžil žensko radovednost; in to dolženje je bilo morebiti še najbolj pravično. Kakor hitro je začela kimati dolga šibka palica ribičeva, da si je mislil: zdajle bo, hitro je pritekla gledat zdaj gospa, zdaj Zora — in oplachena se je obrnila riba, izpustivši vado in ostri trnek. Res, nesrečen dan je imel danes Radovan; vendar upamo si reči, da se bode morebiti še v poznih letih z veseljem spominjal lepega dneva.

Bogata gospoda, ki prebiva po mestih v visokih palačah, ima navado, da razveseljuje z godbo in petjem povabljenе goste pri pojedini; saj se tudi živinica na paši še enkrat tako veselo pase, ko prepeva pastir ali dela na piščalko. Tudi gospe Jarinove gosti niso pogrešali pri južini pevcev in godcev. Po drevju in po grmovju so peli in gostoleli ptiči, da je bilo veselje; vsak po svoje, na drobno in na debelo, in vendar je bilo tako prijetno, tako sladko soglasje! Zamaknjena je poslušala vesela družba in za nekoliko časa je umolknila prijazna govo-

rica, ki se je prej skoraj tako veselo glasila kakor ptičje petje po vrtu.

»Vse, kar je res,« spregovori gospod Mirodolski, »vse, kar je res, gospa, pevce imate izurjene in lepo ubrane, tudi naši niso boljši; in vendar si domišljujem, da slujejo nekoliko po vsem Tihem dolu, kar ni najmanj moj ponos.«

»Morebiti je pa nekoliko vaših vmes; po pravici moram reči, da moje uho ne loči ptičjega petja; meni se glasi vse enako.«

»Že mogoče, že mogoče! Res nekateri glasovi se mi zdé prav znani. To ni lepo, gospa sosedu, da izvajate in izvabljate ptiče svojemu sosedu, ki vam ni nikoli žalega storil. O, velika je moč ženske lepote; vsaka živa stvar se ji klanja!«

Gospa Jerinova se mu prikloni, rekoč:

»Od kdaj ste tako ljubeznivi, gospod Mirodolski? Gola zavist vas dela ljubeznivega, gospod; a taka prisiljena ljubeznivost nima veljave pri nas. Ne bodite tako samopašni, gospod; privoščite tudi konju drugemu kaj dobrega, zakaj ne tudi sosedi! Po krivem me dolžite; če se je res pridružil kateri izmed vaših mojim ptičem, bodite prepričani, da te žalostne prikazni vam nisem jaz kriva. Za vami so prišli; saj govoré ljudje, da hodijo za vami kakor kokoši za gospodinjo; bogve, kaj delate z njimi; jaz ne umejem takih čudodelnih skrivnosti. Z vami

so prišli, z vami se vrnejo zopet v Mirni dol. Ako bi letali res ptiči, kakor pravite, za žensko lepoto; bodite preverjeni, gospod sosed, ne bilo bi jim treba iskati je drugod; nobeden bi se vam ne ganil iz Mirnega dola.«

Na te besede, ki jih je govorila gospa Jarinova z nepopisno ljubeznivo šaljivostjo, se Breda glasno zasmije; prijetno se je razlegal njen smeh, kakor kukavice glas po zelenem bukovju spomladi! Zora zardi in temna trepalnica ji osenči lepo bistro oko, kakor ko za trenutje oblak zakrije zlato sonce na jasnem nebu. Čutila je, da se je ozrlo vanjo Radovanovo oko. Moder mož je bil gospod Mirodolski, kolikor je mōči človeku modremu biti na svetu; vendar ne govorili bi resnice, ako bi trdili, da so mu bile neprijetne gospe Jarinove besede. Z veseljem, ne brez ponosa, je gledal lepi hčerki svoji; rekel ni besede, a srečni pogled njegov je jasno govoril: Prav pravite, gospa soseda; brez lepote nismo v Mirnem dolu.

In tako je bilo veselo vse omizje.

Nesreča — strela z jasnega neba — skali jim veselo trenutje. Ravno so se podajale ribe, ki jih je bila res sama napravila gospa Jarinova. Prva je bila Zora na vrsti; kar ji padejo vilice iz roke na tla v beli pesek. Hitro se pripogne deklica ter jih pobere. Radovan, ki je sedel poleg nje, držal se je »kakor lipov bog«, ni se ganil, da bi postregel, kakor je moškemu dolžnost, svoji sosedi, nevesti svoji! Po vsi pravici torej ga je pokarala gospa:

»Lepo se vedete, gospod Radovan!«

»Hotel sem se ravno pripogniti, a bilo je že prepozno. Zora je tako urna!«

»Kakor postrv! Prepozno; lep izgovor! Moški, kateri sedi poleg gospodične ali pa tudi gospe, vse enako; kaj pa šele poleg neveste, treba, da ima pazne oči, da vidi, kaj se godi, kaj se bode godilo. Prepozno! Planiti je bilo treba, prestreči jih ali pa vsaj pobrati, če človek ni že tako uren. Vi pa sedite kakor malik ter gledate mirno, kako se trudi lepa soseda poleg vas. Križ je s takim—medvedom! Uboga Zora, koliko truda ji bode treba, da vas ugladi in omika, vsaj za domačo potrebo! O da bi vas imela jaz nekoliko časa v svoji oblasti; kako hitro bi vas navadila plesati!«

»Gospa! Velika je vaša moč; kar bi hoteli, vse bi iz mene storili; a da bi me kdaj naučili plesati, ne verujem; strašno sem neroden in neokreten, prej medveda!«

»Kaj? Plesati, plesati vas bi bilo šele učiti treba? Ženin hočete biti in plesati ne znate? O ti moj Bog! Od kod pa ste, iz katerega brloga ste doma?«

»Meni se zdi, da je ta umetnost, o kateri tako navdušeno govorite, gospa, moškemu prav malo potrebna; ženski — ne rečem.«

»Torej hočete, da naj ženske same plešemo; krasen ples!«

»Tudi tipa ne pravim; zdi se mi, da tudi ženska lahko izhaja brez plesa. To pa je gotovo, da je moški, ki plese, smešna prikazen.«

»Tako? — In David je plesal pred skrinjo miru in sprave; in Sokrat sam je plesal, vaš patron, kakor veste. Kaj pravite zdaj, govorite!«

»Kako je David plesal, ne vem, tudi ni povedano v svetem pismu; tega pa sem preverjen, da ni plesal ne polke ne mazurke; jaz menim, da je sveti mož samo tako nekako poskakoval od veselja, kakor veli pismo: Veselite se in od veselja poskakujte. A kar se tiče Sokrata, ‚mojega patrona‘, to vemo natanko, kako je bilo. Kadar je hotel plesati, zaklenil se je v svojo izbo, da ga ni videla živa duša, ne otroci ne žena; kaj bi rekla poštena Ksan-tipa? In lahko si mislimo, kako je bilo njegovo plesanje. Skakal je, zvrčal se je mož brez takta, brez gracije; gibati se je hotel, drugega nič, ker je vedel, da je gibanje zdravo telesu.«

»Plesal je torej, menite, kakor medved na sejmu!«

»Tako nekako, da, gospa! Kakor medved na sejmu; zato pa tudi ni hotel, da bi ga gledal svet; bil je pameten mož, moj patron.«

Po tem ostrem dvoboju, v katerem sta prvič gospa Jarinova in Radovan merila svoje moči brez pravega uspeha — zmaga se ni nagnila na nobeno stran — potihne Radovan. Z neko pomenljivo resnobo ogleduje družbo;

videti mu je bilo, da se mu zbuja v prsih misel, ki si ne upa na dan. Nastala je bila tista usodopolna tihota, ki nastaja navadno pred hudo uro. Čutila je vsa družba, da plava nad njo siv oblak, ki nič dobrega ne obeta. Po dolgem premišljevanju se ojunači mladenič in začne:

»Tri ženske, dva moška, število nam ni ugodno, da ne govorim o moči na oni strani, katere sem ravno kar nekoliko skusil. V strahu in trepetu torej začnem boj, iz katerega se vrnem, kakor bode božja volja in vaša, milostna gospa! Boj začnem ne zase, nego za moške pravice. Karali ste me, gospa, ostro ste me karali, da nisem storil svoje dolžnosti; hudo dolženje! Poskusimo, kako bi se zagovarjal, morebiti celo opravičil. Zori so pale vilice iz rok, pobrala jih je sama; to se meni prav pametno zdi, čisto naravno; jaz delam tudi tako. Vi ste drugih misli, gospa! Vi sodite in ne samo vi, gospa; tako sodi velik del ženstva, da je moža dolžnost, streči ženski, ,po rokah jo nositi', pestovati jo kakor otroka. Tako ravnanje se mi ne zdi primerno; dostojno ni ne možu ne ženi. Daleč za nami so oni srednjeveški časi malikovanja z ženstvom, one nezdrave, nemoške galanterije. Mož naj spoštuje ženo, enakorodna mu bodi, enakopravna.«

Pri teh besedah je gospe Jarinovi zablisknil po ustnah oni ponosno-zaničljivi smeh, o katerem smo prej govorili. Pogovor, prej tako prijetno šaljiv, dobil je mahoma resno lice. Predaleč je bil zašel, morebiti nehote, Rado-

van; zdaj mu ni bilo moči več nazaj. Približala sta se bila strelonosna, nasprotna oblaka; mogoče ni bilo več, da bi ne šinila strela iz oblaka v oblak.

»Enakorodna, enakopravna bodi žena možu, — dekla, sužnja mu bodi, govorimo naravnost, brez okolišev, gospod! Ženska je na nižji stopnji, zaostala je za moškim v razvoju. Mož je moč, žena slabost; mož je ,krona stvaritve', možu oblast in pravice, po naravnih zakonih; mož je glava, mož gospodar, njemu oblast in slavo in čast; pridite, pokleknite in molite! Mož naj gospoduje; žena naj služi. Za njim naj se obrača, kakor sončnica za soncem; z obraza naj mu ugiblje, bere želje, spolni naj mu jih, preden jih je izgovoril. Blag bodi mož, res, velikodušen, blago potrpljenje imej s siroto, ako je mlada, lepa, poslušna, pokorna, podložna; ako ustreza vsaki želji njegovi, bodisi še tako nespametna, oblastna, surova, ako se vse njene misli in želje sučejo o njem, svojem središču, svojem soncu, iz katerega ji izhaja luč, gorkota, življenje; ako mu ni nikdar in nikjer napoti, ne vpraša ga: Kam greš, kje si bil tako dolgo? Zakaj si žalostem, zakaj si vesel? Vsakemu svoje! Mož naj dela, kar hoče, naj hodi, kamor mu drago, naj se kratkočasi, kakor ga veseli. Žena ostani doma pri poslih, pri otrocih; kuhaj, šivaj, pospravljaj, da bode vse lepo in snažno, kadar pride domov; glej, da ga pozdraviš z jasnim, prijaznim obličjem; ako je slabe volje, pogladi mu skrbi s čela, če

je gladka in mehka tvoja ročica. Ako lepo ravna s teboj, bodi mu hvaležna, vesela; ako te graja, kara, daje ti grde priimke, četudi nisi zaslužila, trpi voljno, poljublaj šibo, ki te bije: tvoje bode nebeško kraljestvo. A za vse na svetu: nikoli in nikjer ne imej svoje volje; to bi bil upor proti večnim naravnim zakonom. Med štirimi stenami tvojega doma, tvojega kraljestva, naj bivajo vse tvoje želje. Ne glej skozi okno na ulice, kaj delajo ljudje, na nebo, kakšno je vreme; tvojega moža obličje je tvoje nebo; z njega ti sije sonce milosti, na njegovem čelu se ti zbira jo hudourni oblaki, iz njegovih oči se ti bliska, iz njegovih ust ti grmi. Ne zabi, ženska, da si telo brez duše; ne misli, da si človek; ti si stvar, blago, ki se proda, ki ima gotovo ceno, ki najde kupca, ako mu je po volji!»

»Z živo besedo ste nam popisali, gospa, žalostno stanje ženstva, kakršno se, žalibog, še zdaj, človeštvu na sramoto, nahaja po nekaterih krajih. Ne samo rahločutno žensko, vsako pošteno moško srce se v sveti jezi upira proti nesrečni usodi ženstva v na pol divjih jutrovih deželah!»

»Jutrovih deželah! Ne delajte se nevednega, gospod! Pustimo jutrove dežele; tam niso nesrečne žene doma; tam je vse pošteno, odkrito; tam ni sleparstva in licemerstva; tam se besede zlagajo z dejanjem. Tam so razmere jasne; ženska ve, kaj je njen poklic, kaj jo čaka; nihče je ne slepi, nihče ne zbuja v njenih prsih želj, hre-

penenja, ki se nikdar ne uresniči, uresničiti ne more; nihče ji ne kaže sreče, ideala, ki ji sije v nedosežni višini. Česar človek ne pozna, tudi ne želi. Tam ve ženska, za kaj je rojena, v čem je njena vrednost; ravna se po tem, zadovoljna je in srečna. Da, srečna je lahko ženska v haremu!»

»Dobre volje ste, gospa!»

»Ne vedela bi zakaj! — Ne o daljnih jutrovnih deželah, gospod; govorila sem o naših deželah, o visoko izobraženi Evropi, kako je stanje ženstva pri nas v visokih palačah in pod nizko slamnato streho. Žalostno, sramotno, v nebo vpijoče! Tu je tiranstvo doma; hujše, sramotnejše nego pri divjakih; tam je golo, pošteno; tu se zavija v lepo, sleparsko obliko, lepotiči se s prijetno donečimi besedami; tu je tiranstvo s prijaznim obličjem; oliko, omika: sleparstvo, pobeljen grob!»

Po teh besedah, ki so se usipale kakor toča iz lepih ust krasne žene, nastane za nekoliko časa soparna tihota. Sedeli so tiho, vsak v sé zamišljen. Gospe je bilo videti žal, da je tako strastno, tako iz srca govorila, da je kalila veselje povabljenim gostom. Zora, ki je sedela poleg nje, je z zardelimi lici poslušala njene strastne, goreče besede, tako da ji je skoraj sapa uhajala. Kdo ve, kaj se je godilo v njenem mladem, neizkušenem srcu! Ko jo vidi gospa tako zamišljeno, prime ji z obema rokama glavo, pritisne si jo na prsi in poljubi jo na belo čelo.

Vse je molčalo nekoliko trenutij. Zamišljen je sedel Radovan; take še nikoli ni videl svoje neveste; čudno mu je bilo pri srcu. — — Pokojno, gladko je morje, kakor lice otroka, spečega v zibeli. Vse je mirno na ladji; kdo bi se bal? Jasno je nebo kakor ribje oko; samo tam proti večerni strani, daleč daleč vstaja meglica počasi iz morja, dviga se na jasno obzorje, že se je zagostila v bel oblaček. S skrbnim očesom gleda stari pomornik nedolžni oblaček; postaral se je na morju in on ve, kaj pomeni bela meglica; ne dolgo in dvigne se vihar, zbudé se valovi, in tedaj bodi ti milostivo nebo, ladja, in vami vsem, ki ste na nji! Tako se je bila prikazala Radovanu na jasnem obzorju usodna meglica; videl jo je, a vedel ni, kaj pomeni; malo je še poznal svet in življenje, med knjigami mu je bila pretekla »življenja lepša polovica«. Kmaló se mu zvedri čelo in vesel kakor prej, ogovori gospo:

»Res, nesrečo sem imel z ribištvom danes, postrvi mi ni bilo pred oči; vendar današnjega dneva ne štejem med izgubljene. Z očmi gledam danes prvič, kar sem že tako dolgo videti želel — prerokinjo, navdušeno prerokinjo ženske osvoboje! Osvoboja ni prav dobra beseda, vendar emancipacija ima tako neprijeten, tuj glas; reci-mo torej: osvoboja, ako dovolite, gospa?«

»Kakor vam drago, gospod, da se le umemo.«

»Mnogo sem že slišal in bral o ženski osvoboji, tem najnovejšem vprašanju družbenega in socialnega živ-

ljenja — sedanje življenje sestoji skoraj iz samih vprašanj, brez odgovorov — vprašati je lahko, odgovarjati je lahko; mnogo sem slišal in bral o ženskah, katere se, nezadovoljne s svojimi dolžnostmi in pravicami, odmerjenimi jim po naravnih in človeških zakonih, povzdigujejo nad svoj spol, hrepené in silijo v to, kar jim bode, kar jim mora biti večno nedosežno. Menil sem do zdaj, da so take ženske samo kake igralke, pevke, plesalke in enake ženščine, katere so, po svojem stanu že, prestopile meje svojega spola; tu pa tam kaka postarna, pozabljena samica; kaka ,nerazumljena', krepkoduha nemška pisateljica z debelogledimi okroglimi naočniki na prevzetnem nosu! Menil sem, da take ženske, ki so se zarotile proti ubogemu moškemu spolu, so doma samo v Ameriki, na Angleškem, na Ruskem, tu pa tam katera na Nemškem; tako blizu bi jih ne bil iskal, da so med njimi tudi take žene, kakršna mi je stopila danes prva pred oči, tega bi si ne bil nikdar mislil. Prej sem menil, da se nam ni bati te nove zarotbe; zdaj vidim, da sem sodil lahkomišno; zdaj vidim, kaka nevarnost preti vsemu moškemu rodu! Konec bode našega gospostva, morebiti celo našega bitja, kadar se dvigne nad nas silni maščevalni roj novih Amazon, njim na čelu vi, gospa, sijajna kraljica, Pentezileja! Gospa, gospa, kadar pridere v naše kraje neusmiljena vojska na iskrih vrancih, z bridkimi meči, sulicami in puščicami, o gospa, krenite tedaj v

stran, ognite se Tihega dola, ne zabite, da sva bila nek-daj vaša soseda, vaša gosta, gospod Mirodolski in jaz, ki se vam klanjam, ki vas prosim milosti, premagan, v prah ponižan nasprotnik!«

Vsi se veselo zasmеjejo na te besede, ki jih je Radovan res prav ginljivo govoril. Smejala se je tudi gospa Jarinova, a njem smeh je bil videti nekako posiljen. Ko je potihnil smeh, odgovori mu brez usmiljenja:

»To je torej vaše junaštvo, vaše moštvo! Orožje dejati iz rok pred bojem, sramota! Takim gospodom naj služimo ženske! Nič milosti, boj, boj, po boju mir in sprava in milost, kdor je milosti vreden ali potreben! Preden pa pride vojska, katere se, kakor je videti, tako bojite, preden se udarimo z bridkim mečem, poskusimo se prej z nekrvavim orožjem, katero znamo sukati tudi me ženske, če ne tako krepko in smrtno kakor vi, znamo ga sukati vsaj urno, kar se nam rado oponaša: poskusimo se z besedo!

Imenovali ste me prerokinjo ženske osvoboje. Jaz ne prerokujem; jaz povorim samo, kar mislim, kar se mi vidi, da je pravo. In to je, da ženska ni sedaj moškemu nikakor enakopravna, da je pod njim, da je sužnja njegova, ker je telesno slabejša. Telesno slabejša, pravim, zapomnite si to, gospod; samo telesno! Oblast, gospostvo ima, kdor ima moč, telesno moč. Ta zakon vlada med rastlinami, med živalmi; močnejša slabejšo zatira,

da jo zatre, izpodrine, da sama vlada ter se veseli svojega življenja. Ta zakon naj vlada tudi v človeštvu? Kako naj se potem loči človeštvo od brezumne narave? Vladal je ta zakon, kakor nas uči zgodovina, tudi jaz sem pogledala nekoliko v zgodovino — tudi med narodi, stanovali, posamezniki; zgledov mi ni treba navajati vam, ki vse to bolje veste. Ta zakon, pravim, je vladal in vlada še tudi v človeštvu, nekdanj v surovi, kruti, potem v vedno glajši in glajši obliki, in to je tudi že napredek; a tu se ne smemo ustaviti. Kaj loči zares človeka od živali? Železnice, telegrafi, delniška društva? Vse lepo, krasno! Vendar, ako bi ne imeli drugega, bili bi samo višje razvite živali. Kar loči človeka v resnici, bistveno, ne samo na videz od živali, to je: pravočutje! Pustite, da tudi jaz, kakor vi, kujem, besede; beseda gotovo ni dobra, vendar umete, kaj menim, in to je dovolj. Žival ne pozna pravice; nji je moč pravica. Pravočutje je prava človekova last; ono je začetek in konec vsega človeškega izobraževanja in napredka, v njem je zajeta vsa moralnost. Ta čut se zbuja, širi, ukoreninja bolj in bolj, in kadar bode navdal, predelal in prestvaril vsa človeška srca, potem bode doseglo človeštvo svoj namen, potem bode zemlja pravo človeško prebivališče. Spoznanje, prepričanje, da je vsako človeško bitje samopravno, da smo si enakopravni vsi, kar nas nosi človeško podobo — narod narodu, služabnik gospodu, ženska moškemu — ta nova vera ne

sme ostati samo v knjigah, v nekaterih razsvetljenih glavah; treba, da se uresniči, da se uvede v vse razmere človeškega življenja. Iz pravočutja, gospod, zagovarjam žensko osvobojo, kakor ste jo vi krstili. Posmehujte se mojemu učenemu besedovanju, prosto vam; me osvobojenke ne smemo biti in nismo občutne!»

Ko je gospa Jarinova končala svoj krepki govor, zaploska ji Zora z rokama, da se je razlegalo po vrtu. Nato se obrne proti ubogemu Radovanu z zmagovitim obrazom:

»Zdaj je tvoja vrsta, Radovan, ojunači se, govori, radovedni smo, kako bodeš odgovarjal!«

»Tudi ti, Zora!«

»Recimo: tudi jaz! Kaj te je strah, Radovan?«

»Slovo sem upu, strahu dal'. Dobro je, da se juha ne je tako vroča, kakor se kuha. Strah me ni, a v zadregi sem, ne tajim. Z osvobojenko, kakor se imenujete, gospa, nisem še govoril; jaz imam to slabost, da me osupne in v stisko spravi vsaka nova prikazen, dokler se je ne privadim. Meni ni dano, da bi kar tako iz rokava stresal besedo za besedo, umetno stavljene, dobro vezane. Meni ni dano brez priprave govoriti, kakor bi rožice sadil', in ,otrobe vezati' me je sram, zlasti v taki družbi.«

»Izgovori, prazni izgovori!«

»Resnični izgovori, gospa! Sploh je moškemu težavno govoriti z žensko o tako imenitnih stvareh; človek ne sme in ne more vedeti, kakor bi hotel.«

»Vidite, gospod? Taka je vaša enakopravnost! Napuh, moški napuh vam puhti iz vsake besede. Vsak poklon je golo razžaljenje. Moški ne more govoriti z žensko o resnih, pametnih stvareh kakor z otrokom! Vidite, tako je!«

»Krivo ste me umeli, gospa! Hotel sem reči, da v moški družbi človeka ni treba tako preudarjati in pretehtovati vsako besedo kakor v pogovoru z žensko. Kako pazno in previdno je treba tu sukati orožje! Nerođen človek, kakršen sem jaz, lahko zadene kam, kjer zaboli, morebiti celo osvobojenko, gospa!«

»Dovolj izgovorov, gospod; začnite, zavihtite bridki meč, stala bom, ne trenem z očesom!«

»Tako se vas pa še bolj bojim, vi ste strašna borilka, gospa! Kaj me je motilo, siroto, da sem se spustil v boj, ki mi obeta gotovo premago! Sedaj je čas, gospa, da se vam izpovem — sramotno izpovedovanje! Dejal sem, da sem mnogo bral o ženski osvoboji; vi mislite, gospa, bogve kake učene knjige! A motite se, gospa; pomislite samo: Mill, vaš veliki prerok, mi je znan samo po imenu!«

»Pustite Milla ter povejte, kaj vi mislite!«

»Jaz v strahu in ponižnosti, milostna gospa, mislim tako: Ženska, pravite, bodi moškemu enakopravna: jaz

pa pravim, da mu je enakopravna po vsem izobraženem svetu.«

»Jaz pa pravim, da mu ni.«

»O kako lepa priložnost bi bila tukaj posnemati nebeškega Platona! Vse bi bilo skupaj, samo Sokrata ni; in brez Sokrata ni Platonovega razgovora. Torej, kuhajmo z vodo kakor drugi ljudje!«

»Jaz trdim torej, da je pri nas ženska moškemu enakopravna, kolikor mu more biti po svoji naravi.«

»Tega sem se nadejala, znana pesem; vendar govori-te!«

»Težko mi bode govorili, ker veste že vse naprej, kar bi utegnil jaz z vsem svojim trudom spraviti na dan. Govoril bom samo, *pour l'honneur du drapeau*, da se, tako ali tako, izkopljem iz stiske, v katero me je pripravila moja lahkomiselnost. Nikakor si ne domišljam, da vem povedati kaj, kar bi pospešilo rešenje tega vprašanja.

Zgodovina nam kaže, in posebno jasno rimska zgodovina, da država začenja propadati ob istem času, ko jameta spola prestopati svoje naravne meje, ko sta se moštvo in ženstvo tako rekoč naveličala svojih naravnih nalog ter jih jameta zamenjavati iz gole prešernosti. In zdi se mi, da se ne motim, ako trdim, da ima državni propad svoje poglavitne korenine v tej nezdravi, nenaravni prikazni. Kako bi moglo biti drugače? Stara resni-

ca je, da je družina podlaga državi, družini zakon. — Potrpi malo, Zora; upam, da skoraj izgazim iz te suhoparne učenosti, v katero sem tako nesrečno zabredel v svoji stiski; glej, s kako blagodušno potrpežljivostjo me poslušá moja častita nasprotnica, milostna gospa! — Zakon more biti srečen samo, ako oba, mož in žena, spolnujeta zvesto vsak svoje dolžnosti, tako različne si po svoji naravi; ako je žena zares žena, popolnoma žena in samo žena, in mož nasproti enako, tako da se vzajemno podpirata, tako rekoč dopolnujeta v lepo celoto; dva različna glasova v prijetnem soglasju! Iz tega in samo iz tega izvira medsebojno spoštovanje, edina trdna podlaga zakonski ljubezni; vse drugo je pena, sanjarstvo, sleparstvo! — Ti se nasmehuješ, Zora? — O da bi vedele žene, da bi prav do kórena spoznale, kaj na njih čislamo, spoštujemo moške, kaj ljubimo, po čem hrepenimo! Mi iščemo, česar pogrešamo v sebi: one mehkote, nežnosti, rahločutnosti; one potrpežljivosti in stanovitosti; one premagovanja in zatajevanja samega sebe, tolikanj prepevanega, nikdar dovolj hvaljenega; one angelske vdanosti, ki trpi in molči; onega obličja, ki se smeje s solzami v očeh, ki razoroži, omeči surovega divjaka! One vedne, nikdar kaljene jasnosti; srca, ki ljubi brez samopridnosti, ki trpi krivico in ne očita, ki odpušča, kakor sam Bog odpušča; očesa, iz katerega sije zadovoljnost in sreča, ki zbuja kakor pomladno sonce vese-

lje in življenje, kamor posije gladkega lica, ki ga žari, kakor zarja jutranje nebo, najlepša boja na svetu, sramežljiva rdečica; ust, ki blagoslavlja, ne kolnejo, iz katerih ne pride huda, nespodobna beseda; ročice, ki gladi s čela gube, ki blaži, množi, v zlato spreminja, česar se dotakne; naročja, v katero se zateka mož, kakor dete v materino krilo, iz življenja viharjev, rekoč: Tu je moje zavetje, moje zatišje, tu je moj dom! Oj ti blaženo naročje zveste žene! Naj se ti je tudi za nekaj časa izneveril nestanovitnež, naj je iskal veselja, omame drugod; po vseh svojih zmotnih in krivih potih se vrne slednjič k tebi skesan: vse je sleparstvo po svetu in laž; tu je ljubezen, zvestoba, tu je mir in sreča!

Taka bodi ženska, potem bode ne samo možu enako-pravna družica, potem bode najlepša, najblažja stvar, kar jih nebeško sonce obseva. Ali taka more biti samo, ako se ne izneveri svojemu spolu, svoji naravi; ako razvija lastne svoje moči, ne hrepeneč po tem, kar ji je odrečeno, nedosežno.«

Tu, sredi Radovanovega govora pride hišna povedat gospe, da je prišel mož, ki bi rad nekaj važnega z njo govoril. Neprijetno je bilo gospe: vendar morala je za nekaj časa zapustiti svoje goste.

»Oprostite, gospod,« obrne se k Radovanu, »da vas zapustim, saj vidite, da ni drugače, ravno sedaj, ko ste

končali uvod svojemu govoru. Potrpite malo, takoj se vrnem ...«

Ko se je bila poslovila gospa, povzame Zora besedo:

»Da ne bodeš imel časa, Radovan, pripravljati se ter premišljevati in preudarjati, kako bi najbolje govoril proti nam, zdi se mi koristno, da ti dajem jaz nekoliko opravka. Kar si govoril o ženski, to je vse prav lepo, a vse to meri samo na ženske, ki jim je moči stopiti v zakonski stan. To pa veš, da nas vseh ne čaka ta sreča. Koliko je deklet, ki ostanejo samice vse svoje življenje, dasi imajo vse, kar bi moglo osrečiti moža.«

»Res je tako, ljuba moja! Do sedaj sem govoril samo o ženski v zakonu. Po moji misli ima vsaka ženska naravni poklic, ustanoviti družino, razen ako se katera iz višjih namenov prostovoljno odpove temu poklicu, upajoč, da ji bode moči v drugem stanu po svoje koristiti človeštvu. Take ženske so vredne najvišjega spoštovanja. Žalibog, da pri sedanjih okolnostih in razmerah je samo enemu delu ženstva doseči svoj naravni namen. In to se mi zdi edino pravo žensko vprašanje. V tej žalostni, nenaravni prikazni je prava korenina zlega, ki tare ženstvo. Dolžnost je vsakemu izmed nas, po svoji moči delati na to, da bode vedno večjemu delu ženstva mogoče doseči svoj namen.«

Tu mu seže Breda v besedo. Videti ji je bilo že prej, takoj po Zorinih besedah, da bi bila rada govorila, samo

da ni bilo prave priložnosti. Veselo se nasmeje Zori, rekoč:

»To je vendar prav lepo, da ne zabiš svoje uboge sestre, da skrbiš tudi zame, ki mi je prisojeno, da ostanem samica vse svoje dni, in tudi tebi sem hvaležna, Radovan!«

»Kako moreš tako govoriti, ljuba moja?« odgovori ji Zora nekako v zadregi. »Kdo je mislil nate! Tebi je res prava sila. Samo izbirati si bode treba in smela boš biti precej izbirčna. Samo počakaj malo; starejša je prva na vrsti, tako se spodobi. Ker si skoraj dve leti mlajša, lahko čakaš nekoliko časa; nič se ne mudi.«

»Kaj govoriš? Kdo je pa rekel, da se mislim možiti! Meni se zdi, da imam tudi jaz nekaj vmes govoriti. Jaz ostanem pri očetu. Prijetno bova skupaj gospodarila in gospodinjala in časa bova imela dovolj, reševati žensko vprašanje, ako ga ne bodeta že prej rešila vidva z gospo Jarinovo, ki je ni toliko časa nazaj. — Jelite, očka?«

»Ne zavezuj se prezgodaj, dete moje,« odgovori ji oče; »človek se ne sme prenačiti v sklepih in obljubah. Ako bodeš in dokler bodeš hotela ostati pri svojem starem očetu, to veš, da ti bode hvaležen. Kadar pa pride tvoj čas, stori, kakor ti veli srce; saj očetu mora biti nad vse otrokova sreča.

Torej Breda je tudi preskrbljena, Radovan; a kaj počnemo z drugimi, da se udeležim tudi jaz vašega dobro-

delnega prizadevanja? Tudi jaz mislim o ženstvu kakor ti, moj sin. Ali koliko časa bode preteklo, da pridemo do vzornega stanja, ki je tebi pred očmi! Koliko solz bode na tihem teklo do tega časa! Zboljševanje napreduje počasi. Koliko sprememb, kakih prevratov bode treba, da dosežemo, česar želimo! Kaj nam je početi dotlé? Po moji misli je skrbeti, da se dekleta po učilnicah in družinah zreajo in poučujejo tako, da pridejo do potrebne samostalnosti; treba je razviti jim duha, utrditi značaj, tako da jim bode moči, kakor razmere naneso, pošteno živeti v zakonskem ali samskem stanu. Kadar bodejo tako odgojene in izučene, tedaj naj se razširi tesno okrožje ženske delavnosti; ženskam naj se izročajo dela, posli, službe, za katere imajo zmožnost in veselje. Ta je, po mojih mislih, edino prava ženska osvoboja. Kar sem tu o kratkem omenil, to ni nič novega. Ta misel se že zbuja in širi, začelo se je že delati po tem spoznanju; prve poskušnje vidimo tu pa tam in ne sme nas motiti in strašiti, ako pri teh poskušnjah ne gre vse tako gladko in srečno, kakor bi želeli.«

»Ali tega pa vendar ne, oče!« ogласi se Breda, »da bi se ženske vrivale v vse stanove, tudi v take, kateri jim nikakor ne pristojé, ker so nasprotni ženski naravi. In ravno v take silijo najbolj, kakor se bere. Meni se zdi prav smešno, da, zoprno mi je, da imajo neke osvobojenke, zlasti Američanke in Rusinje, največje veselje do zdrav-

niškega stanu. Žena zdravnica, ranocelnica, z nožem v roki — samo misliti si ne smem! Uradnice, nižje, seveda; učiteljice, samo ne v latinskih in visokih šolah; to naj bode. Seveda, ako bi šlo po mojem, naj bi se ženska držala hiše; ženski ne pristoji javnost.«

»Le kimaj ji, Radovan,« hučuje se Zora. »Ti pa Breda imata prav zastarele misli. Škoda, da ni gospe; ona bi vama odgovorila, kakor se spodobi. Šivati, prati, otroke česati; to so ti prava ženska opravila; za to smo ustvarjene. Kar je višjega, to nam bodi večno zaprto; v to naj se ne vrivamo, to pripada moškim, ki so prejeli za to neke posebne darove! — In kako čudno govoriš o ljubezni!«

Še bi bila dalje tako govorila, ako bi ji ne bil Radovan segel v besedo:

»Treba ni gospe, Zora; ti govoriš kakor ona. Takih besed nisem še čul iz tvojih ust. Jaz upam, Zora, da ne zaničuješ ženskih opravil, ki si jih imenovala; to bi bilo žalostno, prav žalostno.«

»Tega ne, Radovan; zaničujem jih ne; znala bom spolnjevati svoje dolžnosti kakor vsaka poštena žena. Samo proti temu se upiram, da bi bile me samo za to na svetu; meni se vidi, Radovan, da ti nekako prenizko ceniš žensko.«

Razgovor je bil dobil neprijazno lice. O pravem času se povrne gospa.

»Morda vendar niste rešili brez mene ženskega vprašanja? To bi ne bilo lepo!«

»Nič se ne bojte, gospa,« odgovori ji Radovan: »poskusili smo, ali sami ne moremo nič; še z vami bo težko, se bojim, strašno zvito je to nesrečno vprašanje; jaz ga imam dovolj.«

»Torej ne bodete nadaljevali, kakor je videti, svojega odgovora?«

»Nocoj ne več, gospa!« reče gospod Mirodolski. »Sonce je že zdavnaj zašlo in mrak nastaja po dolini; čas je, da se napotimo proti domu.«

»Torej, kadar se zopet snidemo — upam, da skoraj — ne pozabite, gospod Radovan, da ste mi ostali na dolgu.«

»Bodite mirni, gospa; ostane mi v spominu moj dolg, naši pogovori in vse današnje popoldne!«

Prijazno se poslové. Gospa poljubi Zoro in Bredo, gospodu Mirodolskemu in Radovanu poda roko. Družba se napoti proti domu.

Lep večer je bil; večernica je sijala na jasnem nebu in iz temnega smrečja se je razlegala kosova pesem po tihi dolini. Molče je stopala družba, Zora in Breda spredaj, gospod Mirodolski in Radovan za njima, vsak je imel svoje misli, kakor je bilo videti, nič prav prijetne misli. Tudi Perunu se je zdelo, da ni vse, kakor bi moralo biti; vaje bil videti jih glasne in vesele, prizadejal si je

mного z lajanjem, skakanjem in dobrikanjem, da bi jih oživil, zdeli so se mu tako čudni, tako pusti kakor nikoli poprej; zastonj so bile vse blagovoljne prizadeve zveste živali; nocoj ni nič početi s temi ljudmi, jutri bo že zopet drugače!

Ko pridejo do Mirnega dola, poslovi se Radovan kakor po navadi. Roko poda gospodu Mirodolskemu in Bredi, zadnjič Zori; njena roka je bila mrzla, mrtva. Tesno mu je bilo pri srcu; žalosten stopa proti očetovi koči. Kako lepo je bilo današnje popoldne skonca, kako neprijetno se je končalo! Življenje, življenje! Zdaj vedro, zdaj oblačno, kakor mladoletno nebo! In jutri bo morebiti zopet sonce sijalo z jasnega neba!

VII

Ptica obstreljena se umakne v zatišje, da si ondi na skrivnem zaceli rano. Radovan ni bil globoko ranjen; puščica ga ni bila v srce zadela, samo kožo mu je bila tako rekoč ranila. Žalosten ni bil, a zamišljen, slabe volje, nič se mu ni prav ljubilo. In takega se mož ne kaže rad svetu. Zato je ostal nekaj časa pri materi na Griču. Čutila je sicer skrbna mati, da mu nekaj ni prav: popraševala ga je, kaj ga teži; a nič gotovega ni bilo zvedeti od njega; kaj bi ji nepokoj in skrbi delal, in mogoče tudi, da bi ne bila prav umela prosta ženica, kaj ga žali. Mnogo mu je bilo še urediti, preden nastopi novi stan; čas se mu je zdel posebno ugoden takim neprijetnimi opraviлом, tem bolj, ker je bilo nastalo deževno vreme po onem dnevu, ko je ribe lovil poleg grada in razgovarjal se o nesrečni ženski osvoboji. Radovan je hotel porabiti to priložnost in podelati, kar mu je bilo končati prej ali pozneje. Mirodolskim je bil poročil, da ga ne bode nekoliko časa, ker ga zadržujejo neodložna opravila. In tako je bilo na videz vse poglajeno in poravnano.

A tudi v Mirnem doln ni sonce sijalo; nihče ni bil prave volje. Gospod Mirodolski je malo govoril; hodil je zamišljen, nič ni bilo prav vedeti, kaj mu hodi po glavi: neprijetna dogodka v gradu ali skrbi, katere ima vsak

oče, ko daje hčer možu, ali pa morebiti oboje. Perun se je dolgočasil in maček Kara Mustafa se je leno vlačil in plazil kakor jesenska megla od zakotja do zakotja. Zora in Breda sta bili pridni. O neprijetni dogodbi ni bilo govora, vendar se jima ni hotela povrniti prejšnja veselost.

Ko ni bilo že tretji dan Radovana v Mirni dol, ni si mogla Breda kaj, da bi ne sprožila besede, katero je bilo vsekako izgovoriti prej ali slej. Čudno je bilo to, da je Breda, dasi mlajša, nekako vladala svojo sestro. Reci ji je smela, kar je hotela, tudi pokariti jo, kadar je bilo potreba. Zora je bila pametna, dobro je čutila, da je sestra razumnejša, vsaj o vsakdanjih razmerah. In tako se je zgodilo, da je časi Breda govorila z njo kakor mati s hčerjo.

»Ljuba Zora,« reče ji, ko sta skupaj sedeli kakor po navadi pri delu, »kaj praviš, zakaj ni Radovana tako dolgo dol?«

»Saj je rekel, da ga ne bo; opravila ima, in medve tudi — meni se nič čudno ne zdi; in pa poglej, kako lije dež!«

»Vse to bi ga ne zadrževalo, da bi ne prišel malo pogledat k nam. Veš, ljuba moja, govorila bom brez ovinov: Radovan je razžaljen!«

»Razžaljen?«

»Razžaljen ali užaljen, kakor ti drago, in veš zakaj?«

»Jaz ne vem zakaj.«

»Nikar se ne delaj nevedne, ljuba sestra; nič ti ne pomaga, mene ne premočiš, delaj se še tako veselo in za-

dovoljno. Predobro poznam tvoj obrazek in — srček tvoj. Ti si nezadovoljna, ljuba moja, huda si sama nase, tudi žalostna si malo, celo nesrečna malo, samo kazati nočeš, tista tvoja trmica ti brani, svojeglava! Kaj meniš, da ne vem? Komaj si čakala, da jaz začnem, da sprožim, kar ti srce teži; a jaz imam tudi glavo na svojem koncu; in pa počakati je bilo treba, da se hrušica zmedi in omeči. Zavedela si se svoje krivice —«

»Ali pomisli, ljuba moja kako je pa tudi on govoril!«

»Pametno je govoril, čisto pametno, da bi le vsi moške tako govorili, potem bi ne bilo ženskega vprašanja.«

»O tej stvari imaš ti svoje misli, jaz svoje; o tem ne bode nikdar porazumka med nama. Prav govori gospa Jarinova; moštvo ne čisla ženstva, kakor je vredno, in Radovan je tudi tak.«

»Ravno Radovan ga prav čisla; on ceni ravno one naše lastnosti, katere nam dajó našo pravo veljavo, vse drugo mu je pena. Jaz sem popolnem njegovih misli, vsako besedo podpišem. —«

»Tudi, kar je govoril o ljubezni? Radovan ne čuti, ne ve, kaj je prava ljubezen. Kako bi mogel sicer o nji tako mirno in hladno govoriti, tako premišljeno in preudarjeno, tako delavniško, tako brez vse poezije!«

»Poezija in življenje, ljuba moja, to je dvoje.«

»In vendar kaj je življenje brez poezije!«

»O Zora, Zora, romani ti rojijo po glavi, romani, pesmi, žaloigre. Misli ti rade pohajajo po nekih vzornih višavah. Vidiš, to je vse prav lepo; tudi jaz rada vzamem lepo knjigo v roko, da se mi dvigne duh nad zemeljsko nižavo, tam se odpočije, okreпча in očisti. Ali živeti, Zora, živeti ne moremo v onih nadzemeljskih višinah, naš dom so trda zemeljska tla; po njih nam je hoditi, če nas tudi malo noge bolé. V življenju, katero nam tako lepo predočujejo pesniki, vladajo čisto drugi zakoni, druga pravila, katerih ne smemo upotrebljavati v vsakdanjem življenju, ako nočemo biti nezadovoljni, nesrečni; ako nočemo priti vsak čas v neprijetno stisko in zadrego. Življenje ni veden praznik: šest delavnikov je v lednu in ena nedelja; in tako je prav. Kaj bi bilo vprašaj, življenje brez poezije? Gotovo, pusto bi bilo življenje brez poezije, kakor jed brez soli — oprosti mi to kuhinjsko primero, boljša mi ravno ne pride na misel —; prijetna, sladka jed je med; čebele živé o samem medu, nam je potreba krepkejše hrane.«

»Mesa, kruha, sočivja — to naj bi bila moška hrana, že prav; a me ženske naj bi res živele o samem medu, to bi bilo lepo, poetično, Breda!«

»Poskusi, saj imamo dobrega; malo medu pa malo jutranje rose! Tako naj bi živele ženske; lepe, zračne bi bile kakor gorske vile, ki plešejo o kresu v mesečnem

svitu; šibke bi bile in tanke kakor osa čez pas in morebili bi jim s časom tudi zrasle peruti!»

»Meniš? O to bi bilo lepo, Breda; še danes poskusim, takoj za večerjo!»

»Jaz ne še, sama prej poskusi; videli bomo, kako ti tekne. A zdaj zopet resno besedo! Zdaj te imam, zdaj te pestim, ne izmuzneš se mi zlepa, če si še tako prizadevaš, kakor polzla riba iz pesti. — O ljubezni ti Radovan ne govori po volji!»

»Prav pametno govori, strašno pametno, tako trezno! Radovan je pravi učenjak! In tako se vede s svojo nevesto!»

»Romeo, Romeo, ta ti pleše po glavi; kakor mak tenak in šibak; v kratki svilnati suknjici z vihrajočim peresom za klobukom; drobne nožice, bele ročice; obličje kakor mleko in kri; črne brkice pod noskom, žareče ustne vedno na smeh, tisti sladki, medeni smeh! Tako naj bi plesal in skakal okoli tebe kakor golob okoli golobice, sladkal se ti in dobrikal: oj zvezda moja, srce moje! Zgolj lepota, ogenj, ljubezen, poezija! In ponoči s strunami pod okno: ‚Luna sije, klad’vo bije’!«

»Pred neznane srčne rane; tako, tako, ljuba moja tetka! Kaj ve Radovan, kaj je ljubezen, kaj so rane? Pred neznane, zdaj neznane! Še rekel mi nikoli ni da me ljubi! Ljubi? Rad me ima, to je vse; on ne zna ljubiti; tak ženin,

tak ljubitelj! Prav praviš, kakega Romea mi je treba ali pa kakega Egmonta, Don Karla, Fausta.«

»Othella, Karla Moora, da bi stal pred tabo junaško razkoračen, z rokami mahal, na prsi se tolkel, lase si ruval, stiskal pest, grozil se in rotil in lomastil in slednjič potegnil bridki meč ter zasadil ti ga v prsi s krepko, junaško roko — oj sladka smrt od ljubeče roke! Srečna Desdemonal!«

»Ali pa Amalija, Luiza! Take poetične smrti se meni ni bati; Radovan nima srca, da bi jagnje zabodel!«

»Vidiš, draga moja, to je vse prav lepo v pesmih, romanih, na odru; tudi jaz časi rada gledam take pesniške podobe, kakor smo radi poslušali otroci pripovedke, ki nam so jih pravili stara mati: o zakletih kraljevičih, povodnih možeh in o zmajih z demantom na glavi. Ali nikoli nam ni prišlo na misel, da bi iskali takih prikazni v navadnem življenju. Meni se zdi, draga moja, da ti malo prerada tičiš v takih knjigah, ki nam predočujejo svet v neki drugi, pisani luči. Veš, kako smo gledali časi otroci skozi košček modrega, rdečega ali rumenega stekla; kako čudno lepo je bilo videti nebo, gore in drevesa! Slednjič smo pa vendar kmalu pustili to orodje in gledali svet s prostim očesom. Pesniki nam vedno kažejo in prav lepo, razveseljivo kažejo, kako se ljubi; ali kako se živi, kako se kruha služi, tega nas ne uče.«

»To bi bila lepa poezija!«

»Saj ne pravim, da naj nam ravno to kažejo; vendar zdi se mi, da bi bila poezija lahko nekako bolj v zvezi z dejanskimi življenjem, da bi pesniki ne opevali vedno ljubezni, strasti, junaštva; da bi ne bilo tako rekoč dvojnih zakonov poštenosti, čednosti in pravice, drugih v poeziji, drugih v življenju. Zdi se mi, da naj bi se pelo —

*,— kar treba je pri hiši,
za hleve treba, treba je na polji!'*

Prav, da me zavračaš, da ne govorim o stvareh, katerih ne umem. A to nič ne dé, to ni v nikaki zvezi z najinim pravim pogovorom. Z Radovanom nisi zadovoljna, ker ne ljubi kakor se ljubi v romanih, ker se ti ne dobroka, ne zdihuje, ne dela zaljubljenih pesmi. Radovan je mož, ki zaničuje vse tiste igrače in otročarije.«

»Ali do poroke bi smel vendar biti malo gorkejši, saj potem je tako konec vse poezije!«

»Potem se šele začne prava ženska poezija. Imeti dobrega, pametnega moža, ki ga vse spoštuje, prijetno domačijo, otroke — o kaj si more lepšega želeli žensko srce!«

»Oj ti ljuba modrost, kako modro govoriš in učiš! Samo da bi ne bila jaz tako trdoglava učenka! Ti pa Radovan, to bi bil zakon, ena misel, ena želja, ena volja; ena duša v dveh telesih!«

»Ravno nasprotno; ti pa Radovan, to bo zveza po volji božji, to bo lepo soglasje. Ti si kakor ustvarjena za Radovana in on zate; njemu je treba take žene in tebi takega moža; nadomestovala in dopolnjevala se bodeta, kakor on pravi, da bode lepa celota. Kdor bi te slišal tako govoriti, bil bi v strahu zaradi tvoje prihodnosti: jaz se nič ne bojim, ker te poznam. Vse tiste sanjarije bodeš pustila za sabo, stopivši čez prag novega domovja.«

»Torej odvezo imam: kaj pa za pokoro? Po nagih kolenih na Grič? Seveda, kadar bo lepše vreme! ,Grešila sem, prosim, odpusti; poslušna ti bom in pokorna, moj ženin, moj mož, moj gospod'! Ali je prav tako?«

»Na Grič ti ni treba hoditi ne po kolenih ne po nogah, tudi ne tako govoriti. Samo, kadar pride, podaš mu prijazno roko in rečeš: Ne bodi hud, Radovan, že veš, saj nisem mislila tako hudo.«

»,Ne bodi hud, Radovan' — ponavljala bom molitvico tako dolgo, da si jo vtisnem v glavo.«

»Žena mora vselej prva odjenjati možu.«

»Oho! Potlej seveda lahko vlada mir in sprava v zakonu. Torej zdaj je vse pri kraju, vse poravnano?«

»Samo pametna moraš biti znanprej, da ne bode zopet kake zmešnjave; zdaj je vse dobro!«

»Amen!« se oglasi oče. Duri so bile odprte in slišal je zadnje besede. »Lepo te uči sestra, ljuba moja Zora; le njo poslušaj in vse bode dobro. Povedala ti je, kar sem

imel na srcu, zato mi ni treba govoriti, kakor bi bila moja dolžnost. Gospa Jarinova je pametna, poštena žena, vsega spoštovanja vredna; vendar — moja želja ni ravno, da bi bila ti kdaj prav taka.«

»Odpustite mi, prosim, oče, ne bodem vas več žalila.«

»Ti si dobro dete, ljuba Zora, Bog ti daj srečo! — Zdaj nekaj novega. Nič mi ni prav po volji: a kar se hoče: sosedstvo ima svoje dolžnosti, katerim se ni vselej izogniti. Dobil sem ravno pismo od gospe; prosi nas, da jo obiščemo nocoj. Njene sestre sin je prišel iz mesta, popotoval je po svetu; in rada bi nas seznanila z njim. Spodobilo bi se sicer, piše, da nas ona prej obišče z njim, a tolaži se, da mi v takih zadevah nismo tako natanko; in to je tudi res. Glava jo malo boli in ne upa si iz hiše v takem vremenu; prav veselilo bi jo, pravi, ako pridemo. Kakor pravim, nič mi ni prav ljubo; vendar pojmo, da ne bo zamere.«

»Ali je Radovan tudi vabljen?« vpraša Breda.

»To se vé, da tudi! Poročiti mu bo treba, da naj pride, ako ga je volja; jaz imam malo upanja.«

»Da bi le prišel; brez njega ni pravega veselja. Kaj praviš, Zora, ko bi šli kar sami ponj; ali pa, ker je slabo vreme, piši mu ti, tako bo najbolje; Barba naj mu pa nese pismo.«

»Kakor ti meniš, Breda,« privoli Zora, ki je pač rada poprijela se priložnosti, da bi se spravila s svojim ženinom.

»Ali o ženski osvoboji,« reče Breda, »ne bomo govorili, jelite, oče!«

»Rajši o lanskem snegu,« odgovori ji oče, »ali pa o polževi krvi in ptičjem mleku!«

*

Zopet je bila družba zbrana pri gospe Jarinovi; ali danes so sedeli v gradu, deževno vreme jim je branilo na vrt. Petero jih je bilo, kakor prvič; Radovan je bil prijazno ali odločno odgovoril, da ne pride, naj gredo sami v grad in dobro naj se imajo. Niso ga pogrešali, kakor je bilo videti, čemu pač? Namesto njega je bil Edvin, gospe Jarinove sestranec. Krasen mladenič je bil Radovanov namestnik; visoke, vitke rasti, gostih, kostanjevih las in temno žarečih oči; krepkih in vendar tako gibčnih udov! Nekaj gosposkega, plemenitega je bilo v njegovem vedenju in dejanju, v vsej njegovi prikazni. Narava mu je bila podelila oni redki dar, katerega podeljuje samo svojim izvoljenim: vse mu je pristalo; vse je smel; vsako gibanje njegovo je nekako čudovito ugajalo očem. Bili so ljudje, ki so trdili, da vse zna, drugi, nasprotno, da ne zna ničesar. Na kateri strani so bile največ ženske, na kateri moški, to uganiti, menimo, ni težko. Toliko je gotovo, da

si mladi Edvin ni nikdar glave belil bogve kako. Čemu neki? Za kruh se mu ni bilo učiti; oče mu je bil zapustil lepo premoženje, ki se je bilo še pomnožilo po zgodnji materini smrti. Glava mu ni bila polna raznih učenosti, katerih si pridobiva s trdom in potom mladina po šolskih klopeh; ali izurjen je bil v vsem, kar lepša življenje. V plavanju in plesanju, v jahanju in bojevanju ni mu vrstnika. Bil je bistre glave, zlahka si je bil pridobil vsake vednosti toliko, da je lahko izhajal v sleherni družbi, ne samo ženski; ni se mu bilo bati pogovora z učenjaki, strokovnjaki; znal je poslušati, vpraševati in odgovarjati, naj se je govorilo o kateri koli stvari; povsod je bil doma. Učen ni bil, ali eno vednost, ki je neznana mnogemu učenjaku, znal je korenito: Edvin je znal živeti. Življenje mu je bilo uživanje; njemu je kazalo samo prijazno svoje lice; njemu se ni nikdar bližala sključena žena, suha skrb, mnogemu prezvesta tovarišica! Vsaka cvetica ob potu je njemu cvela; če je ni utrgal, veselil se je njene vonjave. Bil je dobrega srca, radodarne roke; užival je rad in rad je uživati dajal. Da bi ogledoval in premišljeval trpljenje po svetu, ni imel ne časa ne volje; ali lahko je bilo najti pomoči pri njem. Sovražnika ni imel, rad ga je moral imeti, kdor ga je poznal. V družbi ni bilo boljšega tovariša; kjer je bil on, tam je bilo življenje.

Ni torej čudo, da ga je rada imela gospa Jarinova kakor svojega sina in da je bila vesela njegovega prihoda.

Z gospodom Mirodolskimi sta bila hitro vélika prijatelja; govorila sta o poljstvu in vinstvu, o Grkih in Rimljanih, o nemškem slovstvu in slovenskem; gospod Mirodolski se ni že dolgo tako prijetno razgovarjal. Družba, skoncá nekoliko tiha, bila je kmalu živa in vesela; gospa Jarinova je bila izgubila ali pozabila svoje glavobolje, dobre volje je bila nocoj, kakor se spodobi dobremu družniku. Edina Breda se ni mogla nič prav udomačiti; vide-lo se ji je, da ji nekaj ni prav, da nečesa pogreša, večkrat se je skrivaj ozrla v svojo sestro, kakor da bi ji očitala, da je tako vesela, da tako zvesto posluša moža, ki je sedaj na Radovanovem mestu!

Zora je bila zares dobre volje; zakaj bi ne bila? Tako prijetno je govoril Edvin, tako zanimljivo je pripovedoval o svojem potovanju po Nemškem, Francoskem in Italijanskem; kako živo je popisoval kraje, mesta in ljudi! Videti je bilo, da ni popotoval brez prida; tako razumno, tako navdušeno je govoril o umetnosti in o naravi. Srečni Edvin! Koliko je obhodil sveta, koliko je lepega videl, in ona, sirota, ni nikdar pogledala v svet iz-med domačih gora! Srečni bogati ljudje! Vse je njihovo, česar jim poželi srce: kakor ptič obletavajo svet, ustavljajo se v kraju, kateri se jim zdi najlepši; tam bivajo in uživajo lepo življenje, dokler se jim ne napase oko, ne naveliča srce! O da bi bila ona bogata, uživati bi hotela življenje, ki je tako lepo!

Take misli so tu rojile Zori po mladi, neizkušeni glavici; zato se ji je pač tako svetilo oko, žarilo se belo lice, pogleda ni obrnila od Edvinovih ust, ki tako lepo govorje, kakor ni slišala govoriti nikdar poprej.

Pri večerji, kjer je bilo Zori mesto odkazano poleg Edvina na desni strani, Bredi na levi, vname se govorica o umetnosti. Rekli smo, da Edvin ni bil učen; v znanstvu mu je bilo lahko priti do konca; ali v umetnosti se je lahko meril z mnogim učenjakom. Imel je bistro oko, mnogo zdrave pameti in nepokvarjenega čuta, zlasti pa je bil poln pravega navdušenja za vse, kar je zares lepo. In kakor je mislil, tako je govoril. Njegova sodba o umetnosti, zlasti o poeziji, je bila časi kriva, prenapeta, mnogokrat pravična ali vedno zanimljiva, izvirna; imenoval se je rad sam leposlovstvenega krivoverca. Prijetno ga je bilo poslušati, ko je zasmehoval sloveče slikarje, ki nam s tako umetnostjo predočujejo beketajoče ovce, suhorebre krave, podrte kože in dolgočasne mline na veter: podobi, ki jih tako visoko cenijo učeni leposlovci, — zakaj? Ker so tako podobne, tako »po naravi«, kakor da bi bilo to umetnosti najvišji namen! Skoraj strah je bilo gospoda Mirodolskega, ko ga je slišal tako krivoversko govoriti o rimskih pesnikih.

»Kaj hočete,« nagovori prijaznega starega gospoda, »kaj hočete s svojimi rimskimi pesniki? Rimljan je imel toliko poezije v sebi, kolikor je ima sedaj Kitajec, ki mu

maha dolga kita za vratom. Rimljanu je bila poezija igrača; prejel jo je od Grka, ali kako je z njo ravnal s svojimi okornimi prsti!«

»Tudi Horacij?« vpraša gospod Mirodolski z nekako boječim glasom.

»Tudi Horacij,« odgovori mu neusmiljeno Edvin, ki ni vedel, da je bil ta pesnik ljubljenelec gospoda Mirodolskega. »Pogreta jed, nič izvirnega; same besede; lepe, visokodoneče besede; gladki, skrbno piljeni verzi brez globoke misli, brez čuta. Povejte mi eno samo besedo njegovo, da bi človeka prijela, da bi mu pretresnila srce. In kaj mi je pesnik, ako tega ne zna; ako nima moči, da dela z menoj, kar ga je volja; da me dvigne zdaj v jasne, nadzemelske višine, kjer diham čistejšo sapo, kjer se čutim prostega zemeljske teže, kjer mi je tako lahko, tako neizrečeno lahko pri srcu; ali pa me pogrezne globoko v žalosti, otožnosti sladkogrenke valove! Pojte mi s svojimi rimskimi poeti brez poezije; v njih vseh ni toliko čuta, kolikor v enem samem verzu Goethejevem ali Heinejevem!«

»Torej vi, gospod, tudi tako čislate Heineja?« oglasi se radostno Zora; »jaz ne vem nič lepšega na svetu!«

»Po pravici, gospodična,« odgovori ji hitro Edvin. »Tu je čut, globokost; tu je ogenj in strast; ta izvoljeni pesnik se igra s človeškim srcem; v oblasti ga ima, sili ga, da se joka in smeje z njim, kakor se mu zljubi.«

»Vidite, gospod!« ugovarja mu gospod Mirodolski, »to je ravno! Ta pesnik se igra, zares igra s človeškim srcem. Izboren igralec! Rodilo se je malo pesnikov, da bi imeli toliko pesniške moči, toliko oblasti do človeškega srca; da bi le tolikokrat zelo ne rabil te oblasti; to je, kar brani, da človek ne more s celim veseljem uživati njegove krasne poezije. jokati se zna in smejati, a smeh in jok mu ne izhajata, vsij meni se tako vidi, prav iz srca. In celo smeh njegov! Ta smeh ni zdrav, človek ga ne more biti vesel; vsaj meni neprijetno reže v srce, nekaj satanskega je v tem smehu!«

»Prav pravite, oče,« seže mu Zora v besedo, »smeh mu izhaja iz globoko ranjenega, krvavečega srca; iz bridke žalosti, da se življenje, človeštvo, kakršno vidi, tako slabo ujema z vzvišenim čistim vzorom, ki mu plava pred očmi: Heine je pesnik, prerok svetožalja, svetobolja, ali kako bi rekla.«

»Tako je, gospodična!« pride ji Edwin na pomoč; »to moramo imeti vedno pred očmi, ako ga hočemo pravično soditi; potem nam se neprijetni glasovi, ki nam žalijo čut, zedinijo in stopó v neko višje, otožno soglasje.«

»Mogoče!« odgovori gospod Mirodolski; »o tem sodi osebni čut, jaz tega pesnika ne morem uživati s čistim veseljem. Meni se vedno zdi, in te misli se ne morem iznebiti, da temu možu ni bilo nič sveto, z vsem se igra, tudi s svojim svetožaljem; svoje rane nam kaže, ali meni

se vedno vriva misel, da si je sam vsekali te rane, in — gotovo ne pregloboko! Morebiti ni lepo, ali naj povem, kar mislim: jaz ne morem nikoli pozabiti, da je ta pesnik iz onega rodu, ki vse ponareja, ki z vsem trži, kar lahko kupca dobi. Ta sodba je ostra, vem, morebiti tudi krivična; ali jaz si ne morem kaj. Eno pa je gotovo, da ta pesnik ni nikakor zdrava hrana mladini, in naravnost ti moram povedati, ljuba Zora: nič rad ga ne vidi in v tvojih rokah; toda mislim si: Saj ve, kaj je prav, in ne ustavljam se rad tvojim željam.«

»Gospodična Zora je pametna,« pristavi Edvin, »ona zna ločiti kakor čebela strup od medu.«

»Zato pa jaz hvalim svojega Uhlanda,« oglasi se Breda; »tu ni treba ločevati strupa od medu, kar je vedno nekoliko nevarno, ker človek ni čebela. Tu ni strupene cvetice, same medene, sladkodišeče, plemenite cvetice! Tu je resnična žalost, jasna, tako dobrodejna veselost! Tu ni glasu, ki bi človeka žalil, vse je čisto, blago, vzvišeno: to je poezija po mili volji!«

»Kako pa sodite o naših pesnikih?« vpraša gospod Mirodolski.

To vprašanje ni bilo videti nič prav po volji Edvinu; nekako v zadregi odgovori: »Ni lepo, ali odkritosrčno vam moram povedati, gospod, da premalo poznam slovensko slovstvo, zlasti novejše; godi se mi, kakor mnogemu mojih rojakov; oziramo se bolj po tujem in zane-

marjamo domače. Pravzaprav poznam samo Prešerna; to je pesnik prve vrste, ves pesnik, kar ga je; z njim bi se ponašal vsak narod; jaz se samo prečuditi ne morem, kako so prišli Slovenci do tega moža.«

»Kakor je videti, gospod, vi niste posebno navdušen narodnjak, oprostite; saj to ni nič hudega. Okolnosti, odgoja!«

»Moj Bog! Slovenec sem, ljubim svoj narod; z veseljem gledam njegove blage prizadeve, iz srca jim želim najboljši uspeh; žalibog, da jih pospeševati ne morem. Jaz se ne sramujem svojega materinega jezika, rad ga govorim in še precej dobro, kakor vidite; četudi sem se šele v tujem mestu, med trdimi Nemci, prav izuril v njem. Rad sem zahajal med slovensko mladino in tam smo govorili samo slovenski, kar se ne godi v vsakem slovenskem mestu, tudi v glavnem ne. Kolikor imam narodne zavesti, dobil sem jo, moram reči, na tujem; to se čudno sliši, in vendar je gola resnica; menim, da se ni meni prvemu tako godilo. Torej, gospod, da se umemo: čutim se, da sem slovenske krvi; prvim svojim sinovom me ne more prištevati mati Slovenija, ali nezvest ji tudi ne bom. Jaz spoštujem rodoljubje, kjer ga vidim, ali posebno živega narodnega čuta nimam, da naravnost govorim. Ako bi bil, recimo, Nemec, zdi se mi, da bi tudi ne bil posebno navdušen narodnjak ali pa še manj. Zdaj ste slišali mojo očitno izpoved, gospoda!«

To niso bile besede bogve kako značajnega moža; ali vse to je govoril Edvin z neko ljubeznivo lahkomišelnostjo, s tako dobrodejno odkritosrčnostjo, da je bilo človeku nemogoče ga soditi. Te besede so se čisto zlagale z vsem njegovim bitjem, človek si ni mogel misliti, kako bi mogel Edvin biti drugačen. Samo Bredi se je bralo na obrazu, da se ji lepi Edvin ni posebno prikupil s takim govorjenjem. Odgovor ji je bil že na jeziku, in morebiti ne posebno prijazen; ali preden je še spregovorila, vstane Edvin izza mize, sede pred glasovir ter začne igrati: »Hej Slovani!« Ko je bil s to pesmijo, ki jo je zares prav navdušeno igral, zadostil svojemu narodnemu čutu, zapoje prelepo Schubertovo pesem »Popotnik«. Pel je s tako prijetnim, mehkim in vendar krepkim, polnodonečim glasom s tako globokim, srčnim čutom, da ga je z radostjo poslušala vsa družba, celo Bredi se je zvedrilo čelo; morebiti si je mislila: Vendar ne more biti napačen človek, ker tako lepo, tako ginljivo poje! In lepo je pel v resnici; tu ni bilo nič ponarejenega, ti glasovi so zares izhajali iz globočine hrepenečega srca, ki milo toži po neznani domovini, kjer je mir in sreča doma.

Ko je končal petje, prejel je od vsakega za hvalo prijazno besedo; gospa Jarinova mu ginjena stisne roko, rekoč:

»Pravo veselje si mi napravil, Edvin; kako sem pogrešala tvojega lepega petja! Sedaj, upam, ne pojdeš tako

hitro od mene, kaj? Ne izpustim te zlepa; takega ptiča je treba držati, kadar ga človek ima.«

»Samo zapirati me ne, ljubezniva tetka moja,« odgovori ji Edvin vesele volje; »v zaporu bi ne pel pri najboljši hrani; žalostno bi povešal glavico, hrepeneč po zlati svobodi. Moje geslo je: Danes tukaj, jutri tam! Živela svoboda!«

Sedaj je bila gospodu Mirodolskemu neizogibna dolžnost, povabiti Edvina na svoj dom.

»Kadar bode prvič lep dan, gospod, upamo, da nam izkažete čast z gospo tetko, našo sosedo; seveda pri nas se ne smete nadejati take postrežbe.«

»Z veseljem, gospod!« odgovori Edvin ter mu seže v roko; »takoj jutri; glejte, zvedrilo se je in polna luna sije na nebu. Težko že čakam, da bi videl vaše domovje, ki ga tetka ne more prehvaliti; torej jutri!«

Tako je minil Mirodolskim drugi večer v gospe Jarinove gradu; lep večer je bil; se je li kdo spominjal Radovana, ki je sedel pri svoji materi na Griču, kdo ve? Zadovoljen je bil gospod Mirodolski, zakaj ne? Prijetno se je govorilo, lepo pelo in govora ni bilo o ženski osvoboji; vendar mogoče, da se bode še kdaj z bridkim srcem spominjal tega večera in svojega novega znanca, ki je tako lepo govoril, a še lepše pel.

VIII

Lepi dnevi so se vrstili za deževnim vremenom v Tihem dolu. Dež je bil ukrotil hudo poletno vročino; vse je bilo videti okrepčano in oživljeno; poletje je podajalo roko zlati, sadonosni jeseni. V Mirnem dolu se je bilo vselilo veselo življenje. Pogosto je prihajal Edwin, zdaj sam, zdaj s svojo teto. Gospodu Mirodolskemu ni mogel prehvaliti lepega domovanja; rad ga je poslušal dobrosrčni mož; hvala njegova je bila vedno zmerna in razumna, nikdar pusta in prazna. Tu pa tam je tudi kaj svetoval svojemu novemu sosеду in prijatelju in vse, kar je govoril, pričalo je, da se ni brez prida učil poljedelstva in gospodarstva. Z Zoro in Bredo se je vedel mladi gospod tako pošteno in spodobno, da bi mu ne bil mogel ničesar očitati najhudomušnejši črnogledec. Zdaj jima je kaj lepega bral, in brati je znal tako živo, tako jasno, da so bile tudi temnejše stvari lahko umevne vsakemu, kdor ga je poslušal; zdaj ju je učil poznavati, razredovati in imenovati razne rastline; zdaj jima je lovil metulje in opisoval in razlagal njihovo življenje. Breda se mu ni mogla prečuditi, da toliko ve, in tako se je zgodilo, da je dobila slednjič neko spoštovanje do njega ona, ki ga je

prej tako krivično sodila. Vedel se je z obema enako, do nobene ni kazal takega posebnega nagnjenja. Skrbni oče, ki mu skonca ni bilo nič prav po volji to novo prijateljstvo, bil je s časom popolnem umirjen, ko je videl, da je Edvin tako pošten mladenič.

Tako je bilo vse zadovoljno in veselo v Mirnem dolu in v gradu; samo to jim je nekoliko srečo kalilo, da ni bilo Radovana med njimi. Odšel je takoj drugi dan po Edvinovem prihodu v mesto, kjer je bil za učitelja imenovan, da bi tam uredil vse, kar je bilo potrebno. Prijazno se je bil poslovil od Mirodolskih; ločili so se v lepi složnosti, tako da je bilo vse poglajeno in poravnano. Pogosto se je govorilo o njem; Edvin je poznal vse njegove razmere in težko je pričakoval, da bi se mogel seznaniti z njim. Hodili so obiskavat njegovo mater na Grič; stara ženica jih je bila vselej vesela, vendar ni se mogla prav sprijazniti z mislijo, da je zdaj tuj človek tako na Radovanovem mestu; skoraj milo se ji je storilo časi, ko je videla, kako prijazno se vedeta Breda in Zora z njim, prav tako, kakor z njenim sinom, vendar hudega si ni nič mislila dobra ženica. Ali tako dobrosrčne, kakor Radovanova mati, niso bile vse tihodolske starke. Stikale so pogosto glave in šepetale si na uho: »Veš, Barba, saj ne, da bi človek kaj napačnega mislil, Bog nas varuj pregrehe; saj me poznaš, da nimam navede obrekovati ljudi, kakor ta in ona; vsak naj nase gleda.

Mladost je norost, naj se veseli in kratkočasi, samo da se greh ne dela; zlasti pa ta mlada mestna gospoda; treba ji je mnogokaj spregledati. Taki ljudje so vajeni dobrega življenja; lahko so veseli, prešerni; kaj vedo, kaj je skrb in trpljenje in bridkost tega življenja! Bog ne daj, da bi kaj slabega mislila ali pa celo govorila; ali človek si vendar ne more kaj, da bi ne imel časi svojih misli. Kaj praviš, Barba? Ženin tako nanagloma z doma; izginil je kakor senca; in toliko časa že ga ni nazaj; in na njegovem mestu čisto tuj človek z onim čudnim imenom, ki ga nisem slišala nikdar poprej, Bog vedi, kdo in od kod! Kaj praviš, Barba!« — »Lep človek ta Edovin ali kako se mu pravi, to se mora reči; kakor sveti Mihael, ki duše tehta v pratiki! Meni se zdi, Neža, da ni vse v Mirnem dolu, kakor bi imelo biti. Morebiti kako poprejšnje znanstvo iz mesta, kaka stara ljubezen; taki ljudje niso natanko!« — »Morebiti pa vendarle meri na mlajšo, kaj misliš, Barba?« — »Le tega ne verjemi, ljuba moja; človek ima vendar oči v glavi. Ne da bi dejala, da ni lepa tista Breda; ali ona je bolj tako nekako, kakor so naša dekleta; pa poglej tisto Zoro, kako je gosposka, kako je šibka in tenka; s pedjo bi jo človek objel čez pas; in lahka je, da se ji komaj trava pripogne pod nožico, in kožico ima belo, kakor da bi je ne bilo nikoli božje sonce obsijalo. Vidiš, to ti je gosposka lepota, kakršno imajo v čislu mestni gospodiči. Ta Edovin ni niti videti, da bi ne vedel,

kaj je lepo in dobro. Le poglej ju, kadar skupaj stojita, in pogosto in rada stojita skupaj; človek mora reči: lep zakon! Zakon, pravim, da bi le kaj drugega ne bilo. Pa kaj to meni? Vsak pred svojim pragom in, kar te ne peče, ne pihaj! Težko je pasti tako prešerno čredico, ki tako rada v škodo uhaja. Nama ne bo odgovora dajati.« — »Meni bi se res smilil oče, ako bi bila kaka nesreča; prav dober mož je, ni da bi dejala. Kaj meniš, Barba, ko bi se mu takole malo pošepetalo; prav dobro delo bi storil človek.« — »Le tega ne, Neža! Ti ne poznaš mestnih ljudi; kakor je dober človek, slabo bi izkupila; ti ljudje vse sami najbolje vedó. Kakor Bog hoče, tako naj bo!« —

Tako so si jezike brusile stare ženice tihodolske. Ne samo ženice; tudi stari možaki so zmajevali modre glave: »Jaz bi nič ne upal temu glatkemu gospodiču; kaj se suče in smuče okoli poštenih deklet?« — »Lahkoživcek je, rad se posladka, kjer kaj dobrega najde.« — »Ko bi bil jaz gospod Mirodolski, palico bi vzel pa posvetil bi mu, da gre, od koder je prišel!« — »Ne škodilo bi tudi dekleta malo v strah prijeti; mož je predober, premehak; ne utrpi, da bi kateri kaj odrekel ali pa dejal ji žalo besedo. Škoda moža; prav žal bi mi bilo, ako bi se kako kaj skrivilo in pohabilo; Bog ne daj nesreče!«

Dobro, da taka govorica ni segla do Mirnega dola, da ni kalila miru srečnim ljudem; ne samo zverini in hudobnim ljudem, tudi hudobni govorici je branila vhod

živa ograja, ki jo je bil gospod Mirodolski zasadil okoli svojega domovja.

S časom se je prikazala v Zorinem bitju neka čudna sprememba. Tudi manj ostrovidnemu očesu ni bilo težko spoznati, da se godi nekaj posebnega v njenem srcu. Bila je zdaj nenavadno živa in vesela, zdaj tiha in otožna, da se ni prav vedelo zakaj. Pogosto je pohajala sama, videti jo je bilo časi z objokanimi očmi. Očeta, ki jo je skrbno popraševal, kaj ji je, tolažila je z navadnimi izgovori. Breda si je zastonj belila glavo in ugibala, kaj bi pač utegnilo biti sestri, da je tako spremenjena: morebiti ji je hudo, da ni Radovana toliko časa nazaj; vest ji očita, da ga je žalila s svojim govorjenjem in vedenjem ondan v gradu; boji se sirota, da je bilo morebiti razžaljenje pregloboko, da bi ji ga mogel prav iz srca odpustiti, in če ji odpusti, ker je tako blagega srca, ali mu bo pa mogoče tudi pozabiti, kar je bilo? Morebiti si sama očita, šteje v krivico, da je tako prijazna z Edvinom; kaj ko bi Radovan krivo sodil njeno vedenje, dasi je čisto nedolžno! Tako je sestra ugibala in ukrepala sama zase; iz Zore ni bilo moči zvedeti ničesar; ogibala se je njenega izpraševanja, ki ji je bilo videti silno neprijetno; molčala je ali pa pitala jo s praznimi izgovori kakor očeta. Zlasti čudno je bilo, kako se je zdaj vêla z Edvinom; vidno se je ogibala njegove družčine, kjer je bilo koli mogoče. V pogovoru z njim je skoraj vedno govorila o svojem ženi-

nu; z nekim čudnim navdušenjem ga je povzdignila in slavila, časi prav neprimemo; svojo ljubezen do njega je poudarjala in kazala z nekim posebnim veseljem čisto proti svoji prejšnji navadi. Časi je bila celo nepriljudna z njim; dajala mu je kratke, ostre odgovore, kakor da bi mu hotela pokazati, da ji njegova družčina ni več ljuba. Edwin je bil poleg vsega tega vedno enak; najmanjše spremembe ni bilo videti v njegovem vedenju; kazal je, kakor da ne bi videl ali pa morebiti ne hotel videti ničesar. Mirno in voljno je prenašal njene neprijaznosti, kakor se prenašajo porednosti razvajenega otroka. Ravno ta mirnost Edwinova jo je časi razdražila tako, da je bila skoraj zarobljena z njim. Z Bredo je pogosto neprijazno govorila o njem; z nekim posebnim veseljem je odkrivala in zasmehovala njegove slabosti in napake; očitala mu je, da je ničemuren, površen, sladkobeseden; da je pustohvalec, sam vase zaljubljen, skratka: da nima nič moštva v sebi; samo misliti ji je nemogoče, kako bi mogla pametna ženska rada imetii takega človeka, zlasti ženska, katera je videla in poznala pravega moža, takega moža, kakršen je njen Radovan! Očitno je kazala, da ga ne more trpeti; zgodilo se je celo, da je pobegnila o njegovem prihodu, tako da so jo morali po vrtu iskati in prositi, naj bo pametna, naj gre v družčino, kaj si bodeta mislila Edwin in njegova teta!

Ni čudo torej, da je bila Breda slednjič vsa zmedena; vedela ni, kaj naj bi si mislila, kako si razlagala to čudno vedenje svoje sestre. Ne radovednost, ljubezen do svoje sestre ji ni dala miru. Sklenila je, da hoče in mora do dna tej nedoumni prikazni, tako ali tako, naj se zgodi, kar hoče, da le pride prava priložnost. In ta priložnost je prišla, še prezgodaj je prišla.

Neki večer je bila šla Zora nenavadno zgodaj v svojo sobo; dejala je, da jo glava boli, da ji je treba pokoja. Breda opravi svoja navadna opravila, potem gre za njo. Ko stopi v sobo, najde svojo sestro sklonjeno čez posteljo, obličje ji je bilo skrito v blazinah. Vse je tiho. Breda se prestraši.

»Za božjo voljo, kaj ti je, Zora? Ali si bolna?«

Nič odgovora, samo tiho ihtenje se čuje.

»Ne straši me tako; govori, ali naj pošljemo po zdravnika? Po očeta grem —«

»O pusti očeta, pusti zdravnika, meni ni pomoči na svetul!«

»Moj Bog, moj Bog, kaj govoriš? Sestra, ljuba sestra —«

»Ne imenuj me sestre; jaz nisem vredna biti tvoja sestra. Grešnica sem, nesramnica, brez zvestobe, brez vesti. Sovraži me, zaničuj me, kolni me; vredna nisem, da me zemlja nosi. Oh nesrečna sem, strašno nesrečna, tako neizrečeno nesrečna! Borila sem se, dokler mi je bilo moči; Bog večni ve, kako sem se borila; zdaj ne mo-

rem več! Breda, jaz ne ljubim Radovana, nikoli ga nisem ljubila! Vedela nisem, kaj je ljubezen; zdaj vem, kaj je ljubezen; ogenj, peklenški ogenj; v meni vse gori, Breda! O ta nesrečni grad, ta nesrečna gospa Jarinova, ona je sama kriva moje nesreče, moje sramote; o da bi ne bila nikdar prišla v naš tihi, srečni kraj! Jaz ne morem dalje prebivati v tem nesrečnem kraju, vsaka cvetica, vsako drevo, vsaka ptica tu mi očita mojo pregreho, mojo sramoto; očetu si ne upam pogledati v oči, v ono častito obličje. Breda, pojdi z mano, pojdiva po svetu! Ne, kaj bi ti hodila z mano! Ti si nedolžna, ti si čista kakor dete po porodu; pregrešna misel ti ni oskrunila srca!. Ostani tukaj pri očetu, bodi mu podpora in tolažba v starih letih, ti sama; jaz sem mu sramoto nakopala na sivo glavo; dve hčeri je imel, zdaj ima samo še eno; bodi mu ti sama veselje za obe. Jaz pojdem po svetu, tja pojdem, kjer me nihče ne pozna, kjer ne bo nihče s prstom kazal za menoj. Še je čas; še sem samo v mislih grešila; še je čas, a zadnji čas, da bežim pred skušnjo, pred njim, ki me vleče za sabo z nadčloveško močjo.«

Zdaj je bilo Bredi pač vse jasno; sklenila je roke in stala je kakor okamenela; tiho je zdihovala:

»O ubogi oče, ubogi Radovan!«

IX

Uboga Breda! Strašna skrivnost ji je težila kakor mlinski kamen mlado, neizkušeno srce. Do sedaj ni vedela, kaj je skrivnost, kaj je žalost in skrb. Mirno ji je teklo življenje kakor bister studenec, kateremu se vidi na dnu gladko, belo kamenje in drobne, urne ribice se sučejo in zigravajo po njem. In sedaj? Jasno nebo se je razpenjalo kakor prej nad Mirnim dolom, sonce je razsipavalo nebeško svojo luč; vse je bilo veselo, vse je zelenelo kakor prej; ptiči so se spreletavali in prepevali po gradu, po vrtu, srečni ptiči, ki ne vedo, kaj je bridkost, ki tare ubogo človeško srce. Kako težko je pričakovala Radovana, kako se je veselila njegovega prihoda! In sedaj? Kaj bode, kadar pride; in priti utegne vsak čas! Kako stopiti mu pred obličje? Kako prikrivati mu strašno skrivnost! Molčala bodo usta, ali govorilo ji bode obličje, ki ni vajeno tajiti; kakor skozi okno pogleda ji skozi oko na dno srca, in kaj zagleda tam! Kaj mu bode odgovarjala, ko pride po svoj zaklad, svojo nevesto; ko pride terjat svojo pravico? In oče? Vajena je bila tožiti mu svoje male skrbi in težave; pred njim ni imela nobene skrivnosti, in sedaj je trepetala pred njim kakor grešnica pred

ostrim spovednikom! Uboga Breda! In vendar, ti si nedolžna kakor bela lilija na polju!

Čudno mirna je bila Zora tisto jutro po viharini noči. Izpoved, solze so ji bile za trenutje olajšale srce. Mir je bil nastal po nevihti; ne blagodejni mir, ki izvira iz dobre vesti, vendar mir. Nekako onemogle so ji bile dušne in telesne moči, prenapete v silnem dušnem boju. Brez volje je bila, brez želje; v tem stanju bi bil človek lahko storil z njo, kar bi bil hotel. Bleda je bila vstala, kakor po hudi bolezni. In res je mislil oče, da ji je bilo slabo ponoči in da je zdaj zopet vse dobro. Lahko verjetno, da mu ni ne Zora ne Breda jemala te vere, ki jima je bila prava pomoč in tolažba v nadlogi. Srečno se jima je bilo primerilo tudi to, da je šel oče že zjutraj po opravkih z doma za ves dan. Breda se je tolažila, da če Edvin tudi pride, odide zopet, ko zve, da ni očeta doma. Tako je človek v nesreči vesel, če more odložiti skrb samo za malo časa, potem se bode že videlo dalje. Ali se je Zora tudi tako bala Edvinovega prihoda? Bala se ga je in vendar hrepenela je po njem, tako hrepenela! Kolikorkrat je zašumelo kaj v seči, zatrepetallo ji je srce v hrepenečih prsih, kakor ptica, ki v gnezdu čepi in vali. Zastonj se je bala, zastonj hrepenela; Edvina ni bilo in sonce se je že bližalo zatonu! Izgubljen ji bode dan, ko mu ne bode gledala v lepo obličje, v mile oči!

Bilo je že proti večeru. Zora je bila šla sama v gozd; rada jo je bila pustila Breda, naj se malo razmisli in razvedri. Vedela je, kam pojde sestra in kadar bode končala svoje opravke, pride sama za njo.

V gozdu, nekoliko v stran od Mirnega dola, nad potom, ki je držal v grad, bil je prijazen kraj, kamor je Zora najrajši zahajala, zdaj sama, zdaj s sestro, zdaj z očetom ali pa so bili vsi skupaj. Sredi gozda je bila prijazna senožet; gospod Mirodolski jo je imel samo bolj za veselje, ne za korist. Dasi bi mu bila dala o vsaki košnji lep voz dobrega sena, ni je kosil; trava je rasla, kakor je hotela, in po njej so rasle in cvele pisane cvetice, druge spomladi, druge poleti in v jeseni, ali vedno jih je bilo toliko tukaj, kakor nikjer drugje; čutile so pač, da tu se jim ni bati bridke kose, zato so tako veselo rasle in cvele in dišale, dasi ni nihče zanje skrbel, nihče jim prilival. Drevje, ki je obdajalo senožet, bilo je prijetno namešano. Nad vse so visoko molele temne smreke, med njimi so si podajale veje svetlozelene bukve, košate jelše, otožni macesni in prijazne breze z belim lubjem po debelu. Pod drevjem je goščo delalo mnogovrstno grmovje. Na tej senožeti je izviral studenec, ki je tekkel po mirodolskem vrtu. Na gornji strani je bila skala, z grmovjem čez in čez obraščena; samo tu pa tam je molelo izmed grmovja golo kamenje, kolikor ga ni bil mah ali bršlin obdal. Izpod skale je vrval hladen studenec. Poleg njega

je bil postavil gospod Mirodolski prosto leseno klop. Kako prijetno se je tu sedelo, mislilo in sanjalo, ko je zahajalo sonce za večernimi gorami, ko so se dolge sence pokladale po ravnem polju! Kako mirno, kako tiho je bilo tu! Samo zdaj pa zdaj je zašumelo v gozdu; urna, košatorepa veverica, skakaje od veje do veje, od smreke do smreke, sprožila je zrel češarek na tla; časi je pa tudi iz vejevja z drobnimi, radovednimi očesci pogledala na senožet: kaj je pa tukaj? Ali pa pisana žolna je potrkavala s trdim kljunom na votlo deblo, da bi si iztrkala in izkljuvala sladko večerjo. Prijetna je bila tihota, ali ravno tako prijetno je bilo, kadar so prepevali ptiči: penice, kosi in strnadi v lepem zboru svoje večerne pesmi. In kadar je vse molčalo, čulo se je sladko šumljanje studenca.

Tu je zdaj Zora sedela na klopi. Tako mirno je bilo vse okrog; a mir ni prebival v njenem srcu. Ko je tako molče slonela, s komolcem podpirajoč si nagnjeno, pobešeno glavico, zrlo ji je res oko v bistri studenec poleg nje, ali misli niso bivale pri studencu, dasi je bilo tako prijetno gledati ptice, ki so brez strahu hodile sem kopat se in pit. Kod so hodile njene misli? Ne po deveti deželi, ne

*»čez tri goré, čez tri vodé,
čez tri zelene travnike!«*

Venomer so se sprehajale sem ter tja med Mirnim dolom in gradom! Tako blizu je bival on, ki ga je ljubila, ljubila s svojim mladim srcem, s prvo ljubeznijo svojo. In vendar je bila nesrečna, tako neizrečeno nesrečna! Ona se ni smela vdati in prepustitii najslajšemu čutu mladega srca. Njena ljubezen je bila pregrešna. Z ognjenim mečem je stala Dolžnost pred durmi ter branila ji v raj, kjer je bivala Sreča in vabila jo tako zapeljivo! Obljubljena je bila možu, katerega ni ljubila; čislala ga je in rada imela in radovoljno bi bila stopila v zavezo z njim, ko bi ne bila zagledala nesrečnega mladeniča, ki ji je vnel, morebiti o prvem pogledu, da sama ni vedela, v srcu ogenj, ki ne ugasne; tako podoben je bil vzoru, ki si ga je bila ustvarila v svoji mladi duši, ki ga je gledala v dekljskih sanjah svojih: take rasti je bil, takega obličja; tako je gledal in tako je govoril. Prav zanjo je bil ustvarjen, zakaj bi ga ne ljubila? O trda, trda je otroška dolžnost! O ko bi ji ne bilo za očeta, stopila bi naravnost pred Radovana, povedala bi mu iz oči v oči, naj bi ji bilo še tako težko, da ga ne ljubi, da ne more biti njegova. Radovan je tako pameten, tako dober, tako blagega srca. Dal bi ji, četudi s težkim srcem, prostost: kaj bi mu mogla biti žena, ki ga ne ljubi, ki bi se čutila nesrečno na njegovi strani! Saj še dober otrok ptičnico odpre ujete-mu ptiču, ki se ne more privaditi tesne ječe; dá mu prostost in z mokrini očesom gleda za njim, ki leti z ve-

selo pesmijo v zeleni gozd. Kmalu bi pozabil Radovan njeno izgubo; ves svet mu je odprt, ponujale se mu bodo neveste, lepe, bogate, ljubeznive, samo izbirati mu bode treba. In pa kdo ji je porok, da jo ljubi Radovan, ljubi tako, da bi ga tudi samo nekaj časa bolela njena izguba. Vsaj kazal ji ni nikoli ljubezni. Morebiti se mu godi kakor nji; rad jo ima, privadil se je nje, kakor se je ona privadila njega. Morebiti jo snubi samo iz prijateljstva do očeta? Ali oče, oče! Vedela je, kako rad ima Radovana, kako se veseli njene zveze z njim. O vse to ji je bilo le prejasno! In žaliti očeta s svojo nepokornostjo, ne, nikdar! Prej hoče biti nesrečna za vse žive dni; zagrebsti hoče, ker je izruvati ne more, svojo pregrešno ljubezen na dno srca. Skrivnost naj ostane njena ljubezen vsemu svetu, razen sestri, kateri jo je tako prenašlo razodela; ali Brede se ji ni bati, ona jo bode čislala in ljubila tolikanj bolj, ker bo videla, kako junaško se je premagala in zvesta ostala svoji dolžnosti. In Edvin, ali jo ljubi? Prvič sedaj ji je bila prišla ta misel, kakor se prikaže oblak na jasno nebo. Tako zamaknjena je bila vanj, da ni imela časa misliti nase. Prijazen, ljubezniv je bil z njo, ali z Bredo tudi. Večkrat je nenadoma v družini obrnil vanjo svoje lepo oko, pogled njegov je bil tako mehak in gorič, da ji je ude prešinila sladka groza. Ko ji je zadnjič podal roko pri slovesu, zdelo se ji je, da se mu je tresla roka. Ali kaj to? Kako bi smela misliti, da bode krasni,

bogati, imenitni mladenič, za katerim poželjivo pogledujejo vse gospodične, da bode Edvin, ki je obhodil pol sveta, hodil neveste iskat na kmete, v skromni Mirni dol? Naj me ljubi ali ne ljubi, njegova ne morem biti nikoli; ljubiti ga hočem na skrivnem, da on sam ne bode vedel; ljubiti ga hočem, ker ga ljubiti moram. Žrtvovati hočem očetu svojo srečo, svoje življenje; za plačilo naj mi bode skrivna ljubezen do Edvina. — Tako? Z lažjo na ustnah torej, z drugega podobo v srcu naj stopim z njim pred oltar, nesramna lažnivka, hinavka naj bodem vse svoje življenje? Kako je to zaslužil blagi Radovan? In ko bi zvedel resnico — vse je mogoče — ko bi spoznal, da je za svoje žive dni navezan na žensko, ki je vredna njegovega zaničevanja, kako življenje bi bilo to? To bi bil pekel na zemlji obema! Torej še žrtvovati se ne morem svoji otroški dolžnosti! Moj Bog, moj Bog! Kaj sem pregrešila, s čim sem zaslužila, da se mi tako godi, da sem tako nesrečna, kakor ni bila nikoli ženska na svetu!

Sirota ni vedela, da ni ona prva, ki se ji tako godi, in da ne bode zadnja.

Tako so ji niemirne misli plale kakor valovi razburjenega morja, misel ji je misel pobijala, kakor se val za valom podi. Ali v tem nemiru in viharju sijala ji je vedno na istem mestu, nepremično, ena luč, ljubezen do Edvina, in tej luči, ki jo je tako prijazno vabila, ni se smela bližati. Nesrečna Zora!

Pa kaj je zašumelo v gozdu poleg nje? To ni bila veve-rica, ki je sprožila češarek s smreke! On je, on! Vedela je, da je on; zakaj ji je tako utripalo srce! Kvišku plane, zdaj ga ne sme videti, on je ne sme videti! Prepozno! Že je stal pred njo v lovski obleki, s puško čez ramo.

»Odpustite, gospodična, nesrečen sem, da sem vas tako prestrašil; vedel nisem, da ste tukaj, tako sami!«

»Nisem se ustrašila; vedela sem, da ste vi!«

»Vedeli ste, da sem jaz? Zakaj ste torej bežali? Kaj se me bojite, Zora? Kaj sem vam storil? Nesrečen sem, če sem vas razžalil nehote, Zora!«

In kakor sokol upre vanjo svoje bistre, žareče oči. De-
kle strepeče in obrne se v stran.

»Zora, vi niste srečni!«

»Kdo vam pravi, da nisem srečna, gospod?«

»Moje oko in — moje srce! Zora, vi ne ljubite Radova-
na!«

»Gospod, kdo vam daje pravico tako govoriti? Rad-
ovan je vreden moje ljubezni, vreden kakor nikdo na
svetu!«

»Ne pravim, da ni vreden, vendar vi ga ne ljubite,
Zora!«

»Ljubim ga, ljubila ga bodem, hočem ga ljubiti.«

»Zora, ne ljubite ga, ker ga hočete ljubiti; ne ljubite
ga, ker ga ne morete ljubiti!«

»Zakaj ga ne morem ljubiti?«

»Zora, vi ne veste, kaj je ljubezen!«

Rdečica, ki ji je oblila obličje pri teh besedah, bila bi mu vse razodela, ako bi ne bil vedel že poprej, ako bi ne bil videl z ostrim svojim očesom, kaj se godi v njenem srcu.

»Zora, pri ljubezni ne pomaga želja in volja, ljubezen ne trpi sile. Ljubezen pride v srce kakor pomlad na zemljo. Zastonj jo kličemo, zastonj jo želimo. Zvečer še brijejo ledeni vetrovi; vse je golo in pusto; zima je: zjutraj vstanemo, manemo si oči: nemogoče, glejte, zeleno je bukovje v gozdu in po vrtu so vsa bela drevesa in ptiči pojo in vse je veselo! Kaj se je zgodilo? Pomlad je prišla in z njo je prišlo zelenje in cvetje in ptičje petje. Tako pride ljubezen!«

»O imejte usmiljenje z ubogim, nesrečnim dekletom!«

»Zora, bodi srečna, bodi moja!«

Zdaj je bilo čas bežati Zori, zadnji čas; držala jo je nevidna moč; obsedela je in on je klečal pred njo.

»Ljubim te, Zora, ljubil sem te, ko sem te prvič zagledal; brez tebe ne morem živeti; Zora, bodi moja!«

»Nikdar, nikdar!«

»Drugemu si dala besedo, to je: tvoj oče mu jo je dal in ti si molčala. Veže te otroška ljubezen. Kdo je dal očetu pravico, dajati svojo hčer kakor blago komur se mu zdi? Očetova pravica ima svoje meje in tako tudi otroška

dolžnost. In tvoj oče, Zora, je dober oče; on ne želi nesreče svojega otroka, da se mu samo volja spolni. Tvoj oče te ljubi, sam tvoje sreče želi, kaj to njemu, s kom bodeš srečna! In Radovan? Ne ljubiš ga, s tem je vse rečeno. Pravice nima do tebe, in da bi hotel miloščino, upam, da je preponosen.«

»Nemogoče, nemogoče! Edwin, jaz ne morem žaliti očeta!«

»Mirna bodi, zlata moja Zora; vse meni prepusti. Vse se srečno izide, ako le hočeš, ako mi le daš nekoliko upanja. Zora, ali smem upati?«

»Edvin!«

Koraki se začujejo od Mirnega dvora.

»Edvin, beži, ko bi te kdo videl!«

V hipu se je izgubil Edwin v grmovju.

V tem trenutju se prikaže Breda iz gošče.

Prepozno!

X

Kaj je bilo treba, da se je Breda tako bala Radovanovega prihoda! Radovan je prišel in vse se je tako lepo gladko izteklo! Zora je bila prijazna z njim kakor prej; Breda se ni mogla prečuditi tej prikazni. Morebiti je bil pa vendar le prazen njen strah? Morebiti je bila Zorina ljubezen, kakor bi snop slame zažgal; kakor meteor na nebu, ki zasveti in ugasne ni sledu ni za njim; romantične sanje, katere ji je rodilo branje pesmi in romanov v mladem srcu, ne v srcu, samo v glavi; sonce posije in sanje zbeže, ne pustivši jasnega spomina za sabo. Ljubezen njena je bila pač kakor neka pijanost; strezovala se je in spametovala; zavedela se je svoje dolžnosti do očeta, do Radovana; spoznala je, da je njena ljubezen brez upa, da Edvin ne more biti nikoli njen. Bog daj, da bi bilo res tako!

Veselo življenje je bilo zopet v Mirnem dolu. Radovan se je bil seznanil in sprijaznil z Edvinom, rad se je pogovarjal z njim; nikoli poprej ni bil našel človeka, s katerim bi bilo tako lahko govoriti o katerem koli predmetu. Zora je bila zopet veselega in vedrega lica kakor poprej;

človek bi ne bil mislil, da se je kdaj kaj posebnega godilo v njenem srcu.

Nastali so bili lepi, jasni jesenski dnevi. Na mirodolskem vrtu so cvele cvetice v polni jesenski krasoti: drevje se je šibilo pod obilnim sadjem in grozdje je zorelo gospodu Mirodolskemu v posebno veselje. Pogostoma ga je ogledaval in pretipaval mu jagode, ki so se bolj in bolj mečile od dne do dne; tu pa tam je bilo tudi že kako zrno črnikasto, dalo se je pokusiti in mož se ni kislo držal, dasi je bilo gotovo trpko kakor opárnica!

V takih časih je človeku težko tičati pod streho; pod milim nebom je treba uživati lepe dni, ki tako hitro miné. V takih časih se polasti tudi meščana hrepenenje po zelenih gorah, po čistem, krepkem zraku, ki veje po njih. Naša družinica je bila malo doma. Časi so šli za ves dan z doma. Vzeli so s seboj, česar treba; kosili so in južinali v gozdu, v senci, po travi, po mahu leže, kakor se je komu ljubilo. Po jedi so brali maline, drenulje, češminje in tu pa tam se je tudi še dobila kaka rdeča jagoda. Lep je gozd v pomladnjem zelenju, ko je grmovje posuto z belim, dišečim cvetjem; a lep je tudi v jeseni, ko se je belo cvetje po grmovju spremenilo v rdeče in črne jagode, ki tako prijazno vabijo ptiča in človeka.

Zvečer, kadar je bil gospod Mirodolski posebno dobre volje, napravil je svoji družbi posebno veselje, veselje, ki je bilo do tedaj čisto neznano Edvinu in njegovi tetki

gospe Jarinovi. Peljal jih je na bližnjo njivo; tam so nakopali sadeža — ne upamo si ga imenovati po imenu; ime mu je strašno kmečko, prozaično; bojimo se, da bi kaka lepa bralka, mestna gospodična, ne nabrala zaničljivo ust, ako ga naravnost imenujemo. Govorimo torej po okoliših. Pesnik, ki nam je pel: »Na žgancih tropine,« imenoval ga je »steber kranjske, ali, recimo: slovenske dežele.« Oj ti ljubi sadež! Svet skoraj živeti ne more brez tebe: na kmečkih mizah te imajo in na gosposkih, v raznih oblikah, tudi — v oblicah. Uživa te kmet, kateremu si časi skoraj edina hrana, in uživa te gospod, ki ima vsega dovolj, in vendar ti nisi imeniten. Skromno je lice tvoje, ne žari se ti kakor tvoji gosposki sestri pomaranči. Pomaranče so imenovali stari: zlata jabolka; jaz ne vem, ali nisi ti morebiti bolj vreden tega lepega imena!

Bistroumni bralci te proste povesti so gotovo že uganili, o katerem sadežu govorimo. Takega sadeža so nakopali in nabrali na njivi, potem so šli gor v gozd nad hišo. Skoraj bi bili pozabili povedati, da je bil gospod Mirodolski pri tem opraviilu silno izbirčen; ni mu bil vsak po volji, natanko je vedel, kateri bo dober, kateri ni za rabo; moral je biti okrogel, ne predroban ne predebel; vedel mu je tudi še druga znamenja, katera so bila njegova skrivnost. V gozdu je bilo pripravno mesto; star parobek, na pol že sežgan, vendar trden še in postaven, stal je na prostem, z drevjem obdanem prostoru. Kup-

ček oglja in pepela je pričal, za kako rabo je stari parobek. Okoli tega ognjišča pod milim nebom se je zbirala družba. Toda gospod Mirodolski ni trpel lenuha pod svojim poveljem, da bi sedel, gledal in jedel. Vsak je imel svoje delo. Treba je bilo po gozdu iskati suhih vej in korenin. Ali to ni bilo tako lahko, kakor bi morebiti kdo mislil. Gospoda Mirodolskega gozd ni bil zanemarjen; lepo je bil posnažen in pospravljen, tako da je bilo dobro iskati, da se je dobilo kaj suhljadi. Korenine so bile gospodu Mirodolskemu posebno ljube, ako je kje katera prosta, suha ležala; Bog ne daj, da bi kdo katero živo izrul! In vendar bi si ne upali trditi, da ni kdo, zlasti Edwin, katere malo potegnil in posilil, ki je samo s koncem gledala iz tal; gotovo je to, da jih je ravno on največ nanesel; po sreči gospod Mirodolski ni imel časa, da bi jih tako natanko pregledaval. Radovan je splezal na mnogo drevo, kjer je videl kako suho vejico; in Breda je pobirala spodaj, kar je palo z drevesa. Gospa Jarinova ni mnogo koristila; delala je samo bolj na videz: pripogibanje se ji ni videlo posebno prijetno. Ko se je zdelo gospodu Mirodolskemu, da je drv dovolj namesenih, dal jim je dovoljenje, da smejo posesti po travi okrog ognjišča ter gledati, kaj bode iz tega. Vse drugo namreč je bila njegova naloga. Najprej je bilo treba ognja. Kako ga je delal gospod Mirodolski? Nabral je za pest dobro suhega mahu, potem je vzel kresilo, kamen in gobo ter začel

kresati, prav tako, kakor tu pa tam še dandanašnji krese kak kmet, ki tobak zažiga. To zastarelo orodje je zvesto hranil za tako posebno priložnost. Ko se je iskra gobe prijela, zavil je tlečo gobo v pripravljen mah ter vihtel ga v roki tako dolgo, da je začel najprej kaditi se in zadnjič goreti. Nato dene goreči mah na parobek in nanj poklada suhega drobiža; ko se ta vname, debelejših vejic, in ogenj je bil pripravljen.

Gospe Jarinovi, ki ni še prej nikoli enakega videla, zdelo se je čudno to početje gospoda Mirodolskega; ni si mogla kaj, da bi mu ne povedala svojih misli.

»Kaj pa pomenijo te čudne ,ceremonije', gospod? Kaj bi ne bilo bolj pametno ogenj z žveplenkami narediti? Kaj je treba toliko truda? In pa čemu smo pobirali vejevje po gozdu, kakor bi šivanke iskali? V skládalnici imate najlepših drv dovolj, celih in naklanih. Vzeji bi naročje polen, to bi bil boljši ogenj!«

»Vidite, gospa!« odgovori ji mirno, a določno gospod Mirodolski, »tega vi ne umete; to mora tako biti, prav tako in nič drugače; tako so ogenj delali in kurili naši pradedje, stari Slovani!«

»Tako je ogenj delal in kuril tudi vaš Isteklosem, ki ga imate tolikokrat v imenu.«

»Po pravici; zakaj Isteklosem je bil pošten mož, stare korenine, kakršnih ni več dandanes. Tudi Isteklosem je kuril tako, in dobro je kuril.«

»Tako, menim, so ogenj delali že v ,kamneni' dobi.«

»Prav tako vendar ne, gospa! Kamna je bilo pač dovolj, dobrega kamna, in gobe menda tudi, samo če so jo znali strojiti; ali kresila ni bilo, vsaj takega ne, kakor je to, gospa!«

»Res prav imenitno je videti; jaz nisem še videla takega orodja.«

»Zdaj tudi ni tako lahko dobiti takega. S tem kresilom so moj oče kresali. Vidite, gospa, tako smo kurili, ko sem bil še mlad; lepa, staroslovanska šega, hraniti jo je treba, da se ne pogubi, kakor se jih je že toliko pogubilo. Vidite, tako ogenj delati, tako kuriti, to je tudi kos poezije, gospa! Pa še nekaj je, zakaj rabim, vsaj v gozdu, tako starinsko orodje. Starega moža poznam, ki zna izvrstno gobo strojiti. Nabral je in nastrojil gobe toliko, da zdaj ne ve kam z njo. Mož je menil, da bode delal dobro kupčijo z njo; blago je res dobro, a kaj je dandanes najboljša kresilna goba? S polnim vozom takega blaga je bil šel nekda v mesto; ljudje so se mu smejali, prodal ga ni za toliko, kolikor so mu voli potrebovali na potu. Popraševal me je, kako bi bilo na Dunaju s takim blagom. Hudo mi je bilo, a povedati sem mu moral, da tudi tam kresilna goba ni posebno v čislju.«

»Res!« oglasi se nato Edwin; »spominjam se, da sem mnogokrat tam videl Slovake, ki so jo poleti po Pratru

ponujali ljudem, a ne spominjam se, da bi je bila živa duša kdaj kupila, tako da ne vem, o čem živé ti ljudje.«

»Vidite, gospod,« reče nato gospod Mirodolski, »prav takega, kakor so tisti Slovaki, ki prodajajo kresilno gobo po Dunaju, si je misliti mojega Isteklosma, samo da on je bil precej višje in krepkejše postave. A govoriti sem hotel o svojem starem prijatelju, ki je hotel tržiti s kresilno gobo. Kal hoče z vsem svojim bogastvom? Redkokdaj se oglasi kak star kmetič pri njem, ali kaj se to pozna toliki zalogi, katere bi dovolj imele za pet let vse slovenske dežele! Dobro se mu zdi torej, da časi tudi jaz katero kupim, samo da jih tako malo potrebujem!«

Med takimi pogovori je bil ogenj na pol pogorel; naredila se je bila lepa žerjavica, da si je sam gospod Mirodolski ni mogel lepše želeti. Iz nanesenih vej si je bil izbral dolgo palico, ki je bila že bolj drogu podobna; z njo razgrebe žerjavico in vanjo pomece — zlata jabolka. A ne dá jim miru, vedno jih preobrača s palico, da se preveč ne obžgó. Ko se jim je bila naredila črna skorja čez in čez, potem nagrebe izpod ognja, ki je pri strani gorel, nove žerjavice in vanjo jih popolnoma zatoplje.

Vse to, kar smo kolikor mogoče natanko popisali in upamo, da nam bode častiti bralec za to hvaležen — vse to je delal častiti mož s tako resnostjo in dostojnostjo, kakor da bi opravljal bogve kako sveto opravilo; govoril ni besede; tudi družba je molčala in gledala, kakor se

spodobi. Ko se mu je zdelo, da je čas, dregne s palico najdrobnejšega iz žerjavice, pobere ga ter ga tehta v roki.

»Zakaj ga pa tako tehtate, gospod sosed?« oglesi se radovedna gospa Jarinova.

»To je tako,« odgovori ji gospod Mirodolski, »vročična sprememba moči, ki je bili v njem, v soparo in kadar ta vsa izpuhti iz njega, postane lažji in pečen je; ta bó, menim.«

Nato potegne nož ter mu začne ostrgavati črno kožo. Ko je bil lepo osnažen in čez in čez rumen kakor pečen kostanj, stisne ga, da počí in lepo zadiši; potem ga poda galantno in, kakor more, graciozno gospe sosedí. Strahóma ga prime gospa ter ga premetava iz roke v roko:

»O, to peče!«

»Taka jed se mora vroča jesti, le pihajte malo, gospa!« poučuje jo gospod Mirodolski.

»Duh ni napačen!«

»Tudi slast ni slaba, le pokusite; kakor kostanj! — Ne tako, lupiti ga ne smete, skorja je najboljša!«

»Res, kakor kostanj! Nikoli bi ne bila mislila, da je tako dober!«

»Ker niste še jéli tako dobro pečenega. Vsak ga ne zna tako!«

»To je res, gospod, hvala, komur hvala gre; peči ga znate. Ali kaj pa to? Takega noža nisem še videla nikoli!«

»To ni nož, gospa, to je — pipec!«

»Tudi staroslovansko orodje!« nasmehne se Edvin.

»Prav gotovo staroslovansko orodje,« pritrjuje gospod Mirodolski; »tudi pošteni pipec gine bolj in bolj iz sveta, kakor vse, kar je poštenega na svetu; jaz pri taki priložnosti ne rabim nikoli drugega noža.«

Nato se oglasi Radovan:

»Pravili ste nam, gospod Edvin, da ste videli na Dunaju v Pratru Slovake tržiti s kresilno gobo; ali se ne spominjate, da so imeli naprodaj tudi take nože?«

»Prav pravite, gospod Radovan, res, prav take so imeli, in spominjam se, da je časi res kak Dunajčan, menim da iz usmiljenja, katerega kupil za otroke.«

»Nekdaj smo jih kupovali otroci,« reče gospod Mirodolski, »na sejmu po starem krajcarju, večje pa po dva krajcarja, in vesel je bil in moški, kateri ga je imel. Zdaj niso otroci več s tako malim zadovoljm. Njega dni je bilo vse drugače!«

Po teh besedah sune zopet drugega iz žerjavice, ocedi ga ter poda ga Edvinu, ki mu je šel tudi prav v slast; trdil je, da mu ni nikoli nobena jed tako dišala. In tako so dobili po vrsti vsak svojega; zadnji je bil, kakor se

spodobi, sam gospodar na vrsti. Potem pa odloži gospod Mirodolski svoje orodje ter leže v travo, rekoč:

»Moja dolžnost je storjena; zdaj pa vsak, kakor se mu ljubi!«

To pa vendar ni bilo spodobno, da bi se gospa Jarinova sama trudila; Radovan prevzame njeno postrežbo. Zdaj odkrije Breda košarico, ki jo je bila s seboj prinesla ter postreže družbi s plečutom in surovim maslom, tako da so imeli pravo večerjo. Vsi so bili dobre volje, zlasti gospa Jarinova.

»Še enega, gospod Radovan, a šteti ne smete!«

Tudi mi ne povemo, koliko jih je bila pojéla gospa, da bi se kdo ne pohujševal.

»Za pijačo nisi skrbela, Breda?« vpraša gospod Mirodolski. Breda vstane ter prinese iz košarice steklenico vina; Zora pa vzame vrč in gre po vode k bližnjemu studentu. Prvi kozarec ponudi Breda gospe. Gospa ga pokuši, rekoč:

»Gospod sosed, ta kapljica ni rasla v Mirnem dolu!«

»Ne zabavljajte, gospa, če hočete, da ostaneva dobra sosed«, odgovori ji gospod Mirodolski, »videli boste, kako bo letošnje, če Bog da srečo!«

»Na vaše zdravje, gospod sosed, da bi čez leto in dan v taki lepi složnosti in prijaznosti, tako srečni in veseli vašega pili, kakor zdaj tega pijemo!«

V tem trenutju pride Zora z vodo. Ko čuje te besede, obledi; po vsem životu se trese, toliko da ji ne pade vrč iz roke. Dobro, da ni bilo nobeno oko obrnjeno vanjo.

»Veste gospod,« vpraša gospa Jarinova svojega sosedu, »veste, gospod, kako se mi zdi da tu ležimo, kurimo, jémo in pijemo? Kdo ugane?« Odgovori so se hitro vrstili:

»Kakor ljudje v zlati dôbi, *,ut prisca gens mortalium'!*«

»Kakor stari Slovani!« —

»Kakor grški vojaki pred Trojo!« —

»Kakor pastirji!« —

»Kakor cigani!« —

»Vi ste zadeli, gospod sosed, prav kakor cigani!«

»*,Dulce est dissipere in loco'*, kakor pravimo Latinci, tetka!« pristavi Edvin, »dobro je, če človek časi malo iz ojnice stopi; na tvoje zdravje!«

Sonce je bilo zašlo; hladno je prihajalo, tolikanj prijetneje se je sedelo in ležalo okoli gorkega ognja. Ko je bil odpel večerni zvon, ko je bilo tako tiho, tako mirno vse, po gozdu in dolini, reče gospod Mirodolski:

»Še nekaj pogrešam; pesem bi se tu tako lepo razlegala; Zora in Breda, zapojta nam tisto žalostno pesem, ki jo tako rad slišim?«

In deklici zapojeta:

*Leži mi rávno poljé, leži,
na polju cvetó cvetice tri,
cvetice tri!*

*Cvetica prva govori:
Oh, mene glávica boli,
hudo boli!*

*Hudó me glávica boli,
pomagaj mi, setrica ti!
sestrica ti!*

*Kako ti bom, sestrica ti?
Oh, mene srčece boli,
hudo boli!*

*Pomagaj nama, sestrica ti!
Ne morem, udje so mi težkí,
tako težkí!*

*Studenček po polju mimó hiti,
cveticam takó on govori,
oj govori:*

*Oj tiho, tiho, cvetice tri!
saj skoraj zora zazori,
oj zazori!*

*Prišlá bo kosa, sestrice tri,
vsem trem vam glávice pokosi,
oj pokosi!*

XI

Drugí dan popoldne je sedel gospod Mirodolski sam na vrtu. Zora in Breda sta bili v gradu. Bil je lep jesenski dan; pridno so obirale čebele jesensko cvetje, dasi ne tako vesele kakor o gorkem poletju. Med njimi so se trudili in kakor nejevoljni brenčali okorni čmrlji. Po drevju je bilo vse živo; družine sinic, gotovo znamenje jeseni, bile so se preselile sem iz severnih krajev in polastile se drevja; hrane iskaje so se zibale po vejah in po deblih so plezali in potrskavali neutrudni kovački. Vse je bilo živo in veselo po Mirnem dolu; ponosno je stopal Kokodin s svojo kurjo družino po vrtu; bil je svojim podložnim vedno skrben gospodar in oster vladar; ne da bi se bil kdo upiral njegovi oblasti, ali mladi zarod se je začenjál čútiti, kar mu ni bilo videti nič prav po volji. Rdeči grebeni in podbradki so rasli bolj in bolj mladim petelinčkom; zdaj pa zdaj je tudi že kateri poskušal svoj: kikiriki, ali petje je bilo še silno okorno in hripavo, tako da je Kokodin zaničljivo in nejevoljno stresal modro glavo, kakor da bi hotel reči: Tebe se mi ni še bati in deset takih! Koliko drugače se je razlegalo njegovo petje po dolini, kakor bi véliki zvon zapel! Ven-

dar so mu dajali mladi paglavci mnogo opravka. Vsak čas sta se sprijela taka dva poredneža kje na strani; blizu si nista upala; po navadi je bilo dovolj, da je srdito zakokodal nad njima; samo redkokdaj mu je bilo treba z ostrim kljunom poudariti svojo voljo, kar je vselej za več časa zaleglo. Kara Mustafa je pasel lenobo po svoji stari navadi, kakor mož, ki je storil svoje dolžnosti. Perun je ležal poleg svojega gospoda; časi je dvignil svojo težko glavo, pogledal ga s svojim umnim očesom ter pomigal z repom, kakor da bi hotel reči: Lepo domovje imamo in vse je v redu.

Vesel je bil gospod Mirodolski — zakaj bi ne bil? Res, lepo domovje je imel in vse, česar si more želeli človeško srce. Srečen bi bil, kolikor more biti človek srečen, ko bi mu ne bil kalil oblak jasnega obnebja. Ali ta oblak ni bil teman; bel je bil in svetel in zlatom obrobjen.

Spomin na drago družico, ki ga je tako zgodaj zapustila, ni mu prizadel več, kakor nekdanj, bodeče bolečine v srcu. Pač bi bilo lepo, ko bi mu sedela zdaj na strani ter gledala in uživala z njim vso to lepoto; ali človek ne sme biti popolnoma srečen na svetu!

Zbujal se mu je preteklega življenja spomin; podoba se mu je vrstila za podobo pred očmi; gledal je jasne podobe in bil je zadovoljen. Res, človeško življenje ni vedna veselica; solzna dolina je zemlja res, polna

trpljenja; in če ne trpiš sam, vidiš druge, ki trpé. Ali kaj hočemo? Kaj pomaga vedno samo premišljevanje žalostno stanje človeštva, zarivati se tako rekoč v svojo nesrečo in križem roke držati? Dela naj vsak po svoji moči, vsak po svojem stanu, da se vedno bolj lajša in boljša žalostno stanje človeštva. In da je to mogoče, kdo bi tajil? Človeška roka spreminja zemlji lice in pogled v zgodovino, kolikor je vidimo pred seboj, nam kaže, da človeštvo napreduje, da vedno večji del človeštva živi človeško življenje. Samo pravega spoznanja je treba, samo dela je treba in bratovske ljubezni!

On je pregledaval v duhu svoje življenje in vest mu je pričala, da ga je v vsem dejanju vodilo to prepričanje. Vest mu je pričala, da nikoli nikomur ni nič hudega želel ne storil. Ali je pa tudi njegovo življenje kaj koristilo človeštvu? Vsaj prizadeval si je in trudil se po svoji moči. Učil je mladino, dobro seme je sejal in upati je pač smel, da ni palo vse na skalno, peščeno zemljo, da tu pa tam zrno požene kal ter obrodi dober sad. Najbolj pa je učil, največ je koristil blagi mož s svojim zgledom. Po vsej pravici je smel reči svojim učencem: Ne poslušajte samo mojih besed, glejte tudi moja dela in ravnajte se po njih. In res, težko je bilo videti moža, govoriti z njim, da bi se človek ne bil boljšega in blažjega čutil. Kakor prerok je bil med mladino; nebeški mir je kraljeval na njegovem obličju; iz vsake besede njegove, iz vsakega pogleda je

govorila plemenitost, dobrota njegovega srca. Najsurovejši človek se bode težko nespodobno vedel pred vzvišeno, sveto podobo; tako je že sam pogled njegov krotil in blažil vsakega, kdor se mu je bližal. Slavne so reke, ki poleg trgov in mest való ponosno svoje valove ter nosijo čolne in ladje z blagom obloženo; ali koristen in dobrotljiv je tudi potok, ki v svojem gornjem toku vrti tu pa tam kako mlinsko kolo, potem pa se vije umirjen in učiščen po ravnini, napaja travo in cvetice na polji in ptice izpod neba; in ribice se igrajo v bistri vodi njegovi. Takemu potoku brez imena je bilo podobno njegovo življenje in dejanje, vse bitje njegovo. In ako bi mu bilo v tem trenutju ločiti se od življenja, mirno bi lahko zatisnil trudne oči, rekoč: Živel sem in življenje moje ni bilo čisto zastonj. Moje ime ni zapisano v zlato knjigo človeštva; svet me ne bode slavil, ne bode mi stavil spomenikov; naj me pozabi svet, če me je kdaj poznal; moje življenje vendar ne ostane čisto brez blagodejnega sledu. In če me pozabi ves svet, nekoliko časa bo živel moj spomin v hvaležnih srcih mojih otrok.

Toda kaj mi; hodijo po glavi take mrtvaške misli sedaj, ko sem še tako zdrav in krepak, ko se mi obeta lepa vrsta mirnih, srečnih dni v družbi mojih otrok! Jesen je tudi v mojem življenju, a jesen je pravi čas mirnega uživanja; veselimo se jeseni!

Vesel je bil gospod Mirodolski in veselo je bilo vse okoli njega.

Pri tej priči plane Perun kvišku, vrtne duri se nanagroma odpró in pred gospodom Mirodolskim stoji Breda brez sape, bleda kakor zid in trese se po vsem životu kakor golobica, ki jo je imel kragulj v ostrih nohteh.

»Kaj ti je, dete; govori, kaj se je zgodilo? Kje je Zora?«

»Zore ni, oče, Zore ni!«

»Kaj govoriš, dete, pomisli, kaj govoriš; kje je Zora?«

Dekle se je bilo zgrudilo onemoglo na klop.

»Oddahni si, dete, potem govori, kje je Zora, kaj je z mojim otrokom! Ne boj se, dete; bolj me prestrašiti ne moreš, kakor si me že; povej mi vse, naj bo še tako strašno; poglej me, vsa kri mi je šinila k srcu, govori, da mi ne počí srce! Ali je še živa? Govori!«

»Živa!«

»Hvala Bogu, najtežji kamen mi je s srca!«

»Živa, oče, in zdrava!«

»Kaj me torej tako strašiš po nepotrebnem, dete! Kaka nesreča jo je mogla sicer zadeti, da si tako prestrašena in da tudi očeta tako strašiš?«

»Vaša hči se je izgubila, oče!«

»Izgubila! Bog ne daj hujše nesreče! Iskat jo pojdemo; sklicati hočem ves Tihi dol in spraviti na noge; preiskati in preobrniti hočemo vse gozde, stakniti vsa kota, da jo najdemo; preden sonce zaide, bomo sedeli tu na klopi

in veselili se izgubljenega in zopet najdenega otroka. Mirna bodi, Breda; tu ostani in čakaj malo, skoraj se vrnemo z izgubljeno ovčico in smejali se bomo tebi in tvojemu praznemu strahu.«

»O moj Bog, moj Bog! Vi me ne umete, oče! Zastonj bi iskali svoje hčere po gozdih, ne najdete je. Moj Bog, moj Bog, kako naj govorim, kako naj vam odkrijem strašno resnico! Govoriti moram, povedati vam moram vse, oče, predolgo že sem molčala. Vaša hči je šla — z Edvinom je šla, bogve kam!«

Kakor strela so zadele te besede ubogega moža. »Moja hči — z Edvinom! — Ali veš, kaj govoriš, nesrečno dete? Reci, da ni res in, kakor sem star, zavriskam in zavrtim se z veselja! Zora, moje dete, moje oko, punčica mojega očesa, bi mi bila vzeta, uplenjena, iztrgana; kragulj bi bil ugrabil mojo golobičico? Kje sem bil, kaj sem delal, da nisem čul njenega krika, ko je klicala na pomoč svojega očeta! Kje si bila ti, moja hči, da nisi slišala njenega vpitja? Kako je bilo? Govori!«

»Kako je bilo, oče, saj sama prav ne vem, kako je bilo. Na vrtu smo sedeli. Jaz sem bila z gospo v pogovoru. Zora in Edvin sta bila vstala in sprehajala se sama po vrtu. Čez nekaj časa pogledam za njima; nikjer ju ni bilo videti; nemirna sem bila, gospa se je norčevala: nič se naj ne bojim, ne bodeta se izgubila, saj nista tako majhna. Jaz nisem imela miru; za njima grem, kličem Zoro,

nič odgovora! Ves vrt sem obletela, iskala in klicala; vse zastonj! Strah me je bilo; gospa pride za mano, kliče Edvina; nič odgovora! Gospa je bila še vedno dobre volje, tolažila me je, da naju samo strašita; jaz ji nisem mogla verjeti; strašna misel mi je jela rojiti po glavi. Ko je videla gospa, da se ne dam potolažiti, gre v grad; malo naj počakam, skoraj bodeta tukaj. Jaz čakam in čakam; čez nekaj časa, meni se je zdelo strašno dolgo, pride, vsa preplašena! Težko je bilo spraviti besedo iz nje. V njegovi sobi je bila, tam je videla, da je vse izginilo, kar je bil s seboj prinesel. Sedaj ni bilo več dvoma, da je odšel, skrivaj odšel; nihče ga ni videl, kar jih je v gradu. Hitiva proti cesti pod gradom; pri cesti na njivi zagledava kmet; gospa ga vpraša, ali ni videl, da sta šla dva taka in taka tod. Mož odgovori, da je videl, ko sta dva gosposka, moški in ženska, sēla na voz, ki je stal pod gričem, in urno se odpeljala po cesti.«

»Na katero stran?«

»Proti mestu.«

»In kaj je še pravil mož? Ali ni dejal, da se je branila, da je vpila, klicala: Pomagajte, kdor je živ!«

»Tega ni dejal, oče; morebiti zato ne, ker ga ni nihče vprašal.«

Vsaka beseda očetova je pričala ubogemu dekletu, da ni še na pravem sledu, da mu je znano samo pol resnice; ona je vedela vso, vse ji je bilo jasno. Vendar kako bi

bila mogla sirota razodeti mu žalostnejšo polovico; saj je bil mož že zdaj tako potrta, tako uničen, da sirota ni strpela gledati mu v lice, v blede, upalo lice.

Nekoliko časa molči, kakor da bi se ne zavedel, potem zopet spregovori; glas se mu je tresel, ko je govoril:

»In kaj si delala ti, nesrečno dete? Zakaj nisi letela povedat očetu?«

»Sama ne vem, kako je bilo potem; črno se mi je storilo pred očmi; menda sem bila omedlela; v postelji sem se zbudila, gospa je stala poleg mene. Vstala sem, kolena so se mi šibila; vendar morala sem domov s strašno novico! Gospa me je spremljala in podpirala po potu. Pri ograji me je pustila, ni si upala pred vase obličje.«

»O ta ženska, ta nesrečna ženska, da bi je ne bil nikdar videl; ona mi je vsega kriva!«

»O ne dolžite je, oče, gospa je nedolžna, ko bi jo videli, kakšna je, v srce bi se vam smilila, oče!«

»O kje ste bile moje oči, kam ste gledale, ko je volk zalezoval ovčico! Ali — kaj stojim in besedujem in tožim? Na pot, stare noge, za njim, za njim, in ko bi bilo iti do zadnjega konca svetla Dekle, pojdi mi po klobuk in palico; ne vrnem se prej, spal ne bodem pod to streho, preden najdem in prinesem nazaj izgubljeno ovčico! Moje dete vpije po meni in jaz tu stojim! Hitro, dekle, kaj stojiš in me gledaš molče s tistimi očmi; ravno take so njene oči, ki jih zdaj žalostno obrača proti meni.

Urno, na pot! Jedi naj ne bode v moja usta, kaplja naj mi ne zmoči jezika, dokler ga ne najdem. Pobijem ga, kakor vola ga pobijem, s tole pestjo!»

Ko je bil izgovoril z grmečim glasom zadnje besede, pride mož, neznan mož, ki mu poda pismo, potem urno odide. Govoril ni besede; videli jo bilo, da se mož ogiblje vprašanja: kdo in od kod? Gospod Mirodolski vzame in razpečati pismo. Ko zagleda znano mu pisanje, vesel zavpije:

»Kje si, Breda? Sem pridi; poglej, kaj sem dobil; ali poznaš to pisanje! Zdaj je vse dobro! Najdeno je izgubljenno dete! O zdaj je vse dobro! Čakaj malo; naprej ga jaz preberem; meni je pisano; Zora piše očetu! O srečne oči, da vam je dan tako lep pogled! O ljube oči, toliko veselja mi niste storile, odkar vas nosim v glavi!»

In vesel začne brati pismo. Še ga ni bil prav prebral, ko se zgrudi na klop. Ubogo dekle ga gleda s plahimi očmi:

»Kaj vam je, oče?»

»Nič!» odgovori ji z zamolklim glasom. Dolgo časa molči; potem zopet začne:

»Kaj mi je, vprašaš? Strela je udarila v mé; ali kaj? In vendar je jasno nebo; iz jasnega strela, kakor pravijo, prej nisem verjel, da je mogoče; iz jasnega strela! Ali je oblačno? Poglej, dekle, jaz ne vidim dobro, megleno mi je pred očmi; stare oči, slabe oči! Sicer mi je dobro, tako

lahkega se čutim; plesal bi, ko bi mogel! Kam je moja moč? Malo prej še sem se tako krepkega čutil, in zdaj me vsak otrok z mezancem prevrne! Čudno, čudno! Košček belega papirja, nekaj črnih kljuk in zvijač, ki gomaže in plešejo po njem — in to ima tako moč! Vzemi, vzemi, dekle, da boš videla, kako čudno moč ima to branje v sebi. — Kako je zdaj čuden svet, ves drugačen, prav kratkočasen: ptice plavajo po vodi, ribe letajo po zraku; krokarji so beli in črni so golobje. Jagnje gre za volkom in otrok zasaja meč v prsi očetu! To se mi ne zdi prav; prej je bilo lepše: Spoštuj očeta in mater! Tako je bilo prej, zdaj je vse drugače; druga vera, druge misli, druge navade! Jaz sem že prestar za novi svet; ti si še mlada, dekle; zate so ti novi nauki. Kaj stojiš in gledaš starca, ki je že otročji in ne ve, kaj govori. Pojdi, pojdi tudi ti, obesi se komu na vrat; mlado si in čedno si tudi še precéj; ni zlodej, da bi ne našlo kakega mlečnozobega, rdečeličnega paglavca, ki te vzame za kratek čas! Kaj me gledaš tako pobožno, tako nedolžno! Jaz nič več ne verujem; ona je gledala tudo tako, in vendar! — Pa preden greš, beri, beri, nič se ne brani; beri, da boš videla, kako lepo zna pisati tvoja sestra. Beri, jaz hočem, da bereš, ali ne velja nič več moja beseda?»

Dekle vzame pismo v roke in bere:

»Oče! Pa saj ne smem več imenovati vas očeta. Sama sem pretrgala, z grešno roko sem pretrgala sveto vez, ki

veže otroka z očetom. Bog mi je priča, kaj sem prestala; vi sami bi imeli usmiljenje z menoj, ko bi vedeli, kako sem se borila, koliko sem trpela skrivaj pred svetom in pred vašimi očmi. Zmagala je ljubezen! — Kolikokrat sem hotela pasti pred vas na kolena, razodeti vam vse, povedati vam: da ne morem biti nikdar Radovanova, da ljubim drugega z vso močjo prve ljubezni! Imela nisem dovolj moči. In zdaj sem vam to storila! Ne prosim vas odpuščanja, oče; pregreha moja je prevelika; vendar ne preklinjajte svojega nesrečnega, izgubljenega otroka. Ne preklinjajte Edvina, sama sem kriva. Edwin je dobrega srca; skoraj, upam, prideva, mož in žena, prosit vas odpuščanja; ali pa vas ne bodem videla nikdar več! — Breda, miluj svojo nesrečno sestro, odpusti ji, ako moreš in bodi zvesta tolažnica ubogemu očetu. — Povedati ne smem, kje pišem to pismo, ki ga poljubljam in močim z vročimi solzami!«

XII

Strela, pravijo, rada udari dvakrat v isto mesto. Kjer se je vselila nesreča, obsedi in rada pride drugič za njo. Besede ni govoril Radovan, tožbe mu ni bilo iz ust, solzé mu ni bilo v oko, ko je zvedel strašno vest; zadela ga je naravnost v srce! Duša mu je utrpnila, telesne moči so mu odrekle. Bolečina mu je bila zasadila ostro želo v srce s tako močjo, da se je želu odlomila ost; brez čuta je bil, brez jasne zavesti.

Malo dobrega je bil užil Radovan v svoji mladosti; trnova mu je bila pot skozi življenje od skromne očetove hiše do daljnega vélikega mesta, kjer se je pripravljajal za učiteljski stan. Lahko bi bil dobival dovolj podpore od gospoda Mirodolskega, kateri ga je ljubil kakor svojega sina; a Radovan je hotel stati na svojih nogah. Zase je živel v tujem mestu, redko je zahajal v družbe svojih vrstnikov, redko udeleževal se njih veselic in tam ni bil najglasnejši med njimi. Zato ni bil posebno priljubljen svojim tovarišem; bili so celo med njimi, ki so ga po strani gledali, kakor da bi mu ne bilo prav upati. Vse to ga je bolelo, a ne motilo. Splošna sodba o njem je bila ta, da je priden, pošten, da mu ni moči očitati ničesar, a suho-

paren, brez ognja, brez čuta. Radovan brez čuta, on, ki je imel srce tako polno ljubezni! A ljubezen je hranil zaprto in zaklenjeno v srcu; ni je kazal pred svetom, in je razdajal kakor drugi, na drobno. Rad je imel vse ljudi, sovraštvu ni bilo prostora v njegovem srcu; a ljubil je samo dve bitji na svetu, svojo mater in nevesto svojo. Radovan je ljubil svojo mater, kakor more ljubiti svojo mater morda samo izobražen kmečkih roditeljev sin, ki ne potroša svoje ljubeznii z objemanjem, poljubovanjem in sladkimi imeni; ki je imel, v velikem sijajnem mesta živeč, toliko priložnosti, spoznavati površnost in plitvost gosposkega ženstva in ceniti po pravi vrednosti zvesto srce, na skrivnem gorečo ljubezen proste slovenske matere! Svoji nevesti je hranil čisto, neoskrunjeno srce; skušnjave velikega mesta so ga zastonj vabile; on ni trgal za kratek čas pisanih cvetic, ki rastó ob potu. Ljubezen mu je bila svet čut, ne igrača, ki jo človek zamenja z drugo, kadar se je prejšnje naveličal. Mladost mu je bila čas dela, ne uživanja; kar ima življenje lepega in sladkega, naj mu hrani, da pride čas, nepokušeno, nenačeto. Po vsi pravici si je smel Radovan obetati lepo, veselo prihodnost, zaslužno z delom in trudom, z zmernostjo in zatajevanjem. Pogled v jasno prihodnost mu je bil tolažba in podpora, ko so mu pešale moči, ko mu je upadalo srce v življenja trudu in boju. Naj mu je

bilo še tako temno obnebje, dve prijazni zvezdi sta mu sijali, razsvetljevali mu pot.

In teh dveh zvezd, v kateri se je oziral z vero, upanjem in ljubeznijo, teh dveh zvezd se mu je ena utrnila! Dve bitji je ljubil na svetu, in eno je izgubil, kako izgubil! Da bi mu smrt vzela nevesto, ta strašna misel ga je res plašila v črnih trenutjih; kakor môra mu je ležala časi na prsih; a stresel se je in zavedel: to ni mogoče, ta sreča mora biti njegova; zagotovljena mu mora biti edina ta, saj se je vsi drugi rad odpovedal! In zdaj! Česar si ni smel misliti prej, to bi mu bilo zdaj tolažba! Ako bi mu jo bila vzela nemila smrt, krvavelo bi mu srce; obiskoval bi jo, solzé bi točil na njen grob in solzé bi mu lajšale bolečino. Izgubil bi jo bil in vendar ne popolnem izgubil; v srcu bi hranil njen spomin čist in svetel, v srcu bi mu živela jasna njena podoba; gledal bi jo, pogovarjal se z njo v tihih trenutjih; ne bil bi sam!

In vendar mera njegove nesreče še ni bila polna. Mati mu nanagloma zboli, zastonj je bila vsa pomoč. Sirota že prej ni bila trdnega zdravja, sinova nesreča ji je presunila srce. Radovan je ljubil svojo mater; nesli so mu jo v grob in on ni potočil solze. Zdelo se mu je, kakor da bi se vse v sanjah godilo. Obilo mero trpljenja more prenašati človeško srce, kar preseza to mero, tega ne čuti več. Narava ni dobra mati človeku, vendar za edino to naredbo, ki kaže veko usmiljenje do ubogega otroka, bo-

dimu ji hvaležni; ko bi mogel človek trpeti brez konca, ko bi mogel čutiti brez meje bolečino na bolečino, kolikor jih more zadeti človeško srce — grozna misel!

Sam je bil Radovan, tako sam na svetu; zapuščen kakor otrok, ki se je izgubil v temnem gozdu! Kam naj bi se bil obrnil, kje iskal tolažbe; pri gospodu Mirodolskem in hčeri njegovi, ki sta bila sama tako potrebna tolažbe? Teman mu je bil svet, dasi je tako lepo sijalo sonce na jasnem jesenskem nebu. Njemu je bilo sonce zašlo; končana mu je bila pot, kaj naj bi ga še vezalo na življenje? Pusto in prazno mu je bilo vse; oko mu je gledalo, a jasno ni videlo ničesar; ves svet mu je bil kakor z mrežno preprežen. Temne misli so se mu podile po glavi, nejasne, brez določene oblike, kakor po nébesu oblaki. Kakor ranjena zver je pohajal po gozdu, brez počitka, brez hrane; kakor hudodelnik se je ogibal človeškega obličja. Kako prijazen je bil prej z ljudmi, kako rad se je pogovarjal s svojimi sosedi! In zdaj! V srce ga je zbodlo, kadar je zagledal človeški obraz. V srce se je smilil ljudem, dasi so poznali samo polovico njegove nesreče!

Ubogi Radovan! Tako nesrečnega se čutiš, kakor meniš, da ni bil nikdar človek na svetu nesrečen! In vendar, kaj se ti je zgodilo, kaj te je zadelo? Smrt ti je vzela mater; ljubil si jo, z njo si želel živeti, z otroško ljubeznijo slajšati ji življenja večer, v obili meri povrniti ji vse, kar je sirota zate storila, trudila se in trpela. To veselje, to

sladko nado ti je razdrla smrt z nemilo roko. Velika izguba, huda bolečina; a tolaži se, pomisli: naravni zakon je, da gre mati pred sinom iz svetá! Izneverilo se ti je dekle, katero si ljubil, v katero si stavil vero in up. Če te vse zapusti, če te vse izda, ona, upal si, ostane ti zvesta. Zapustila te je, zavrgla je tvoje zvesto srce, šla je za drugim; kaj je nji vsa tvoja ljubezen in zvestoba; kaj nji to, da ti je vzela vero v človeštvo, da ti je zamorila mladost, uničila nade polno življenje! Ti se čudiš, da še sonce sije, da še zemlja zeleni in po nji hodijo ljudje, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. O Radovan, Radovan! Kako slabo poznaš ti življenje! Med knjigami ti je pretekla mladost in iz knjig se ne spoznava življenje. Svoj svet si snoval si v svojih sanjah, a ta vzorni svet kako malo je podoben svetu, kakršen je v resnici! Srečno si živel v svojem zračnem domu, prišel si na zemljo in noga se ti je spotaknila o prvi stopinji! Vso svojo vero si stavil v eno bitje, v stvar s človeškim obličjem, z lepim ženskim obličjem, in to bitje se ti je izneverilo! Na eno ladjo si bil naložil vse svoje blago, vso svojo srečo, in ta ladja se ti je razbiila! Je li to modrost, je li to sad tvoje učenosti? Malikoval si in bridko se pokoriš za svoje malikovanje. In vendar, kdo bi te grajal? Koliko blagih mož je bilo pred tabo, katerim se je godilo enako, in koliko jih bode za tabo! In če ti počr srce, vedi, da nisi prvi in da tudi zadinji ne bodeš! O žalostna, krvava ironija! Kaka demonska moč žene

tolikokrat ravno najblažjega moža z nepremagljivo silo, da slep na desno in na levo hrepeni samo po enem: po nestanovitni, omahljivi ženski! Zakaj je ravno njegova ljubezen tako neskončno globoka! Zakaj mora biti tako? Ne bi li bilo morebiti bolje, da bi bil tudi on, kakor jih je sto in sto drugih okrog njega, lahkih misli in lahkega srca? Koliko bridke nesreče bi bilo manj na svetu!

Krepki hrast, kateremu gloje drobni črv osrčje, začne s časom hirati; listje se mu suši in rumeni; smrtna bolezen mu razgraja po udih. Radovan je trpel na skrivnem; preobili žalosti, ki mu je polnila srce, ni dal duška ne z besedo ne s solzó. Pereči ogenj, ki mu je v prsih zaprt, razjedal srce, prime se mu telesa. Hude vročine mu razvnemajo kri, divjajo mu po udih, po možganih. Ko pride neko jutro Breda k njemu pogledat — sirota ni imela miru — najde ga na postelji, oblečenega; komaj jo je poznal. Hitro gre povedat očetu; pošljejo po zdravnika. Zdravnik pride z gospodom Mirodolskim in Bredo, pregleda ga in pravi, da je bolezen nevarna; pokoja je treba bolniku in najskrbnejše postrežbe. Ali težavo so imeli z njim. Prosil jih je: Pustite me! Kaj mi hočete, saj vam nisem nobenemu nič žalega storil! Pustite me, naj v miru umrjem! Stežka ga je preprosila Breda, da je použil nekoliko hladilne pijače; a nikakor ga ni bilo pregovoriti, da bi se pustil prenesti v Mirni dol. Njegov odgovor je bil: Pustite me tukaj; od tod imam bliže do matere; tu

sem prvič zagledal ta žalostni svet, tu hočem zatisniti oči. Ne mudite me, mati me čakajo; čujte, mati me kličejo! Tiho, tiho, mati, skoraj bom pri vas; saj ne morem živeti brez vas; vi ste me radi imeli, mati, vi in nihče drug na svetu! — Nato utrujen zaspi. Zdravnik migne, da zdaj je čas, zadnji čas. V spanju ga prenesó v Mirni dol.

Žalost se je bila vselila v Mirnem dolu. Mirnega doma si je želel blagi mož na svoje stare dni, zato je imenoval Mirni dol svojo novo domačijo. Miren je bil zdaj njegov dom, a takega miru si pač ni želel, ko se je preseljeval v ta kraj!

Kako se je bil spremenil ubogi mož! Za deset let se je bil postaral; zapustile so ga bile dušne in telesne moči. Odljuden je bil in osoren; še svoji hčeri ni dal prijazne besede. Videti ni mogel ničesar, kar ga je spominjalo izgubljenega otroka. Tu je imela Breda priložnost, kazati svojo angelsko potrpežljivost.

Radovanova bolezen se ni obrnila ne na boljše ne na slabše. Skoraj ves čas je ležal v nezavesti; Breda je bila noč in dan poleg njegove postelje: stregla mu je kakor mati bolnemu otroku. Z roko mu je hladila razbeljeno čelo, kar je bilo videti, da dobro dé bolniku. Ali kaj je trpela uboga sirota? Kako ji je krvavelo srce, ko ga je slišala govoriti v vročinskih sanjah:

»Kaj bode te vi s svojimi dekleti! Metle jim v roke, da pometejo dvorišče moji kraljici. O kako je lepa moja kraljica, moja Zora! Kakor roža med osatom! Ne roža, bela je kakor lilija in čista in nedolžna kakor lilija! Lepa je in zvesta! — Zvestoba, pravijo, ne družijo se z lepoto. Ljudje govoré, ker ne poznajo moje Zore. Knezi jo snubijo in kralji, iz daljnih dežel prihajajo, v deveto deželo je segel njene lepote glas. Klanjajo se do tal pred njeno lepoto; zlate krone si snemajo z glav ter jih pokladajo v prah pred njene noge. A moja kraljica sedi ponosna na svetlem prestolu; zaničljivo jih gleda in z drobno nožico se igra po tleh ter suje v stran blesteče krone. Idite, govori jim, knezi in kralji! Izbrala sem si že ljubega, ki kraljuje v mojem srcu; pastir je moj ljubi, bele ovčice pase na zelenem travniku in jaz jih bodem pasla z njim!«

In zopet čez nekaj časa:

»Prišla si, Zora moja; saj sem vedel, da prideš! Pa so me strašili hudobni ljudje, ki mi ne privoščijo moje sreče; dejali so mi, da si me zapustila, da si šla z mladim kraljevičem, ki je lep kakor pomladansko jutro! Res si zapustila dom in očeta, a šla si v daljne tuje mesto obiskat bolnega prijatelja, da ne bode tako sam. Tako sam sem bil in zapuščen; še matere ni bilo k bolnemu otroku. Ljudje pravijo, da so bolni; gotovo so hudo bolni, da ne pridejo k svojemu otroku. Ti pa si prišla, zlata zvez-

da moja! Nič te ni držalo, ne očetove ne sestrine prošnje; ni te strašila daljna pot! Prišla si in mehko svojo ročico mi pokladaš na vroče čelo. O položi mi jo sem na srce, še bolj vroče mi je srce od ljubezni do tebe. Kaj me gledaš s tako žalostnim očesom! Kdo ti je kaj žalega storil? O svet je tako hudoben, Zora moja! Vse nama zavi-da najino srečo. Strupene kače lazijo med cveticami po travi. Glej tam onega pisanega gada; tebe zalezuje, sladka nevesta moja! Beživa, beživa, Zora moja, zapustiva ta hudobni svet; svet noče, da bi bila srečna! Stisni se v moje naročje! V naročju te nesem čez hribe in doline; sovražnik je za nama! O hvalo Bogu; rešena sva! Glej, široko morje blešči pred nama; ladja naju čaka ob bre-gu; bela jadra so razpeta; urno v ladjo! Nič se ne boj, nevesta moja, pokojno je morje, prijazna sapica diše in morske ribice plešejo in spremljajo ladjo. Dalje, dalje! Glej, že naju pozdravlja zelen otok, prijazno naju vabi v mirno svoje naročje!«

Utrujen umolkne; mrzel pot mu je oblil čelo in težko sope. Čez nekaj časa spregleda; strmeče oči upira v svojo strežnico:

»Ti nisi Zora! Kaj hočes ti, tuje dekle, pri meni! Kje je Zora? Ravnokar je bila tu; njena roka je bila v moji roki; kam si jo dela? Ti hočeš biti na njenem mestu, ti hočeš biti moja nevesta? Nikdar!«

In jezen sune od sebe roko deklice, ki ga je tolažila in mirila. In ko pride gospod Mirodolski sam tolažit bolnika, gleda ga debelo, rekoč:

»Kdo si ti, častiti starček? Znan se mi vidiš; zdi se mi, da sem te že videl nekje. Ti si Lear, kralj Lear si ti, otroška nehvaležnost ti je razorala častito obličje. Kje so tvoje hčeri, Lear? Nehvaležne so bile, ti si jih preklel in zdaj si nesrečen! In vendar vse to ni nič res. Breztelesna prikazen si ti, stara basen, otroška pripovedka; vse nič res; otroške nehvaležnosti ni na svetu. Izgini izpred mojih oči, hudó jim dé tvoja prikazen!«

Tako je bilo sedaj življenje v Mirnem dolu! In gospa Jarinova? Zapustila je bila grad takoj drugi dan po dogodbi, ki je uničila srečo sosedni družini. Vsa potrta je bila; ni čudo, čutila je žena, da je, četudi nehote, kriva nesreče. Nemogoče ji je bilo priti in posloviti se od svojega nesrečnega sosedu. Poslala mu je pismo z naslednjimi vrsticami:

»Gospod! Dasi le predobro vem, da bodete moje ime, moj spomin preklinjali do konca dni, ne morem vendar iti od tod brez vsega slovesa. Tolažiti vas nimam pravice, tudi opravičevala se ne bodem; zastonj bi bila vsaka beseda, nesreča dela človeka krivičnega! Samo toliko vam rečem: Mnogo sem trpela v svojem življenju, vse moje trpljenje ni bilo nič proti nesreči, ki me je z vami

vred zadela. Kako rada bi vam podala roko v slovo, videla vas več ne bodem, a ne upam si pred vaše obličje. Zbogom, zbogom!«

XIII

Mračilo se je že, ko je stopal postaren mož po slabo uglajeni stezi preko gostega smrekovega gozda. Ni ga motilo, da so se mu noge, trudne ali nemarne, pogosto spotikale ob korenine, ki so se vzpenjale tu in tam čez stezo, debelim kačam podobne; ni ga plašila tema, ki je gledala tako strahovito z debelimi, črnimi očmi izmed goščave; dobre volje je bil, zdaj je zvižgal, zdaj popeval kratke pesmice s hripavim glasom, ki se pa vendar ni neprijetno razlegal po samotnem gozdu; zdaj je oponašal sovo, ki se je oglašala v smrečju, zdaj je metal svoje pokrivalo za netopirji, ki so mu preletavali pot. Mudilo se mu ni, kakor je bilo videti; počasi je korakal, dasi ni bilo videti gozdu konca ne kraja pred njim. Strah ga ni bilo; vse je kazalo, da je mož vaje gozda in noči. Tudi ni vedel, zakaj bi se bal; zlato in srebro in kar je sploh posvetnega blaga, ni ga težilo na svetu; in tudi, kar je imel na životu, težko da bi bilo mikalo razbojnika, ki preži za grmovjem ob cesti. »Vpričo razbojnika pel srčán bo prazen popotnik«, pravi rimski pesnik. Bal se torej ni naš popotnik, prazen je bil in razen tega je vihtel v zarjaveli roki krepko grčavo gorjačo in nekoliko

korakov pred njim je mirnodušno stopal zvest tovariš: velik, kosmat pes; star je bil res in suh kakor njegov gospod; vendar ni mu bilo upati, tako hudo je gledal in nekaj zob si je bil še ohranil iz življenja nadlog za silo! Bal se ni, pravimo, naš popotnik, prej bi se ga bil kdo drug ustrašil, ako bi ga srečal sam v gozdu, zlasti ponoči; po vsi svoji prikazni je bil nekako v sredi med razbojnikom in beračem. Vendar ne bomo ga dalje popisovali; bralec, ki nas je prijazno spremljal do zdaj, upamo, da ga je že uganil, njega in njegovega tovariša, ako se še spominja moža, katerega so bili prinesli na pol mrtvega v Mirni dol. Spominja se morebiti še čudnega tovariševega imena, njegovega gotovo ne; povedali mu ga nismo, ne vedoč, da ga srečamo še kdaj. Dajmo mu, kakor vsem osebam te povesti, izmišljeno ime, imenujmo ga Záboja. — Záboj torej je koračil pozno po gozdu. Ko se je naveličal žvižganja in petja, jel se je za kratek čas pogovarjati s svojim tovarišem:

»Kam se ti tako mudi, žival božja? Strah te morda vendar ne bo, kaj? Če nama bo prenočiti nocoj v gozdu, saj ne bo prvič in zadnjič morebiti tudi ne. Brutus, Brutus! Meni se zdi, da si postal mehkužen na svoje stare dni; gorke večerje si želiš in mehke postelje starim kostem; po človeškem obličju hrepeniš, da bodeš prijazno z repom migal, da bodeš roko lizal človeku! Ali sem te tako učil? O Brutus, Brutus, ne zabi mojih nauk, ne iz-

neveri se sebi in meni; ne žali me, ne delaj mi sramote! Ostaniva si zvesta; nikomur dobre besede, prijaznega pogleda; ne prilizujva se, ne prosiva; sovraživa, zaničujva kakor do sedaj človeka! — Lačen, si? Ne bodi len, tod po grmovju poišči; zajca bi pač težko dohajal, ali kaka miška bi se ti še dala ujeti; ne bodi tako izbiričen, moj Brutus, za silo tudi mišje meso! In četudi miši ne ujamеш, brez večerje ne bodeš, nič se ne boj; kos kruha imava, zasluženega, ne izprošenega; zaslužen kruh, dober kruh! Samo prositi ne; noben človek na svetu ni vreden najine prošnje! Vidiš, Brutus, kako lepo te učim! Ali ti me ne poslušas; kaj imaš, kaj vohaš in cviliš, Brutus?»

Pes zares ni več poslušal; videti je bilo, da je našel nekaj nenavadnega ob potu. Vohal je in cvilil, z repom je migal ter obračal se proti svojemu gospodu. Záboj radoveden pospeši korake. Ko pride do mesta, kaj vidi! Ženska v gosposki obleki je ležala ob potu; mesec, ki je bil priplaval na nebo, obseval je mlado, blede obličje. Oči so ji bile zaprte; Záboj je mislil, da spi; speče dekle v takem času, v takem kraju! Jame jo buditi, dekle se ne zdrami; vendar za trenutje odpre malo oči, potem zopet zamiži. Takoj je sprevidel Záboj, da je dekle onemoglo in zgrudilo se ob potu. Upála lica so mu jasno pričala, da je sirota mnogo prestala, morebiti celo lakot trpela, gotovo pa je bila utrujena. Kaj začeti? Pomagati je treba, ali kako? Do bližnje vasi je dobro uro hodá in dekle ne

more hoditi. V zadregi se posvetuje s svojim tovarišem po stari navadi:

»Kaj bo pa zdaj, Brutus? Pravo preglavico si mi nako-pal s svojim vohanjem na glavo! Kaj je bilo meni tega treba? Ti stojiš in me gledaš; svetuj, kaj je storiti? Tukaj je vendar ne moreva pustiti, dasi ima človeško podobo. Jaz sovražim človeštvo, kakor veš; vendar človek ne more vedno ravnati po svojem prepričanju. Zdi se mi, Brutus, da toliko veš kakor jaz. Ne! Jaz nekaj vem, dobra misel, Brutus, prav dobra; kaj praviš? Blizu tukaj, kakih dvajset korakov od pota v stran, na desno, ima oglar Peter, najin prijatelj, svojo kolibo; saj poznaš Petra; prenočevala sva že pod njegovo streho v slabem vremenu. Dober mož, Peter! Zadeniva ter nesiva jo pod njegovo streho; človek stori, kar more. Ali kako bi se to najbolje nosilo? Ne spominjam se, da bi bil kdaj prenašal človeka. Tvoja pomoč mi bode, kakor vidim, malo prida; poskusimo tako, saj ne bode pretežko.«

In Záboj vzame deklico v naročje, kakor jemlje mati dete iz zibeli. Čudno je bilo videti grčavega, zanemarjenega moža, s kako skrbnostjo in rahločutnostjo se je védel pri tem nenavadnem poslu; popravljal in naravnava-l ji je obleko, ki je bila v neredu, krilo ji je potegnil čez noge, da bi se ne videle, rekoč:

»Vidiš, Brutus, tako je treba! Pa kaj ti veš, kako se je vesti z gosposkim ženstvom! Kmet si bil, kmet boš, oko-

ren neolikan, neotesan; jaz sem živel nekdam med gospodo, malo da nisem bil sam gospod. Kajne, težko verjeti, ko me človek zdaj takega vidi? Kako je to lahko! Nesel bi jo do prve vasi; samo bojim se, da bi mi sirota ne ugasnila v naročju po potu. Očital bi si, ako bi se kaj zgodilo; nagle pomoči je treba!«

V takem pogovoru pridejo do kolibe; dekle je ves čas ležalo, kakor da bi spalo, možu v naročju. Koliba je bila temna, kar ni moglo biti po volji usmiljenemu Samarijanu.

»Nič luči! Peter je zdoma, pri svojem delu; križ! Kaj bo zdaj? Dobro, da je vsaj vrata pustil odprta; mož se ne boji tatov; ko bi človek vsaj vedel, kje tiči, da bi ga šel poklicat na pomoč. Pa kaj govorim, poskusimo, kar moremo; bo že kako!«

In oprimši stopa v temno, borno poslopje ter tiplje okoli sebe, da bi se ob kaj ne zadel z nežnim bremenom v naročju. V kolibi otiplje pogrnjeno klop, ki je bila oglarju za posteljo; nanjo položi dekleta. Posrečilo se mu je tudi, da najde kos lojéve sveče in kar treba, da se luč naredi. Srce se mu je olajšalo, ko je gorela luč in razsvetljevala ubožno stanico. Hitro poišče nekoliko stare obleke ter jo podloži dekletu pod glavo, da bi tako trdo ne ležala. Sezuje ji čevljuje, da bi si bolje počila.

»Do tu je bilo še vse po sreči!« govori sam s seboj; »sirota še diha, četudi po malem, iskrica še tli; treba

vpihati jo do plamena. Tamle bo nekaj, saj sem vedel, da mož ne bode brez takega zdravila!«

In s police ob steni vzame stekleno posodo; drži si jo pred oči, rekoč:

»Malo, malo, vendar bo za silo; imenitna ni ta pijača, a koristna. Peter, brez tvojega dovoljenja!«

Odmaši posodo, vlije nekoliko kapljic dekletu na sence ter ga začne rahlo drgniti z dlanjo, potem drugo sence in zadnjič čelo. Ne brez uspeha! Dekle spregleda, gane z roko, ki ji je prej kakor mrtva ležala ob životu. Videti ji je bilo, da bi rada govorila, ali imela ni dovolj moči. Kmalu zopet zamiži; vendar mož je bil zadovoljen.

»Vem, kaj bi rada,« govori polglasno, »četudi povedati ne moreš; vodé ti je treba; hitro po vode! Ti, Brutus, pa res nisi za nobeno rabo; ti stojiš in gledaš, pomagaš pa ne. Nocoj sem prvič nezadovoljen s tabo; ker že ni, da bi te kam poslal, ostani tu pri nji na straži; samo posode je treba!«

Pogleda po izbi in v kotu vidi lončen vrč; vzame ga ter urno odide. Vedel je za studenec, ki je tekel blizu oglarjevega domovja. Kmalu se vrne s polnim vrčem. Kozarca pač ni bilo pri hiši, vedel je, da bi ga zastonj iskal; znal si je pomagati. V votlo dlan desne roke vlije iz vrča vode, potem ji privzdigne z levico glavo in polno dlan ji nastavi k ustom. Ko je dekle začutilo hladno vodo, začne jo

hlavno srebati in požirati. Voda jo je tako okrepčala, da spregovori s slabim glasom:

»Kje sem?«

»Nič se ne bojte; pri dobrih ljudeh!« tolaži jo Záboj; »slaba streha, dobri ljudje! Samo mirni bodite; ne govorite mi, slabi ste, pokoja vam je treba; vse bo še dobro; meni zaupajte, ki sem vaš zdravnik; ne glejte me tako plašno; obraz in obleka ne obeta mnogo, vem, a na vnanjost ni gledati, meni verujte. Najbolje, da zaspate, ako mogoče.«

»Ker ste tako dobri, prosila bi vas —«

Mož ji ne dá izgovoriti; migne ji z roko, da naj bo mirna:

»Poskusite zaspati, ako mogoče; spanje, najboljše zdravilo; potem bomo že videli, kaj se da še storiti.«

Tako jo je tolažil; uganil je bil njeno željo, ali kako ji ustreči? Tekel bi v vas, kakor še nikoli ni tekel; ali dekleta samega pustiti — nevarno! Kaj, ko bi prikolovratil Peter? Dekle bi se ga ustrašilo, strah bi ji škodil. Res je imel večerjo pri sebi: toda kaj bo kos trdega kruha oslabelemu gosposkemu dekletu? Ko bi se vendar kaj našlo pri domu? — Pri oglarju? Malo upanja; vendar poskusiti je treba.

Mož iztakne in preišče vsa kota. Imel je nocoj očitno srečo. Iz skrivne shrambe izvleče nekaj v papir zavitega.

»Kdo bi si bil kaj takega mislil?« govori zadovoljen in vesel; »glej, glej, stari dimež ti zajtrkuje kakor gospoda! Gotovo ima tudi mleko kje skrito; črnega, ne verujem, da bi pil, tako gosposki vendar še ni: poglejmo tam v oni lonček na polici! — Saj sem vedel! Peter, jutri boš brez zajtrka; nič ne dé, tolaži se: ti nisi edini poštenjak, ki gre zjutraj s praznim želodcem na delo. To bo nam za večerjo in brinovca tudi ne bo, pomagaj si enkrat z vodo!«

Že je gorel ogenj, skoraj brez dima; oglar je imel suha drva. Prijetna gorkota se je širila po hladnem prostoru; dobro je dela otrplim udom oslabelega dekleta, ki je bilo zopet zaspalo. Pri ognju sta stala lončka za večerjo. Záboj je netil ogenj in kuhal, Brutus pa, ki je videl, da ni potreba njegove pomoči pri kuhanju, spravi se k postelji ter začne lizati zdaj roke, zdaj noge spečemu dekletu. Lepo ga je bilo videti, kako mirno je stal, ko mu je bila v spanju položila roko na glavo; ni se ganil, da bi ne prebudil dekleta.

Voda je vrela v loncih; Záboj pa je stal poleg ognja zamišljen. Čudna misel mu je rojila po glavi; pomišljal se je in spominjal: tako nekako znan se mu je dozdeval ta ženski obrazek; in ta glas — gotovo ga je že čul nekaj, ali kje? Misel mu ne da miru, obletava ga in nadleguje kakor sitna muha, ki je ni odgnati. Po prstih stopa proti postelji in gleda dekleta. Nemogoče in vendar ji je tako podobna! Nemogoče? Na svetu je vse mogoče in ži-

vemu človeku se vse lahko primeri! Vse zastonj; ni se mogel iznebiti spomina na hišo v prijazni dolini, kjer je ležal nekdam tako, kakor leži sedaj tam ona deklica. V oni gostoljubni hiši je videl — ali se mu je samo sanjalo? — zdelo se mu je, da je videl deklico, veselo hčerko srečnega očeta — oči, lasje, obrazek, vse táko, in vendar vse takó spremenjeno! Če je res ona, kaj je sirota pretrpela v tem kratkem času! Čudno je bilo možu v srcu pri tej misli. Srce se mu je tajalo kakor led, ki ga obseva gorko pomladansko sonce. O da bi se motil, da bi ne bilo vse nič res!

Večerja je bila gotova. Prijeten duh, ki se je razlegal po izbi, prebudi dekleta; oči se ji žaré, sirota je bila — lačna!

Dragi bralec, ali si že kdaj v svojem življenju videl lačnega, prav lačnega, gladnega, izstradanega človeka? Videl si ga, kajneda, in podal si mu hrane; in ko je takó prav hlastno in slastno používal podano mu hrano, povej, nič se ne sramuj: ali nisi čutil tedaj najvišjega, najslajšega veselja, ki ga mora čutiti človeško srce? Ako nisi imel te sreče, milujemo te, ti ne veš, kaj je največje veselje na svetu, ti ne umeš besed Zveličarja, ki pravi: Lačen sem bil in vi ste me sitili! — Mati, ki doji dete na prsih, ptica, ki mlade pita — kogar ne gane ta pogled, ni vreden človeškega imena. O človek, bodi dober, blag in

usmiljen; usmiljenje, usmiljenje te povzdiguje nad vse stvari tega sveta!

Ali vrnimo se zopet v zakajeno oglarjevo koč. Záboj je sovražil človeštvo in vedel je zakaj. Srce mu je bilo odrevenelo; ali ko je videl, kako gre v slast ubogemu, tujemu dekletu pripravljena večerja, malo da ni skakal in vriskal s samega veselja! S kako radostjo je opazoval, kako so se ji zopet žarila obledela lica! Mati ne more čutiti slajšega veselja, ko vidi, da bolno dete zopet rado jé, gotovo znamenje, da se mu povrača tolikanj zaželeno zdravje.

Záboj bi v tem trenutju ne bil menjal s cesarjevim kuharjem; tako ponosen je bil, tako sam s seboj zadovoljen. Ali tu ni bil samo kuhar, bil je tudi zdravnik in zdravniška vest ga je opominjala, da je treba hudo izstradanemu človeku po malem dajati jedi, da se oslabei želodec počasi zopet privadi hrane. In res ji je hotel že od ust odtegniti na pol izpraznjeno posodo; ali ko ga je dekle tako milo pogledalo, ni si mogel kaj, pustil jo je piti v božjem imenu, dokler je bilo kaj v posodi. Ko se mu je hotela zahvaljevati, prestreže ji besedo:

»Že dobro, že dobro, govoriti mi ne smete, zdaj lepo zaspite in jutri zjutraj vstanete zdravi in veseli; tako, lahko noč!« Dekle mu poda roko, obrne se v stran in trdno zaspi. Záboj ji še nekoliko posteljo popravi, potem ugasi svečo, ki je bila že skoraj do dna pogorela ter odide s

psom iz stanice. Zunaj pod oknom napravi ležišče sebi in svojemu tovarišu. Nikoli ni še tako sladko spal — brez večerje!

XIV

Drugi dan zjutraj je še vse spalo po gozdu, ko sta bila že Záboj in Peter v imenitnem pogovoru. Peter je bil prišel pozno ponoči domov; ko je čul Brutus od daleč njegove korake, zbudi hitro svojega gospoda, ki mu je ležal na strani. Záboj plane kvišku, gre oglarju naproti ter mu razloži o kratkem, kaj se je zgodilo. Peter ni bil posebno bistra glava, vendar si je dal lahko dopovedati, kako se je v kratkem spremenilo njegovo stanje in kako se mu je vesti; sprevidel je takoj, da sedaj nima več oblasti v svojem skromnem domu. Tudi o pijači in zajtrku ni bilo prepira; pošteni oglar je blagodušno vse odobril in potrdil, kar je bil storil Záboj brez njegovega dovoljenja. Tudi on je prenočil, kakor Záboj in Brutus, pred kolibo, v kateri je ležala mlada, tuja popotnica.

Pred dnevom ga je zbudil Záboj; zdaj je bilo treba posvetovanja in ukrepanja. Tiho sta govorila, da bi ne zbudila spečega dekleta.

»Peter, do zdaj sem zadovoljen s teboj; in to ni kar si bodi, ako pravim jaz komu, da sem z njim zadovoljen, védel si se kakor mož, poštenjak; ali kaj pa zdaj? Kaj početi z dekletom, ker sva jo že pobrala in vzela pod stre-

ho? Tako je ne moreva pustiti; kar je človek začel, treba, da konča; delo, na pol storjeno, ni nič prida, bolje, ne začeti. Peš je ne moreva pustiti od tod, dekle je še pre-slabo, omagalo bi na potu; voza tudi nimava, kaj meniš, Peter?«

»Tisto prav praviš, peš ne more dalje; dekle je, kakor si rekel, gosposko; jaz torej sodim, da bo iz mesta; tukaj pri nas ni gosposkih ljudi; do mesta je pa od tod dober dan hodá, zato ni da bi jo človek pustil peš na pot. V bližnji vasi bi se pač dobil voz, seveda ne tak, kakor jih je vaje gosposki svet.«

»Na volovskih kolih, po slabi, kamniti poti, ni da bi se vozilo tako šibko, slabo ženíšče, iz tega ne bo nič, kaj drugega je treba ukreniti, Peter!«

»Kaj treba ukrepati? Če ne more od tod, potem ni drugega, nego da ostane tukaj tako dolgo, da si opomore. Streha je, postelja tudi, za živež se bo že kako skrbelo.«

»Živež, to je ravno, Peter, živež! Ovsen kruh, to vidiš sam, Peter, ni za take drobne gosposke zobčke; s prose-nimi žganci, tistimi debelimi, kakršne imaš ti ob nede-ljah in praznikih, tudi ne vem, da bi se sprijaznil njen želodček. Treba bo kaj boljšega, Peter, kaj bolj imenitne-ga, gosposkega! Zato je pa treba drobiža! Kaj se praskaš za ušesom, kaj se držiš kakor mačka, kadar grmi! Pri

meni ne najdeš okroglega, če me na glavo postaviš; ti, Peter, ti imaš zaslužek, ne verjamem, da bi bil brez cesarske podobe. Poslušaj me, Peter; pametno besedo bom govoril s tabo; jaz nisem berač, nikoli še nisem prosil ne napósodo ne tako; česar potrebujeva jaz in moj Brutus, to si prislužim; tebi prvemu, Peter, hočem izkazati čast, kakršne nisem še izkazal nikomur; prosim te, ne zastonj; prosim te napósodo, samo toliko, da spravimo siroto na noge; v dveh, treh dnevih ti vse vrnem pošteno in zraven boš še kaj dobrega storil, kar je tudi nekaj vredno, če si pobožen. Delal bom pridno, kakor nisem še nikoli, če ni drugače, na njivi, na polju; dela je zdaj povsod dovolj; kopal bom, kosil, drva sekal, vse, kar mi pride v roke. Poštenega dolžnika boš imel, Peter!«

»Kdo pa je ta deklina, da se tako potezaš zanjo? Od kod je, zakaj se tako klati po svetu?«

»Deklina, klati, tako mi ne smeš govoriti, Peter, ako hočeš, da si ostaneva prijatelja. Jaz ne vprašam, kdo je in kaj je; samo to vidim, da je potrebna in to nama bodi dovolj, Peter! Ne pomišljaj se, Peter; vsak čas se lahko zbudi mlada ptičica v gnezdu in odpre kljunček; kaj ji bova vtaknila vanj, da ga zopet zapre? Hitro, Peter, daj, da skočim v vas in prinesem, česar treba!«

»Saj bi, ali pri sebi nimam; noter se pa bojim, da bi je ne zbudil in prestrašil. Poskušal bom pa vendar.«

In pošteni oglar gre po prstih kakor tat v svojo koč. Čez nekaj časa se vrne, vesel, z umazano mošnjo v roki; mošnjo izroči Záboju, rekoč:

»Nič ni čutila; ná, kar imam; menim, da bo dovolj za nekaj dni, potem bomo že zopet videli, kaj in kako. Tisto pa, kar si govoril prej o tistem vračanju, veš, to ni tako natanko. Peter ni napačen mož, dasi je počasne glave in ne zna tako govoriti kakor ti. Pojdi in stori, kakor se ti zdi, jaz bom tukaj ostal, ako bi me bilo kje kaj treba.«

Záboj ga ni več poslušal; izgubil se je bil že v hosti. Brutus, ki je ves čas zvesto poslušal ta pogovor, ni vedel, kam bi se dejal, da bi bilo prav; bil je brez povelja. Zadnjič sklene iti za gospodarjem, ali ta mu migne z roko, da naj ostane, in Brutus je ostal pri Petru; bil je zvesta, pokorna žival.

Tako urno ni morebiti še nikoli hodil Záboj svoje žive dni, gotovo ne, odkar se je jel klatili po svetu. Danes prvič se mu je mudilo. Ne da bi bil tekel, ali delal je korake, da so kaj zalegli. Plašno in radovedno ga je gledala veverica, ki je še malo zaspana skakala od veje do veje ter otresala jim jutranjo roso na urnega popotnika. Zajec zaspanec, ki je bil tako zgodaj splašen iz gorkega ležišča, planil na gladko stezo, mislil je gotovo, da mu je smrt za petami, tako na vso moč je bežal pred njim.

Záboj ni imel danes časa misliti ne na veverico ne na zajca; venomer je krepko korakal proti vasi; skrbelo ga

je samo to, da bi vsega dobil, česar treba, in da bi se vrnil, preden se deklica zbudi. Imel je srečo; v vasi, ki je bila bolj trgu podobna, dobil je vsega, kar se mu je zdelo potrebno. Lepo in hvale vredno zdi se nam tudi to, da pri vseh svojih skrbih ni pozabil poštenega Petra in škode, katero mu je bil storil. Ko je bil vsega nakupil dekletu, skrbel je tudi Petru za pijačo; sam se je vrnil ravno tak domov, kakršen je bil šel z doma. Nič posebnega, saj še ptica, ki gre po paše mladičem v gnezdu, ne je sama prej, dokler ni nasitila mladega zaroda!

Dekle je še spalo, ko se je vrnil Záboj obilo obložen; vsaj čuti je ni bilo. Petru se je odvalil kamen od srca, ko je zagledal Záboja; težko ga je pričakoval, kaj, ko bi se zbudilo dekle, kako govoriti, kako vesti se z njo? Ves čas je premišljal, kako bi ji rekel, ako bi vstala in prišla iz kolibe: dobro jutro, ali kako? Zdaj je bil odrešen! Vojak, ki stoji v temni noči samotni na straži, težko da je tako vesel, ko se mu bliža malo vojaško krdelo z njegovim naslednikom, kakor je bil Peter, ko mu je Záboj prinesel odrešenje.

»Nič novega?« vpraša ga Záboj.

»Vse, kakor je bilo, nič se ni ganilo; dobro opravil?«

»Dobro, vsega dovolj! To je zate.«

Peter vzame svoj zajtrk in odide po svojih opravkih. Radoveden ni bil Peter; ko bi se bil obrnil v tem trenutku, videl bi bil tujo deklico, ki je šla ravno iz kolibe pro-

ti Záboju. Bleda je bila kakor po bolezni, tudi omahovala je malo; a čisto oko je pričalo, da se ni več bati. Blagodejno spanje jo je bilo lepo pokrepčalo in z vidnim veseljem je dihala čisti, krepki jutranji zrak. Záboj je bil zadovoljen.

»Kako se počutile?« vpraša prijazno.

»Dobro, prav dobro! In vendar, nikoli bi ne bila mislila, da bodem še kdaj videla beli dan; prav slabo mi je bilo; a zdaj je zopet vse dobro,« odgovori mu deklica s hvaležnim pogledom.

»Postelja je bila res malo trda, a kaj se hoče, v naglici ni bilo mogoče pripraviti boljše.«

»Na pernici bi ne bila bolje spala!«

»Zdaj imamo časa dovolj, lahko se kako kaj priskrbi in prenaredi, da ne boste tako trdo ležali.«

»Kaj govorite, blagi mož, saj tega vendar ne morete misliti, da bi vas še dalje nadlegovala; toliko ste že storili zame!«

»Kakor se vam zdi; samo to bi vas prosil, da pustite tiste priimke, ki jih ne morem trpeti. Jaz nisem blag mož, jaz sem — toda pustiva to, kaj sem ... Nihče vas ne sili, iti smete, kadar se vam zdi in kadar morete; rad vam verujem, da vam ni prijetno živeti v takem gradu, pri takih ljudeh; vendar, ako bi vam smel svetovati, prigo-varjal bi vam, da še malo potrpite, ako nočete, da se vam

zopet kaj prigodi, Bojite se, da bi ne bili doma preveč v skrbah; to je čisto naravno, ali pomagati je lahko; jaz imam dobre noge; samo recite mi, kam in kako, in vse bo opravljeno.«

Zadnje besede so čudno zadele dekleta. Záboj ni več dvomil, s kom govori! Hudo mu je bilo, ko je videl dekle tako nemirno; solze so ji silile v oči in toliko da ni omahnila.

»Vidite, da niste še tako močni, kakor ste mislili, pa hočete po vsi sili od tod. Jutranji hlad vas je prevzel, hitro zopet nazaj na gorko! Zakurili bomo; život potrebuje kaj gorkega; seveda pri takih ljudeh ne dobote kdo ve kaj dobrega; potrpljenje je treba imeti, za silo bo že; danes tako, jutri drugače.«

Molče gre dekle z njim v kolibo; tam sede na klop, kjer je bila prenočila. Záboj odloži, kar je bil nakupil, potem nakolje drv in zakuri.

Ko je gorel ogenj na ognjišču in ko je pristavljaj Záboj posodo, hotela mu je pomagati, a on jo zavrne prijazno:

»Pustite, pustite, toliko že še znam, četudi se nisem učil; kadar boste hoteli kaj boljšega, potem vam rad prepustim ognjišče in vse njegovo orodje.«

Dekle sede zopet na klop; čez nekaj časa spregovori z žalostnim glasom:

»Za božje ime, kaj si boste mislili!«

»Nič si ne bom mislil; jaz nimam časa misliti; radoveden nisem, če mi hočete kaj povedati, poveste mi lahko, kadar hočete in kolikor hočete. Najprej pa, prosim, jejte!«

Ni ga mogla pregovoriti, da bi bil zajtrkoval z njo.

»To je vaše!« odgovori ji na kratko; »moj želodec ni vajejen take hrane.«

»Torej zame ste vse to nakupili; samo zame ste vstali tako zgodaj in šli kupavat, bogve kako daleč? Saj sem videla, vrnili ste se bili ravno, ko sem prišla iz hiše! Vedite, sirota sem, povrniti vam ne morem, kar ste mi storili, zato mi je tako hudo!«

»Težko je izhajati z gosposkim svetom!« odgovori ji nevoljen; »človek nikoli ne ve, kako bo prav. Kaj so pri vas doma take navade, da gre vse za gotov denar, iz rok v roke? Kaj so vas tako učili vaš oče?«

Ta beseda mu je bila ušla; nazaj bi jo bil rad potegnili za ves svet; prepozno! Dekle si pokrije z obema rokama obraz in zdihuje:

»Moj oče, moj oče!«

Záboj se hitro umakne; zunaj se udari jezno s pestjo na čelo, rekoč:

»Tepec stari, zdaj si pravo zadel!«

Čez nekaj časa, ko je bilo zopet vse tiho, povrne se v koč. Dekle si je bilo obrisalo solze in je sedelo zopet

mirno na klopi. Záboj se ji približa, poda ji roko ter pravi:

»Ne bodite mi hudi, prosim vas, ako sem kaj nerodnega storil, gotovo ne iz hudega srca! — Pustiva otročarije in govoriva pametno besedo! Preslabi ste še, da bi mogli od tod. Moj svet je ta: ostanite tukaj nekoliko časa, tako dolgo, da dobimo voz ali pa da vam bo mogoče peš hoditi. Jaz bom skrbel, da boste imeli, česar treba, da se pretrpi za silo. Zdaj moram na delo; prej pa vam moram povedati, kar vam je vedeti treba. Ta kočá ni moja; oglar, prijatelj moj, je njen gospodar; zdaj je váša, tu lahko ostanete, dokler vam drago. Moj prijatelj Peter je dober mož, smete mu zaupati kakor malokomu na svetu. Vse sem mu razložil; pravo veselje mu storite, ako ostanete pod njegovo streho. — Jaz grem zdaj na delo; zvečer se vrnem pogledat, kako se vam godi; in tako bo dan za dnevom, dokler vas bo volja ostati pri nas. Preden pa grem, povejte mi, če imate kako željo, rad vam jo spolnim, ako mogoče.«

»Pač bi imela željo, ali — ne morem vam je še razodeti; — kadar pridete!«

»Tudi prav! — Res, da ne pozabim! Obljubiti mi morate še, da ne pojdete od tod, preden se vmeni.«

Dekle mu obljubi. Nato ji izroči, kar je bil nakupil živeža za ta dan; potem se prijazno poslovita.

Záboj gre še prej iskat hišnega gospodarja, da se z njim pogovori. Ni ga dolgo iskal; dim, ki se je kadil ne daleč iz oglenice, kazal mu je do njega pot. Pove mu, kar treba, priporoči mu še enkrat dekleta, potem se napoti dela iskat.

XV

Zvečer je sedela Zora — zdaj jo pač smemo že imenovati po imenu — sama na klopi pred oglarjevo kočo. Sonce je zahajalo; skozi temno smrečje so prosevali žarki njegovi ter razsvetljevali s polno lučjo gladka debela smrek, stoječih ob robu tratice, kjer je stala oglarjeva koč.

Tako sama je bila Zora, tako zapuščena, tako nesrečna! Iz samotnega gozda, kjer je bivala kakor zakleta kraljična v starih pripovedkah, uhajale so ji misli, sama ni smela za njimi, sirota — proti tihi, mirni dolini, kjer stoji prijazna hiša, dom miru in sreče — nekdanj, zdaj se je žalost vselila v nji in sramota! Kako malo časa, ko je še ona bivala v nji srečna in nedolžna kakor otrok, ki leta za pisanimi metulji po cvetočem polju. Oh, letala je tudi ona za pisanim metuljem, zašla je v gozdu, zabrela v močvirje! Globok prepad, črno brezno zija med njo in ono srečno deželo, katero je pregrešno zapustila; mostu ne vidi, ne brvi čez brezno; misli in želje si ne upajo čez, kako šele plašna noga! Pregnana je, zavržena; z ognjenim mečem ji stoji kerub pred vrati in ji brani nazaj v izgubljeni raj! Osrči se, vrni se, nesrečna hči, stopi pred

obličje očetu kakor Magdalena Zveličarju, mōči mu noge s svojimi solzami, otiraj mu jih s svojimi lasmi. Pogleda te z ostrim očesom, poreče ti z mrzlim glasom: »Kdo si, ženska ti? Pojdi, jaz te ne poznam!« In stala bode in gledala sestra od strani; bližaj se ji s povešeno glavo; povzdigni k nji proseče oko — ne razpne ti rok, da bi si pritisnila na srce glavó izgubljene sestré! Vse bi pretrpela — o tem pogledu bi ji počilo srce! Ne, vračala se ne bode; samo eno željo še ima, zadnjo željo. Zaklenjena ji je pot domov, o da bi mogla vedeti vsaj, kaj se godi doma, kaj ji delata oče in sestra! O da bi mogla kakor Noe iz ladje izpustiti belega golobčka, da bi ji prineseil poročilo: oh, morebiti bi se ji pa vendar vrnil z zeleno oljkovo mladiko v kljunčku, znamenje, da je potolažena jeza!

Iz takih misli jo prebudi šum počasnih korakov. Zora se ozre in zagleda Záboja, ki je prihajal z dela. Mož je bil dobre volje; videti je bilo, da mu dobro tekne delo na polju. Ko sta se pozdravila, prosi ga Zora, naj sede k nji na klop. Iz njenega vedenja se je videlo, da bi rada nekaj posebnega govorila z njim; zato se Záboj ni dal dolgo prositi, dasi mu ni bilo ljubo sedeti poleg gosposkega dekleta.

»Rekla sem vam,« začne Zora, »da imam neko posebno prošnjo do vas; zdaj je čas, da vam jo izrečem; poslušajte me blagovoljno, potem storite po svoji volji.

Bala sem se tega težkega trenutja, ko mi bode govoriti z vami, kakor govori grešnik s svojim spovednikom. In zdaj sama ne vem, kako je to, nikoli bi ne bila mislila, da mi bode tako lahko!»

»Kdo se bo bal govoriti z beračem, potepuhom!» seže ji Záboj v besedo in nekako čudno nasmehne.

»Ne govorite tako!» ugovarja mu Zora; »kdo ste, ne vem; samo toliko mi je jasno, da se obleka, ki jo nosite, ne strinja z vašim bitjem.«

»Dalje, dalje, ako hočete, da vas mirno poslušam!«

»Pobrali ste me na potu, otehi ste mi življenje, a niste me vprašali, kdo sem.«

»Nesrečni ste, to je lahko uganiti brez posebne bistroumnosti.«

»Da, nesrečna sem, vendar vi ne veste, kako sem nesrečna. Nesrečna sem, a kaj nesreča! Huda vest, huda vest! Vi, prijatelj, ne veste, kaj je huda vest! Nesrečni ste tudi vi; kaj me tako gledate, kaj se mi posmehujete tako zaničljivo? Mlada sem, skoraj še otrok po letih. Včeraj sem bila še otrok, ki ne ve, kaj je življenje, kaj je nesreča; danes nisem več otrok. Čudno moč ima v sebi nesreča; hitro človeka postara in sezori, zbistri mu oko, da o prvem pogledu spozna nesrečnega brata! Vi ste nesrečni, a vi ne veste, kaj je huda vest, prijatelj!«

»Huda vest? Kaj je huda vest, res ne vem, nikoli je še nisem videl!«

»Poglejte mene in vedeli bode, kaj je huda vest in kaj je kesanje.«

»Huda vest, kesanje in pa — ženska, mlada, lepa ženska! Začenjate me zanimati, gospodična!«

Osupnjena ga pogleda Zora; tako ni prej nikoli govoril z njo; besede, glas, vedenje, vse je bilo hipoma spremenjeno. Kakor predere jesensko sonce gosto jutranjo meglo, tako se mu je v tem trenutju prikazalo pravo bitje skozi zanemarjeno, podlo odejo. Glas mu je bil čudno trd in oster, tako da je v srce rezal ubogemu dekletu. Hitro je zapazil, kako so jo zadele bridke, neusmiljene besede njegove. Kakor da bi jo hotel potolažiti, prime jo za roko in začne zopet z navadnim glasom:

»Zdaj vse vem; končajva besedovanje, ki je vam neprijetno in meni; čemu spoved, ker nimam oblasti, da bi vam dal odvezo!«

»Ne tako! Vse vam moram povedati, bodi mi še tako težko; in res, vendar mi je težko sedaj, ko mi je začeti.«

»Ako vam je težko, dajte, naj vam pomagam! Začni-va, kakor se začenja v povestih. — V prijazni, tihi dolini je živel oče, blag, dober mož, kakršni so dandanašnji redki na svetu. — Kaj me tako gledate? Poslušajte dalje: Ta oče je imel dve hčeri, »obe mladé, obe lepé«, kakor pravi ljudska pesem. Rad je imel obe; bili sta mu edino veselje na svetu. Starejša, ime ji je bilo —«

»Zora!«

»Prav tako, ime ji je bilo Zora, lepo ime! In kako se je velelo mlajši?«

»Breda!«

»Dobro! Imel je torej dve hčeri, Zoro in Bredo! In tako so živeli skupaj, srečni in veseli — dalje ne vem! — Pač! Čakajte, takole nekako je bilo:

Dekle zajema v vedro vodé ...

V vodi vidi svoj obraz in govori:

*Lepote, ki jo na obrazu imám,
za tri gradove bele ne dam!*

Ptiček pa ji odgovori:

*A kadar bo eden pravi prišel,
vso tvojo lepoto zastonj bo imèl!*

In prišel je tisti ,pravi'. Lep je bil kakor mladi dan in ona je bila lepa kakor mlada zora, ,oba mladá, oba lepá', in ljubila sta se. Tako je svet! In šla je za njim, ker je morala iti; šla je za njim, kakor gre golobica za golobom. Tako je bilo, tako je in tako bode!«

In premenivši zopet glas, začne po kratkem molčanju:

»Ljubezen, ljubezen! Kaj je pač mislila večna dobrota, ko je stvarila človeka, moža in ženo? Kaj je namerala, ko jima je v srce pokladala ta čut? Človek bi sodil, da nam je hotela dati najdražji, najblažji dar na pot po

življenju, kakor izroči pobožna mati sinu, ko se napravlja na daljno pot v tuje dežele, čudodejno svetinjo, ki jo naj nosi na prsih, da mu bode vodnica, tolažnica in rešnica v vseh nevarnostih. Tako bi človek mislil, da mu je dana ljubezen, da mu bodi skrivnostno zdravilo, katero ga greje v mrazu, hladi v vročini, celi mu rane, tolaži ga v bridkosti; čudodejna moč, katera ga oživlja onemoglega, dviguje obupanega, otira solze jokajočemu, kaže pot izgubljenemu; katera mu pomaga prenašati težave in nadloge življenja! Tako naj bi bilo, a tako ni. V pogubo je človeštvu ta dar nebeški, ne v rešenje! Koliko krvi je prelilo sovraštvo, a koliko bridkih solz je rodila ljubezen, koliko bolečin, joka in stoka, kesanja in obupa! Ne da bi ga lajšala, ljubezen množi gorje človeštvu!«

Molče je poslušala Zora moža, ki je govoril iz globočine srca: malo časa prej bi ne bila umela, kaj govori; zdaj je čutila resničnost njegovih besed. Nekoliko časa sta molčala oba; potem spregovori zopet Záboj s prejšnjim, navadnim glasom:

»Kje sva že ostala v povesti? Da! Šla je za njim in bila sta srečna oba, sreče sta bila pijana in menila sta, da tej pijanosti ne bode konca: kaj je sreča, kaj je ljubezen, ako ni večna? Večna! Ko je metulju, otroku v rokah, izginil s peruti pisani prah, ki mu edini daje lepoto. —«

»Ne, stojte, prijatelj!« prestriže mu dekle besedo, sklonivši se ponosno kvišku pred njim. Nikoli prej ni

bila tako lepa Zora, tako lepa in tako visoka, kakor v tem trenutju, ko je veličastno kakor kraljica stala pred človekom v beraški obleki. Lahna rdečica ji je bila zalila belo lice, lepe oči so ji plamenele in vidno so ji trepetale sklenjene ustne! Záboj jo je gledal osupnjen; besede bi mu ne bile mogle tako pojasniti stvari, kakor ta pogled; hipoma je vedel vse, prej je miloval nesrečnega dekleta, zdaj jo je spoštoval!

»Pustila sem vas govoriti,« začne Zora z mirnim, a krepkim, odločnim glasom, »mirno sem vas poslušala; vse je bilo blizu tako, kakor ste govorili, do zadnjih besed, dasi sem se čudila, od kod vse to veste; zdaj poslušajte vi in jaz bom govorila.«

»Dovolite samo še nekaj! Čudite se, od kod to vem; vem samo prvo polovico, drugo sem uganil. Ali se ne spominjate več človeka, katerega so bili prinesli na pol mrtvega v vašo hišo?«

»Vi ste tisti?«

»Jaz sem tisti človek; čudno ni, da me niste spoznali, saj ste me komaj prav videli; jaz sem vas spoznal o prvem pogledu.«

Mesec je bil priplaval na jasno nočno nebo in obseval je tako čudno združena človeka v samotnem gozdu pred oglarjevo kočo.

»Vi torej poznate mojega očeta; tolikanj večja bode v vaših očeh moja pregreha. Ljubega očeta sem zapusti-

la, sramoto nakopala mu na častito sivo glavo; v srce sem mu meč zasadila, najblažje srce, kar jih bije v človeških prsih, izneverila sem se, zvestobo sem prelomila blagemu mladeniču, katerega nisem znala ceniti, in šla sem za človekom z lepim obrazom, sladkim jezikom, a srcem popačenim! Željno sem pila sladki strup njegovih besed; verjela sem njegovim prisegam; polastil se je bil mojega srca, moje volje, vseh misli mojih; vedela nisem, kaj delam; bila sem mu popolnoma v oblasti ... Pregovarjal me je tako dolgo, da me je pregovoril, šla sem z njim, sama ne vem, kako je bilo; zdaj se mi zdi, kakor da bi se bilo vse v sanjah godilo. Rekel je, in jaz sem mu vse verjela, da mora tako biti; da samo tako prisiliva očeta, da privoli v najino zvezo. O kako dobro me je poznal, kako skrbno se je znal ogibati vsega, kar bi mi bilo oči odprlo in prezgodaj mi razodelo njegove samopridne namene! O skušen, prekaljen človek je bil! Kako se je znal kazati v lepi podobi, kako dobro je poznal moje prenapete, romantične nazore, katerih sem si bila nabrala iz knjig ter iz njih ustvarila si svoj svet v mladi, neizkušeni glavi! To me je pogubilo! Poznal je moje slabosti, menil je, da me vso pozna, a motil se je! Lahkoverna sem bila, neprevidna, lahkomiseln; premotil me je, izpriditi me ni mogel. Kar je bilo dobrega na dnu mojega srca, prodrlo je s časom, o zakaj tako pozno! Megla mi je izginila izpred oči; spregledala sem; hipoma mi je bilo

vse jasno! Naj molčim, kako je bilo! Ponoči sem vstala in šla; nobena moč bi me ne bila držala. Napotila sem se, sama nisem vedela kam, le dalje, dalje, daleč od njega, tla so mi gorela pod nogami; zbudila se mi je bila vest, ki je tako dolgo spala, vest me je gnala dalje in ako bi bilo do zadnjega konca sveta. Sama nisem vedela, kod hodim; šla sem tako dolgo, da sem onemogla in zgrudila se ob potu. Drugo veste. Milujte me, vredna sem vašega milovanja. Grešnica sem, pokorila sem se za svojo pregreho in pokoriti se hočem vse svoje življenje. Grešila sem, a pala nisem! Prosto smem pogledati očetu v ostro obličje; neoskrunjeno podam lahko roko mladeniču, ki sem ga tako žalila, ter ga prosim blagega odpuščanja, in on bi mi odpustil, saj je tako blag, tako blag!«

Po teh besedah nekoliko časa molči. Tudi Záboj ni govoril besede, zamišljen je sedel; v duši se mu je pač zbuja nekdanjih dni spomin. Čez nekaj časa Zora zopet začne:

»In vendar si ne upam očetu pred obličje; pokorila se nisem še dovolj. Živeti daleč od očeta, to mi je najtežja pokora; pokoriti se hočem in trpeti in tako vsaj nekoliko zaslužiti očetovo milost. Za deklo hočem služiti, truditi se in zatajevati, da pride čas, ko bodem smela, spokorjena grešnica, stopiti, ne stopiti, pokleknila bodem pred očeta ter govorila: ,Oče, odpustite izgubljeni hčeri, pokorila se je, vi ne veste, kako se je pokorila, ker tako

dolgo ni smela gledati vašega obličja. Ali težko, nemo-
goče bi mi bilo čakati tega zaželenega časa, ako bi ne
vedela, kako je doma. Do vas se obračam s svojo proš-
njo. Pojte, vam ne bode težko, pojte ter pozvedite, kako
je očetu; dobro pogledjte njegov obraz: v spomin si vti-
snite njegovo podobo, da mi boste vedeli odgovarjati,
ko vas bodem izpraševala. A ne govorite mu o izgubljeni
hčeri, da mu ne začne rana znova krvaveti. Videli bode-
te Bredo; o da ji ne smem poslati sestrinega pozdrava! Z
njo smete govoriti; očetu naj bode ljuba tolažnica in
usmiljena priprošnjica nesrečni sestri. Pojte in vrnite se
mi skoraj z veselim poročilom. Čakala vas bodem, kakor
čaka mati na morskem bregu ter gleda s hrepenečim
očesom v daljavo, kdaj se ji prikaže ladja, ki ji pripelje iz
daljne, tuje zemlje v naročje edinega sina!«

XVI

Jesen se je bila naselila v Tihem dolu, pozna jesen s svojimi mrzlimi nočmi, ko pada z jasnega neba strupena slana, ki mori življenja kal poznim cveticam in rumeni drevesom zeleno listje; s svojimi gostimi jutranjimi meglami, ki leže tako leno nad goro in dolino in preprezajo vsa pota in kota z opolzkim, nadležnim blatom; jesen s svojimi golimi njivami, zapuščenim poljem in samotnimi, mrtvimi gozdi.

Dvakrat neprijazen, žalosten je bil sedaj pogled po vrtu mirodolskem; jesen je bila zapustila po njem svoj pogubni sled in nji se je bila pridružila nesreča! Redko je bilo videti zeleno listje po drevesih, še to je tako žalostno viselo. Tu pa tam je bilo ostalo kako jabolko, kaka hruška na goli mladiki. Pota, sicer tako skrbno snažena, bila so potreseni z rumenim in rjavim listjem. Na polgolo grmovje v seči je bilo prepreženo z gostimi pajčevinami. Marjetice po travi so otožno povešale svoje glavice, prva slana jih je bila smrtno zadela. Tiho je bilo po vrtu, samo zdaj pa zdaj se je oglasila kaka sinica z drevesa. Celo vrabci so bili tihi, dasi so imeli sedaj veselo življenje. Trte ob hišnem zidu so bile polne grozdja

skoraj noter do podstrehe; in grozdje, sicer tako zvesto hranjeno in branjeno, bilo je zdaj vse v njih oblasti; sladkosnedi roj je vedel, kaj je dobro, in ni zanemarjal redke priložnosti; molče se je gostil s plemenitim sadjem, ki ni bilo še nikoli tako sladko, kar se je pomnilo.

Kako je bilo sicer vse živo in veselo v Mirnem dolu, in kako vse tiho in mrtvo je bilo sedaj; in vendar ni bila smrt obiskala hiše v Mirneni dolu. Živi in zdravi so bili vsi, oče in hčeri, samo da ene ni bilo doma. In vendar taka sprememba! Hiša je bila sicer še kakor prej, ali vrtu se je videlo, da pogreša skrbne gospodarjeve roke. Pobit se je klatil Perun po hiši, po vrtu; nikjer ni mogel najti pripravnega mesta, kamor bi položil svoje stare ude; skoraj je bil pozabil že, kaj je prijazen pogled iz gospodarjevih oči, in mlada gospodinja ga je tako prezirala in zanemarjala, in vendar kaj bi bil dal za eno samo prijazno besedo; kaj je vse dobro življenje brez ljubezni! Kara Mustafa se je plazil od vogla do vogla kakor tam ona umazana megla, ki se vlačí ob gozdnem robu. Tudi Kokodinov glas se ni več tako veselo kakor nekdam razlegal po dolini.

In hišni oče! Glejte ga, tam se bliža izza hišnega vogla; z rokami na hrbtu hodi počasi po vrtu; listje mu šumi pod nogami. Še na misel mu ne pride, da bi pogledal svoje ljube vinske trte, ki mu tako vabljivo kažejo svoj blagi sad. V travo krene s pota, pod jablano; po travi ležé

in gnijó rdeča jabolka, ki jih nihče ne pobira. Pripogne se, pobere jabolko; kako se lepo žari, kako prijetno diši! Stisne ga v roki, jabolko se stare, razkrekne in debel, ostuden črv se privali iz njega. Čelo se možu zmrači, srce ga zaboli, daleč od sebe zažene izprijeni sad! Kak spomin je pač zbudil ta pogled nesrečnemu očetu?

»Žalostna jesen,« zdihne nesrečni mož.

»Žalostna ali pa vesela, kakor je oko, ki jo gleda,« oglasi se mu nekdo za hrbtom. Gospod Mirodolski se obrne in zagleda pred sabo tujega moža; skrivnostno je bil prišel na vrt, da ga ni nihče čutil.

»Kaj me gledate, gospod! Ali me več ne poznate?« vpraša tujec.

»Poznam vas ne; vendar zdite se mi nekako znani,« odgovori mu gospod Mirodolski, ogledujoč tujega moža od nog do glave.

»Ali se ne spominjate več človeka, ki so ga bili vam prinesli pijanega, pobitega pod streho?«

»Res, nekako podobni ste mu, in vendar —«

»Nekoliko drugačen sem, kajne? Obleka, ljubi gospod, sama obleka, drugega nič, vas moti.«

In res je bil Záboj čudno spremenjen, tako da ga je bilo težko poznati. A ne samo obleka; obraz, pogled, glas, vse je bilo nekako čudno spremenjeno. Krepkejši, mlajši je bil videti in, skoraj bi rekli, lepši. Kar mu je bilo prej neprijetnega, odurnega v obličju, v vedenju in go-

vorjenju, vse je bilo izginilo. Obraz njegov, dasi ne ravno lep, bil je zdaj nekako plemenit, gotovo pa prijeten. Oko, ki se mu je nekdam tako srepó bliskalo izpod goste, temne obrvi, to oko je sedaj gledalo tako prijazno, kakor more gledati samo oko dobrega človeka; s tem očesom bi ne bil mogel strašiti najplašnejšega bosopetca na cesti. Glas, ki se mu je nekdam tako trdo, tako nepriljudno zadiral, bil je sedaj gladek, mehak, dasi vedno še krepak; ta glas bi bil lahko utešil dete, ki se po materi joka.

Te čudovite spremembe si mož pač sam ni bil v svesti; zato se je čudil gospodu Mirodolskemu, da ga tako gleda.

»Ne čudite se, gospod,« reče, podavši mu roko, »da sem nekako tako opravljen kakor drugi ljudje. Saj veste, kaj pravi pregovor: ‚Pijanec se spreobrne, kadar se zvrne‘. Tako se je tudi meni godilo; zvrnil sem se bil, kakor veste, dobro zvrnil, in to zvrjenje se mi je obrnilo v spreobrnjenje, da učeno govorim. Čudno se vam zdi, kajne, ker nimate prave vere v ljudske pregovore; in to ni prav. Verjemite mi ali ne, vendar rečem vam, da mi ni zmočila žgana kapljica jezika, odkar sem zapustil vašo gostoljubno hišo. Naveličal sem se vednega tavanja in klatenja po svetu; človek se slednjič vsega naveliča. Sklenil sem postati pošten, delaven človek. Stopil sem v službo pri nekem premožnem kmetu; ne da bi bil prav za hlapca, bolj za delavca sem; mož me dobro plačuje,

ker vidi, da mi gre delo od rok. Naprej mi je dal toliko, da sem se malo očedil in osnažil, tako da smem med ljudi. Nikdar bi ne bil mislil, da je delo tako prijetno; nikoli prej nisem bil tako dobre volje; ponoči spim, kakor bi me v vódo vrgel. Tudi tiste neprijetne, črne misli so mi prešle, saj veste, izpótile so se mi, menim; vi ne veste, gospod, kako dobrodejen je pot, kako olajša človeka. Premalo sem se potil v svojem življenju, to je bila vsa moja nesreča. Čudite se, kajne, gospod, po kaj sem prišel, kaj hočem tu pri vas, gotovo se niste nadejali, da me bodete zopet kdaj videli, vsaj takega ne.«

»Res, ne bil bi si mislil ... prav veseli me, da vas zopet vidim in takega vidim; bodite mi srčno pozdravljeni!« in gospod Mirodolski mu stisne še enkrat roko; blagi mož ga je bil zares vesel.

»In vendar me ne vprašate, kaj hočem? Moj Bog, saj sem vam rekel, da sem se spreobrn timer, da hočem biti poslej pošten človek, in pošten človek treba da je hvaležen; nehvaležnost je ena izmed najgrjih človeških napak. Pogledat sem prišel, kako se vam godi, dobrotnik moj.«

V takem pogovoru sta bila prišla do klopi v gornjem koncu vrta poleg seče, kjer je najrajši posedeval gospod Mirodolski, kjer je nekda j ali sam ali v prijetnem pogovoru užil toliko lepih trenutij.

Moža sedeta na klop. Zdaj je bil gospod Mirodolski na vrsti, da bi govoril; ali mož je molčal, kakor da bi ne bil slišal zadnjih besed svojega gosta. Záboju je bilo hudo, ko je videl moža tako žalostnega, ali moral je govoriti, zato je bil prišel.

»Torej, kako vam, gospod?«

»Bo že, bo že! Morebiti bi bilo lahko nekoliko bolje, ali slabše bi bilo tudi lahko, še slabše, človek ne sme biti prešeren.«

»Vse zdravo pri hiši?«

»Vse zdravo, človek in žival; o, zdravja smo trdnega, prav trdnega, menim, da nas ne bo še zlepa konec!«

»Sami doma?«

»Sam!«

»Kaj pa družina?«

»... Dekle je šlo na polje z deklo ... tja dol nekam ...«

»In druga, saj ste imeli dve, če se ne motim?«

Tega trenutja se je bilo moči ogniti; ali Záboj je s premislekom tako delal in ne drugače. Strašán je bil odgovor:

»Človek!« zatogoti se mož nad njim in udari srdito s pestjo ob mizo. »Človek, ali si prišel zasmehovat starca, ki ga ves svet zasmehuje?«

V tem trenutju se začuje sum za sečjo, kakor da bi bil nekdo zaihtel, zastokal, potem zgrudil se na tla. Po sreči

gospod Mirodolski ni ničesar čutil; ali Záboj je slišal in on je vedel, kaj se godi za sečjo.

Tam je koprnela, tam se je v smrtnih težavah vila uboga, izgubljena hči nesrečnega, smrtno užaljenega očeta, ki ni odpustil greha izgubljenemu otroku.

Ko se je nekoliko dni po pogovoru v gozdu pred oglarjevo kočo Záboj odpravljal na pot proti Tihemu dolu, ko mu je bila ponovila svoja naročila, ko sta se poslavljala, ko je že odhajal, polasti se hipoma Zore mogočno hrepenenje, da bi videla še enkrat očetov dom, da bi videla morebiti, skrivaj, od daleč, očeta, sestro; prositi ga začne, naj jo vzame s seboj, tako milo, tako ginljivo, da ji mož ni mogel odreči prošnje. Prišla sta bila po okoliših do Mirnega dola. Tam se je hotela skriti v gozdu in čakati, Záboja, da se vrne. Prej pa ga je prosila še enkrat in on ji je bil obljubil, da je nikakor ne izda očetu. Zgovorjeno je bilo, kje se snideta.

Ali ko je bil Záboj odšel v očetovo hišo, ni se mogla držati, silna moč jo je vlekla proti izgubljenemu domu, da bi, ker vanj ne sme, vsaj skozi ograjo zagledala ga, da bi videla, ako mogoče, očetovo, sestrino obličje. Bliža se vrtu, skrije se za visoko seč, glavo stisne k nji, s hrepenčim očesom predira goščo. Zagleda očeta, vidi mu obličje, žalostno obličje, čuje glas njegov, o kako bode govoril oče, srce ji utriplje, zdaj se sodi njena sodba! Oh, obsojena je, oče je obsodil svojega otroka! Strela ji je

zadela srce, ko je udaril tako srdito ob mizo. Tema ji pokrije oči, onemogla se zgrudi na tla. Počasi se zopet zavé; komaj si dihati upa; na uho vleče, kaj se govori onkraj seče; prestregla je vsako besedo. — Záboj ni odgovoril, ko se je bil gospod Mirodolski tako zagrozil nad njim; samo pogledal ga je s tako milim pogledom, v tem pogledu je bilo toliko globokega sočutja, da je bil nesrečni mož pri tej priči razorožen. Prijazno ga prime za roko in z mehkim glasom govori:

»Odpustite, prijatelj, nesrečnemu očetu! Z obraza vam berem, da vam je znana moja nesreča; saj menim, da se je že razglasila po vsi deželi! Prišli ste, ne da bi me zasmehovali, tolažit ste me prišli. Glejte, imel sem dve hčeri; zdaj imam samo še eno! Mislil sem, da imam obe enako rad; zdaj vidim, da sem bil krivičen: nepravilno sem bil razdelil zaklad očetovske ljubezni svojima otrokoma in nji sem dal večji del; preveč sem jo ljubil, malikoval sem in zdaj se pokorim za svoje malikovanje. Sam sem si kriv svoje nesreče, in vendar me tako boli, tako boli! Imejte potrpljenje z menoj, prijatelj! Star sem in starost je otročja! — Dal sem ji večji delež ljubezni, a ona ga ni znala ceniti; kaj je otroku očetova ljubezen, kaj je njemu oče? Suha veja, ki drevo kazi, mladiki je napoti, veter potegne, odkrehne jo in na njenem mestu se veselo razvije krepka mladika. Tako je in tako mora biti, naravni, zakon! Človek je nespameten, ako se upira narav-

nim zakonom! — In vendar, saj je imela dobro srce, ko bi bila vedela, kako jo ljubim; ko bi bila mogla misliti, da me bode tako bolela njena izguba, morebiti bi mi pa vendar ne bila tega storila! Ta misel mi je edina tolažba, siromaška tolažba! — O sebi samo govorim; a storila je dva človeka nesrečna; o sestri ne govorim, ona je ženska in ženska ima lahko srce! Ženska nesreča trn v prstu! Trn se izdere, kaplja krvi — in drugi dan že ne ve, kateri prst jo je bolel včeraj. Ali mladenič, ki mu je prelomila zvestobo, čisto, blago srce, ki ni poznalo čuta razen ljubezni do nje, kako se tolaži on? Jaz ne vem, videti ga ne morem! Ležal je, koliko časa, ne vem; jaz ne štejem več ur in dni; ležal je med življenjem in smrtjo, vsak čas smo mislili, da ugasne. Zmagala je vendar mladost, okreval je, vstal je in zdaj hodi kakor senca, v srce mi reže njegov pogled! Nesrečni mladenič! Jaz sem star, moje življenje je pri kraju; ti dnevi, ki jih imam še pred seboj, naj mi minejo v žalosti ali veselju, malo dobička, malo izgube! Ali on, pot mu gre navzgor, bliža se višavi, s katere se mu odpre pogled v ravno polje, v sončne doline med zelenimi griči, s pisanimi travniki in bistrimi potoki, in razgled zapirajo sinje gore v daljavi. Ali sive megle so mu legle nad to srečno deželo! O da bi mogel pozabiti, kar je bilo! Izrul naj bi si jo iz srca, ki ga ni bila vredna, kakor se izruje bodeči ostati iz grede! Jaz nimam več to-

liko moči; meni bo krvavo zbadal njen spomin srce do groba!«

In solzé, blagodejne, dolgo zadrževane solzé se uderó ubogemu možu po častitem obličju!

Dolgo časa sta molčala oba.

»Tolažil vas ne bom, ubogi prijatelj,« spregovori slednjič Záboj, tolažilen je bil že sam glas, s katerim je govoril naslednje besede: »Tolažil vas ne bom; možje se ne tolažijo. Kar bi vam mogel reči v tolažbo, to veste sami. Življenje poznate, srce človeško poznate in njegove slabosti. Kaj je prosta volja človeška! Neznane moči se igrajo z nami. Njim pride človek v oblast, ko stopi v življenje, in sama smrt ga reši te oblasti. Kdor hoče živeti, treba da spozna to resnico, žalostno resnico, ali vendar resnico; treba da se voljno vda skrivnostni oblasti, kateri ubežati ni mogoče. Kaj pomaga ujetemu ptiču, ako se s perutmi, z glavico zaganja v trde stene svoje ječe! Krvavé mu peruti, krvavi mu glavica; slednjič oslabi, omaga, ako mu ne pride prej spoznanje, da so mu zastonj vse prizadeve, da se mu je, ako noče poginiti, vdati presilni oblasti. Hladna modrost, da, slaba tolažba, ali kaj hočemo, mož z možem ne more, ne sme govoriti, kakor se govori z otrokom. — Nesreča vas je zadela, prijatelj, velika nesreča; hudo je, kar vas je naravnost zadelo, ostalo vam plava pred očmi v najhujši podobi. In tako je prav; hujša ne more biti nesreča, nego si jo mislite. Ali

ni, prijatelj, v tem nekoliko tolažbe? Ali smete že obupati, preden vam je vse jasno? Ali smete obsoditi, zavreči svojega otroka, dokler vam še ni očita vsa pregreha? Imate li tako malo zaupanja v dobre nauke, katere sta ji oče in mati vcepila v mlado dušo? Ni li mogoče, da se je zavedela, da se ji je zbudila vest, preden je bilo prepozno? Kdo vam je porok, da vaša ostra sodba ni krivična? Ali ste že slišali njeno izpoved? Ni li mogoče, da se vam vrne taka, da jo lahko z radostnimi solzami stisnete v očetovsko naročje? Jaz si ne morem misliti, da bi bila hči takega očeta — navadno dekle!«

Te besede je govoril Záboj s tako globokim prepričanjem, da si slednjič gospod Mirodolski ni mogel kaj, da bi jih zvesto ne poslušal. Z glavo je majal, vendar videti mu je bilo, da mu dobro deajo; kako bi ne bil rad poslušal moža, ki mu je tako gorko zagovarjal izgubljenega otroka! Hvaležno ga pogleda, rekoč:

»Dejali ste, da me nočete tolažiti, in vendar, kdor bi me prišel tolažit, kako bi mogel drugače govoriti? Moje nesrečno dete bi ne bilo moglo najti boljšega zagovornika. Prepričali me niste, kdo bi me mogel prepričati, vendar hvaležen sem vam! Če sem vam kdaj kaj dobrega storil, vse ste mi obilo povrnili. O kako rad bi upal, a ne morem.«

»Jaz pa vam pravim, upajte, vse bo še dobro, pomnili boste moje besede; več vam ne morem reči. Zdaj moram iti, a nisva se videla zadnjikrat. Zbogom!«

»Zbogom!«

Podasta si roko in Záboj urno odide.

XVII

Na mirodolskem vrtu je stal voz repe pred hišo. Pri zidu je čepela stara Barba na nizkem stolčku in repo obrezovala. Breda ji je stoje pomagala; urno jima je šlo delo od rok. Na desni, strani je bil že velik kup tega koristnega jesenskega sadeža.

»Poglej, Bredka, ali si že videla táko?« ogovori služabnica svojo mlado gospodinjo, pomolivši ji lepo, debelo repo, ki jo je ravno obdelavala. Barba je bila dekla stare korenine: pridna, poštena, molčeča; ali kadar je bilo treba govoriti, tudi ni imela vozla na jeziku. Gospod Mirodolski jo je bil dobil z ženo vred v hišo. Gospoda je bila zadovoljna z njo in ona z gospodo. Povsod je bila za rabo; prijeti je znala za vsako delo; kuhalnico je sukala, metlo in šivanko, in potem, ko se je bil gospodi Mirodolski med kmeti naselil, tudi motiko, pralico in srp enako spretno. Pestovala je Zoro in Bredo, zato ju je še vedno tikala, kar je bilo vsem prav. Bila je skoraj kakor stara teta v hiši. Čutila je pa tudi, da ima nekaj oblasti, to se je kazalo v vsem njenem vedenju in govorjenju.

»Vidiš, Bredka,« povzame starka besedo, ko ji ni bila Breda ničesar odgovorila, »vse tako lepo rodi pri ti hiši

kakor nikjer drugje, in vendar človek ne more imeti pravega veselja.« Pri teh besedah vrže osnaženo repo, ki je bila zares lepa in debela kakor otroška glava, skoraj nekoliko hudovoljna na kup, tako da se daleč v stran zatrkali.

»Gospod hodijo pobiti in potrti, človek ne dobi prijaznega pogleda, dobre besede, naj si prizadene, kolikor hoče. In s tabo tudi ni, da bi človek spregovoril besedo. To je vendar le prehudo; časi me prime, da bi kar vse pustila pa šla na stare dni k ljudem, ki vsaj govoré. Kako je bilo lansko leto o tem času! Veš, ko smo vse tri —«

Starka umolkne; Breda ji je bila dala znamenje z roko, da je zadela struno, ki ji je neprijetno odmevala v srcu. Dolgo časa sta molčali obe. Barba, ki ji je bila tako nagloma prestrižena beseda, znašala se je nad ubogo repo; urno jo je vrtela v roki, globoko je zasajala vanjo nož, bolj nego je bilo potrebno. S časom se ji lice zvedri, prijazno pogleda svojo mlado gospodinjo, rekoč:

»Torej tega ne, pa kaj drugega! Veš, kaj se mi je sinoči sanjalo, Bredka? Sanje bom morda vendar praviti smela, kaj?«

»Torej kaj se vam je sanjalo, Barba?« vpraša jo Breda brez radovednosti, samo da bi kaj govorila.

»Sanjalo se mi je, da je bila nedelja, lep dan je bil, ljudje so šli v cerkev; in jaz, misli si, Bredka, jaz sem se drdrala v lepi gosposki kočiji po cesti, dva lepa bela ko-

nja sta bila vprežena, s pisanimi trakovi v grivah. Prav oblastno sem sedela na vozu, praznično opravljena; ljudje so se mi umikali na obe strani s pota in debelo so gledali staro Barbo, ki je danes tako lepa! Ob cesti je bilo vse drevje z bršlinom prepreženo; svoje žive dni nisem videla toliko in tako lepo zelenega bršlina! Veš, Bredka, kaj pomenijo te sanje?»

»Sanje so sanje; nič ne pomenijo; ne te ne druge. Človeku se sanja ponoči, kar je mislil čez dan.«

»Tako govorite gosposki ljudje, ki ne verujete ničesar, kar vam ne gre v glavo. Sanja se nam, kar smo mislili čez dan, praviš; kdaj bi bilo prišlo meni kaj takega na misel? Čas imam misliti na take reči! Jaz pa pravim, da sanje kaj pomenijo, vsake, samo da ne vemo vselej, kaj. V sanjah se nam razodeva prihodnost, če jih človek le prav razlagati zna. Kaj ne veš iz svetega pisma, kako je egiptovski Jožef kralju sanje razlagal; ali se ni vse tako zgodilo, kakor mu je prerokoval, kaj? Sedem debelih krav, to je sedem dobrih let, in sedem suhih krav, to je sedem slabih let; ali ni vse tako prišlo? Vidiš, pa praviš, da sanje nič ne pomenijo! O pomenijo, pomenijo; da bi se le človeku večkrat kaj dobrega sanjalo in da bi sanj tako hitro ne pozabili ali pa napak si jih zapomnili! Zdaj ti bom pa povedala, kaj pomenijo moje sanje.«

»Le hitro, komaj čakam, gotovo kaj prav imenitnega, ker so tako čudne!«

»Le norčuj se, boš videla; pa dejala boš: Prav je pravila stara Barba! V pravih sanjskih bukvicah, ki jih je spisal menda sam egiptovski Jožef, bere se tako: Voziti se, če vidiš koga drugega, da se vozi: nič dobrega! če se sam voziš: poroka!«

»Poroka! Jaz sem mislila, bogve kaj bo. Poroka torej, in kje bo tista poroka?«

»Jaz sem se vozila —«

»Barba, morda vendar niste tako —« in dekle čudno pogleda staro samico; ali ta se ni dala motiti v svojem prerokovanju; kakor da bi ne bila umela, kaj meni, mirno pravi:

»Jaz sem se vozila; to pomeni, da pojdemo k poroki, tudi jaz pojdem; komu neki? Kdo bi mene vabil, saj nimam tu znanega človeka; tukaj bo ženitev, Bredka, v tej hiši, preden preteče leto dni. Tudi bršlin pomeni poroko. Kaj me tako gledaš? Vprašati me hočeš, kdo bo ženin in kdo bo nevesta? Gospod Radovan bo ženin, in nevesta? — Nevesta, ljuba moja Bredka, nevesta — boš ti!«

Starka se prestraši in umolkne. Breda je stala pred njo blede kakor zid; roke so ji bile omahnile, prsi so ji plale, začne strašno ihteti; obrne se v stran, bežati je hotela ali kolena so se ji šibila; na tla bi se bila zgrudila, ako

bi ne bila Barba pri tej priči planila kvišku ter prestregla jo v svoje naročje. Dekle se oklene starke, saj ni imela matere, da bi se je oklenila, da bi se ji izjokala v naročje. Solze jo posilijo.

»Le jokaj, le jokaj, presrčno dete moje,« teši jo starka, »v mojem naročju se izjokaj, saj nimaš nikogar, sirota, da bi mu potožila, kar ti teži mlado srce. Kam pa hočeš iti? K očetu?«

»O pustite me, pustite; ko bi oče prišli, ko bi bili slišali, kaj ste govorili!«

»Naj pride, le naj pride, nič se ga ne bojim; v oči mu povem, kaj mislim; sedaj bi mi ravno prav prišel tvoj oče; sedaj bi mu jaz povedala, kar mi je že toliko časa na srcu in na jeziku! Spodi me naj, nič se ne bojim; on sam je kriv vse nesreče; on, ki vse vidi in ve, samo tega ne, kar se z njegovimi otroki godi! Samo zanjo je imel srce, kakor da bi imel enega samega otroka, samo zanjo je imel oči in vendar ni videl, ko je bilo videti treba! Oj, ono nesrečno, hudobno dete! Bog ve, da sem jo rada imela, kdo bi je ne bil rad imel! Mati ne more bolj rada imeti otroka, nego sem jo jaz rada imela. In tako žalost nam je napravila, tako sramoto! Kakor si je postlala, tako bo ležala: ali meni se zdi, da ne bo našla sreče na svetu, ker je tako ravnala s svojim očetom. Pusti me, naj govorim, saj sem zadosti dolgo molčala. Pokori se naj za

svojo pregreho in kadar se bo spokorila, naj se vrne, kakor se je vrnil izgubljeni sin v evangeliju; odpustil ji bo oče in jaz ji bom odpustila. — In ti, ljubo dete moje, ti, ki nisi nikdar z eno samo besedo žalila očeta, ti naj bi bila nesrečna, ti naj bi na skrivnem žalovala, medlela in venela kakor marjetica pokošena! Ne, ako je še kaj pravice na svetu, ti moraš biti srečna! Spolniti se ti morajo želje, ki si jih ne upaš nikomur razodeti, tudi svojemu očetu ne! Meni jih ni bilo treba razodevati, sama sem jih uganila. O starka ima oči v glavi; neumna kmetica bolje vidi nego vsa tista modrost in učenost! O da bi bili rajnka mati še živi, nikdar bi se ne bilo kaj takega zgodilo. Žensko oko, materino oko vidi skozi steno. Kaj meniš, da ne vem, kako ti je bilo, ljubo dete dete moje, kaj si prestala in pretrpela, kako si se premagovala! Radovan je imel tvojo sestro rad, mislil je, da ne more živeti brez nje; kdo je imel njega rad? Ona ne, vsaj tako ne, kakor mora nevesta rada imeti ženina, žena moža, da bo zakon srečen. Misli so ji uhajale in pohajale po belih gradovih, po deveti deželi, kaj vem kod! Nikoli ga ni bila vredna. Ti si ga vredna, sama ti in nobena druga ženska na svetu. Ti si edina vedela, kaj je tak mož, ki ga je z lučjo iskati podnevi. Ti si ga rada imela, ti si ga ljubila, skonca še sama nisi vedela, kako ga rada imaš. Ali ko se je bližal čas, ko se je imelo vse končati, takrat si se za-

vedela, takrat si jasno spoznala, kako ga rada imaš. Ali bila si dober otrok, dobra sestra; iz srca si ji privoščila srečo, katere si nisi upala sami sebi želeči. In ko je prišla nesreča v hišo, ko je Radovana zgrabila huda vročinska bolezen, da smo vsak čas mislili, zdaj pa zdaj ugasne; kdo mu je stregel, kakor ne more streči mati otroku, kdo ga je prekladal in posteljo mu prestiljal, kdo je prečul cele noči pri postelji njegovi? Kdo ga je tolažil in tešil, ko ni smel človek blizu, kdo mu je tako ljubo prigovarjal, da je pil, kar mu je bil zdravnik ukazal, koga je poslušal? Tebe je poslušal, tebi edini je storil vse, kar si ga prosila. Ti si mu otela življenje, tvoja postrežba, tvoja skrb in tvoja molitev! In on ti je bil hvaležen. Ko se je zopet zavedel, ko mu je nekoliko odleglo; kako te je hvaležno pogledaval in roko ti je podajal, dolgo dolgo časa je držal tvojo roko v svoji roki in ti mu nisi branila. Jaz pa sem tiho stala v kotu, da me nista videla, in gledala sem vaju in od veselja so mi kapale solze po starem licu. Tačas je Radovan spoznal, kaj je ženska; prej je bil v neki omotici; takrat je sprevidel, kdo ga rad ima in kdo je vreden njegove ljubezni. Le tiho, nič se ne jokaj; če je kaj pravice pri Bogu in pri ljudeh, ti boš njegova in on bo tvoj!«

Začujejo se koraki, Breda zbeži na drugo stran, Barba pa mirno počene na svoj stolček in vzame zopet delo v roke, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo!

*

Proti večeru tistega dne sta sedela gospod Mirodolski in Radovan sama v sobi. Radovan je bil prišel slovo jemat od Mirodolskih, preden je odpotoval v mesto. Malo se je govorilo pri slovesu. Ko je bil Radovan vstal in podal roko svojemu staremu prijatelju, reče mu ta žalostno:

»Hodi z Bogom, mladi prijatelj moj, imenoval sem te nekdanj sina in upal sem, da mi bodeš zares sin. Prišlo je drugače; naj bode, kakor je. Skušaj pozabiti, kar je bilo. Zaradi krivice, ki se ti je zgodila, ne bodi krivičen; ne zaničuj ženstva, ne sovraži človeštva. Ohrani si dobro, blago srce; če ne moreš ljubiti človeka, imej usmiljenje z njim; malo jih je, ki so vredni ljubezni, usmiljenja je vreden, kdor po zemlji hodi. Potrpežljiv bodi z mladino, ki ti bode izročena. Ne obupaj takoj, ako bodeš videl, da tvoj trud nima uspeha, katerega si se nadejal. Vsako seme ne kali in vsak cvet ne rodi sadu. Skusil bodeš mnogo bridkosti v svojem stanu. Krivica se ti bo godila, nehvaležnost te bode bolela, sovraštvo te bode preganjalo; ti trpi in molči in delaj človeštvu v prid po svoji moči. Mučeniki so dobrotniki človeštva, sami mučeniki mu pospešujejo razvoj in blagostanje, dušno in tele-

sno. Učenik, mučenik! Nekdaj so mučeniki prelivali kri, zdaj prelivajo pot in solze. Bogastva si ne bodeš pridobival v svojem stanu, ne časti in slave. To te ne bode motilo, temu si se odpovedal takrat, ko si volil svoj stan. Bodi stanoviten, zvest svojim načelom; ne daj se motiti njim, ki bodo zasmehovali tvojo plemenitost, tvoje idealstvo. Vse drugo mine, to bo ostalo; to je naše prepričanje, naša vera. Tako misli, tako poučuj svojo mladino če bodeš enega pridobil, trud tvoj ne bode zastonj. Bog ti daj, da dosežeš, kar sem jaz želel doseči, in življenje tvoje ne bode brez sadu. S prijaznostjo bodi radodaren, skop s prijateljstvom. Ako najdeš žensko, dragi prijatelj moj, katera se ti bode zdela vredna, da jo izvoliš za družico v življenju, vzemi jo, prijatelj, in bodi srečen z njo. To je zadnji svet, katerega ti dajem na pot. In ko bodeš srečen, kolikor more biti srečen človek, ki ima srce, tedaj se spomni svojega starega prijatelja; ako bodem še živ, daj mi vedeti, da se bodem s tabo veselil. Zdaj pojdi! Zbogom, zbogom!«

Hudo je bilo možu; toliko da mu niso solzé zalile oči. Radovanu je bilo videti, da ima še nekaj na srcu, a težko mu je bilo najti pravo besedo.

»Oče, dovolite mi, da vas tako imenujem, jaz vas ne bodem nikdar imenoval drugače. Prej ne grem, da mi nekaj obljubite. — Oče, odpustite ji, kakor sem ji jaz od-

pustil. Ako se vrne, ako pride skesana in spokorjena — oče! — —«

»Hiša moja ji je odprta!«

»In vaše roke, vaše srce, oče?«

»Kakor bom mogel, kakor bo vredna! Zdaj pojdi; spremljal te bom. Reci še prijazno besedo Bredi, ona ti ni nič žalega storila; v svoji sobi, menim, te čaka. Zbogom!«

»Zbogom!«

*

Res ga je v svoji sobi čakala, saj je vedela, da ne pojde od nje brez slovesa. Poznalo se je ubogemu dekletu, da se je jokala, ali on tega ni smel vedeti. Z mrzlo vodo si je bila izmila oči in oplaknila vroča lica. Trdna je hotela biti pri slovesu.

Ko vstopi Radovan, pogleda jo s tako milim očesom, da dekle ni moglo zdržati njegovega pogleda. Oči povesi in na pol v stran obrnjena govori:

»Torej si vendar prišel še pogledat, preden greš, Radovan?«

»Breda!«

»Srečno hodi in — pozabi, ako mogoče, to hišo, iz katere te je toliko bridkega zadelo. Pozabi njo in vse, ki prebivajo v nji.«

»Tudi tebe, Breda?«

»Tudi mene!«

»Ta beseda ti ni prišla iz srca, Breda!«

Dekle mu poda molče roko.

»Ne, Breda, tebe ne bom pozabil, prej vse drugo na svetu! Breda, zdaj moram govoriti, zdaj ali pa nikoli. Govoril bom, naj se zgodi, kar hoče; ničesa se ne bojim. Jaz sam ne vem, kako je bilo; zdi se mi, kakor da bi se mi bilo vse samo sanjalo — do bolezni. Bolezen me je zdrabila iz sanj. Drug človek sem zdaj, svet se mi vidi ves drugačen. Zagrinjalo mi zakriva, kar je bilo. Breda, tvoja sestra me ni nikdar ljubila; ni me mogla ljubiti; jaz sem mislil, da jo ljubim — sanjel

»Odpusti ji, Radovan!«

»Odpustil sem ji; moje srce ne čuti sovraštva do nje, ne ljubezni — samo usmiljenje! — Breda, zdaj odhajam, ali mi ne bodeš dala prijazne, prijateljske besede na pot, besede, ki mi bode tolažilo v samotni? Ne, pozabil ne bom te hiše; vrnil se bom kdaj; in ako bom prišel in stopil pred tvojega očeta, govoreč: Oče, dajte mi svojo Bredo; kaj porečeš ti?«

»Nikdar! — ako ona ne privoli.«

»Če pa pride in položi tvojo roko v mojo roko, Breda —?

Sladko ga pogleda dekle s solznimi očmi; roko mu poda, govoreč:

»Zdaj pojdi, Radovan, in skoraj se vrni!«

*

Saj je vendar vedela, kaj govori, stara Barba.

XVIII

Božični večer je bil. Božični večer! Mladenič, ki bivaš v tujem mestu, daleč od doma, daleč od svojih; tuji obrazi te srečujejo, tuje roke ti strežejo, tuja govorica te spremlja povsod. Kolikokrat se ti je tožilo po domu, vendar sprijaznil si se kolikor toliko z življenjem, vdal si se v svojo usodo. Ali ko se bliža božični praznik, zbudi se ti v srcu nemir, hrepenenje se ti zbudi po domu; v domačo deželo te vleče nevidna moč, kakor ptiča v jeseni v gorke južne kraje. Iz sijajnega mesta si želiš pod nizko, morebiti slamnato, ali vendar ljubo domačo streho! Mož, ki ga vodijo opravila po tujih deželah, nesrečen je, ako tega večera ne more preživeti na svojem domu z ženo in otroki. Nocoj ga čaka neko sveto opravilo doma. Vse leto je bil gospodar, oče; delal je, trudil se in skrbel za svojo družino, nocoj ji bode — svečenik.

Zgodnji mrak krije gore in dole; vse je tiho, tako praznično tiho, kakor v oni sveti, blaženi noči, ko se je rešenje rodilo človestvu, ko so peli nebeški angeli pastirjem na paši: »Slava Bogu na višavi in na zemlji mir ljudem!« S prazničnim belim prtom je pogrnjena zemlja in z jasnega neba blešče prijazne zvezde na zemljo. In čuj, z

bližnjega zvonika zadoné božični zvonovi tako milo in tako ljubo; tako veselo in tako otožno; tako vabljivo in tako tolažno! To niso zemeljski glasovi; iz onega sveta prihajajo, iz daljne, neznane dežele miru, kamor hrepené človeška srca iz solzne doline; mehko se razlegajo po molčeči dobravi in sladko odmevajo v človeškem srcu. Kdor je čul v svojih otroških letih doma te blažene glasove, naj biva onkraj morja, na drugem koncu sveta, naj mu bode otrpelo srce v žalostnih skušnjah življenja: ko mu pride sveti večer, tedaj se mu zbudi teh glasov spomin; zdi se mu, da mu zopet doné, kakor so mu nekdaj doneli v daljni domovini, v srečni mladosti, ki je tako daleč, tako daleč za njim! Sladko domotožje se mu polasti srca: srce mu je mehko, otroško mehko in oči mu rose! — —

V duhu se vidi doma. Večer je, sveti večer; vse tiho; zdajo zapojó zvonovi. V hiši so zbrani oče, mati in otroci; prekrižajo se in zdaj vzame oče kropilo v roko, starejši otrok posodo z blagoslovljeno vodo, drugi nosi lonec z žerjavico, na kateri se žge in kadi velikonočna oljka, lovorovo listje in mačice; mlajši ima ključ v roki. In tako gredó od poslopja do poslopja, od shrambe do shrambe, v klet in žitnico in hlev. In kamor pridejo, vzame oče-svečenik otroku ključ iz roke, odpre hram, pokadi ga in pokropi po vseh prostorih in kotih, potem zapre in izroči ključ otroku. O srečni čas, ko je on še ključ

nosil za očetom ali pa posodo s kadilom! Nobeno opravilo potem ni se mu zdelo tako imenitno, tako sveto kakor to; nobena vonjava mu ni dišala tako prijetno kakor to božično kadilo! In ko so se vrnili potem v družinsko sobo, kako praznično, kako častitljivo je stala tam v kotu vélika javorova miza, z belim prtom pogrnjena. In na mizi je stal »poprtnik«, božični kruh, in oče je vzel nož, razrezal poprtnik ter delil ga družini. Mnoge matere kruh je jedel sin pozneje, okusil je morebiti, kar ima svet dobrega, ali tako v slast mu ni šla nobena jed, kar jih je užil potem. In po večerji so šli v cerkev k nočni službi božji. Tako niso nikoli prej ne pozneje vabili zvonovi, tako niso nikoli pele orgle, tako ljubo mu ni nikoli donela pesem, kakor ko se je pelo:

*Pastirci vstanite,
pogledat hitite! ...*

Bil je božični večer. Snežna odeja je krila Tihi dol in hribe okrog. Smrekove veje so se pripogibale pod belim bremenom; zdaj pa zdaj se je katera nagloma kvišku vzpela, ko je z nje zdrsnil južni sneg. Tih mrak je bil nastal po dolini. Družine so bile zbrane po hišah, pripravljaje se na sveto opravilo.

Gospod Mirodolski je sedel za mizo v razsvetljeni sobi, nasproti, mu je sedel Radovan; iz mesta je bil prišel v prijateljsko hišo božič praznovat. Kje naj bi ga bil pač

praznoval? Prazna, zapuščena mu je stala tam gori na griču očetova hiša; gazú ni bilo do nje! Sama sta sedela prijatelja za mizo. Pogovor, tolikokrat začet, se jima je ustavljal; radost jima ni razsvetljevala obrazov sedaj, ko je prebivala v vsaki družini.

Gospod Mirodolski se je bil, kakor je bilo videti, vdal v svojo žalostno usodo. Miren je bil, vsaj na videz; povrnila se mu je bila, če ne prejšnja veselost, vsaj nekdanja prijaznost in ljubeznivost z ljudmi. O nezvesti hčeri svoji ni pregovoril z nikomer besede; videti je bilo, kakor da bi jo bil s časom kolikor moči pozabil, prepustivši jo usodi, katero si je bila sama izvolila. Prišlo mu je bilo skrivnostno poročilo, sam ni vedel od kod, da je živa in zdrava; to je bilo vse, kar je vedel o nji in to mu je bilo na videz dovolj. Stopinje ni storil, da bi zvedel, kje biva in kako. Bredi je bilo hudo, vendar upala si ni, da bi sprožila pogovor o nesrečni sestri z očetom.

Miren je bil, a ko je bil prišel božični večer, ki privabi hlapca in deklo iz službe pod domačo streho; ko sinček, ki se je v mestu učil, gazi v potu svojega obraza debeli sneg proti očetovi hiši; ko je bil prišel čas, v katerem želi vsak oče videti svoje okoli sebe: tedaj se mu je bila odprla in znova krvarveti začela na videz zaceljena rana. Vesel je bil Radovana, prijazno ga je sprejel; ali ko sta sedela za mizo — tudi Breda je bila, popustivši za nekoliko časa hišne opravke, prisedla k njima — zbudil

se mu je spomin, kako je praznoval prejšnja leta ta večer, lansko leto še — in nocoj! — Pogrešal je, o kako je pogrešal ljubega otroka, nepokornega, pregrešnega in vendar ljubega otroka! Zastonj ga je iskalo očetovo oko; srce se mu je tajalo, zbudila se mu je bila hipoma vsa nekdanja ljubezen do izgubljene hčere. Menil je, da vsak čas se morajo odpreti duri; o ko bi se odprle, ko bi se mu prikazalo drago njeno obličje! —

Ko sta sedela zopet sama, Breda je bila šla po hišnih opravkih, potegne si gospod Mirodolski z roko po čelu in reče svojemu gostu:

»Razveselil si me, prijatelj, da si se spomnil svojega starega znanca in prišel v njegovo hišo praznovat božični večer; boli me samo, da bodeš moral biti z malim zadovoljen; naj ti ne bode žal daljne poti do naše hiše, dasi ne bodeš našel v nji toliko veselja, kolikor si se ga morebiti nadejal in kolikor bi ti ga želel iz srca. Ali pustimo neprijetne spomine in bodimo srečni in veseli, kolikor nam moči.«

Radovan je hotel odgovoriti, ko stopi Breda s pismom v roki, ki ga položi na mizo pred očeta, govoreč:

»Barba ga je bila prinesla že dopoldne iz trga, ali pozabila je bila, izročiti ga vam; jaz sem ga našla na dnu v košu.« Nato dekle odide.

Gospod Mirodolski vzame pismo in ga razpečati. Dva lista sta bila v zavitku. Prvi je bil od gospe Jarinove; bral

ga je s konca brez posebne pazljivosti, kakor da bi se malo menil za to, kaj mu piše nekdanja soseda, ki mu je bila ostala v tako nesrečnem spominu. Ko je bil prebral prvo stran, začel ga je list vidno zanimati. Ni čudo! Gospa mu je poročala, da je nje sestre sin — mrtev. Padel je bil na Francoskem v dvoboju zaradi neke ženske. Vse to je bilo popisano z žensko obširnostjo. Proti koncu je pisala gospa tako: »Smrtno ranjen mi je pisal list, ki vam ga pošiljam; berite ga, morebiti vam dá nekoliko tolažbe v nesreči, katere vam je on kriv. Kako rada bi upala, ako bi smela, da bode, prebravši ga, odpustili zdaj, česar bi mu ne bili nikdar mogli odpustiti živemu.«

Ko je bil prebral pismo, poda ga molče Radovanu; nato seže po drugem, ki je ležalo na mizi; roka se mu je tresla. List je bil kratek; črkam se je videlo, da jih je pisala onemogla, umirajoča roka. Stežka je gospod Mirodolski bral naslednje besede:

»Draga teta! Malo trenutij mi je še živeti. Smrtno ranjen v dvoboju imam še toliko moči, da mislim nate, da ti poskušam pisati. Odpusti mi, kar sem ti žalega storil v življenju, odpusti mi, da te tako žalim s svojo smrtjo. Čuj mojo izpoved, umirajočega izpoved. Vse moje življenje — sedaj je pri kraju — bilo je ena sama dolga lahkomiselnost; samoljubje me je vodilo v vsem, neugasna žeja po uživanju me je gnala od veselja do veselja. Mnogo deklet sem spoznal, nobena ni bila vredna mojega

prizadevanja, nobena mojega spoštovanja. Nobena? Ne! Eno sem našel, eno samo; o prvem pogledu mi je vnela poželenje; spoštovati in ljubiti sem jo začel, ko sem izgubil njeno spoštovanje in njeno ljubezen. Ti jo poznaš. Ujel sem jo v nastavljeno mrežo, iz mreže mi je ušla in to je dobro! In vendar je to edino, kar mi teži vest sedaj, ko umiram. Žalil sem, morebiti onesrečil moža, ki sem ga spoštoval. Kolikokrat sem hotel stopiti pred moža, nekdam tvojega soseda, in razodeti mu vse, da jaz sam sem kriv; hči njegova je nedolžna, da jo sme zopet stisniti na očetovske prsi. Morebiti bi mi bil odpustil in morebiti — prepozno, prepozno! Mrači se mi svet — zadnja prošnja — pojdi, povej mu — umirajočemu gre vera — hči njegova je nedolžna kakor angel nebeški. Odpusti mi naj oče, odpusti mi naj ona; odpusti mi ti! — Ne morem več — zbogom! — Edwin.«

Prebravši list pokrije si gospod Mirodolski z obema rokama obraz. Kaj se je godilo sedaj v očetovem srcu?

Čez nekaj časa porine z roko Radovanu list, da naj ga bere; potem odide molče iz sobe.

Nekoliko časa potem so sedeli vsi trije skupaj za mizo. V Tihem dolu morebiti ni bilo tako tihe večerje. Malo se je govorilo; Breda je čutila, da se nekaj posebnega godi; vendar ni si upala vprašati. Radovan se je vidno izogibal njenih pogledov; in vendar se je tako veselila njegove-

ga prihoda; lepega večera se je nadejala, in kako žalosten je bil sedaj!

Bogve kako dolgo bi bili tako molče sedeli, vsak v svojih mislih, ako bi jih ne bila zdramila nova prikazen. Začujejo se krepki koraki v veži, potem je bilo slišati, kakor da bi si nekdo pred durmi sneg z obutala otresal. Dolgo jim ni bilo treba ugibati, kdo je nepričakovani gost. Duri se odpro in v sobo stopi z nekoliko okornimi koraki — Záboj.

»Srečen božični večer vsem dobrim ljudem,« pozdravi malo družbo; nato se obrne k hišnemu gospodarju, govoreč:

»Obljubil sem vam bil, da vas pridem kdaj obiskat, gospod. Kar obljubi Záboj, to velja, kakor bi zabil. Tukaj sem. Težko ste se me tako zgodaj nadejali; gotovo ne, da vas bom nadlegoval ravno na božični večer. Ali jaz vam ne morem pomagati, če vas motim. Vi lahko čakate, kakor se kaže, jaz ne morem; vsi ljudje nismo enaki!«

In obrnivši se proti Radovanu, ki je debelo gledal nevljubljenega gosta, reče mu:

»Oprostite, gospod; jaz imam nekaj govoriti s tem možem; govoril bom brez okolišev; jaz ne znam drugače. Poslušajte ali ne, kakor vam drago. Vendar zdi se mi, da bi smeli ostati in poslušati; saj stvar tudi vas nekoliko zadeva, ako se ne motim. In vi, gospodična, tudi vi bi utegnili poslušati; samo pohujševati se mi ne sme-

te; moj glas je nekako zaporčen in tudi besede, ki jih bom govoril, utegnile bi biti malo odurne. Nerad vam kazim božični večer, ali dolžnost mi je prva.«

Nato se vstopi pred gospoda Mirodolskega in začne:

»Gospod! Prijateljstvo gor ali dol; menil sem, da vas poznam, ali motil sem se, kakor vidim. Blag mož ste vi? Vi ste oče? Vi sedite tu v prijetni, gorki sobi in dobre volje ste za mizo s svojo družino; ali je to vsa vaša družina? Kje je vaša hči, kje je vaša prvorojena? Grešila je, zapustila je vas, šla je po svetu. Ali ste kdaj vprašali, kam? Kak kristjan ste vi? Pastirju, ki je imel sto ovac, izgubila se je, zašla je ena. In kaj je storil pastir? Popustil je čredo, šel je za izgubljeno, iskal jo je povsod. In ko jo najde, zadene jo na svoje rame in nese jo domov. In doma skliče svoje sosede in prijatelje, govoreč: 'Veselite se z menoj, ker našel sem ovco, ki sem jo bil izgubil'. Vi ste imeli dve hčeri in teh dveh se vam je ena izgubila, in vi mirno sedite in se dobro imate! In kaj je storil oče, ko se mu je vrnil izgubljeni sin? O vi ste dober, usmiljen mož; ako pride — mudi se ne, vi lahko čakate — ako pride kdaj skesana, potrta, uničena in pade pred vas, da udari s čelom ob tla — veleli bi ji morebiti, o gotovo, saj ste dober mož, veleli bi ji, da naj vstane, morda bi ji celo pomagali; dovolili bi ji blagodušno, da sme ostati pod vašo streho — če bo pridna; hrano bi imela pri vas, četudi ne pri vaši mizi. Blago potrpljenje bi imeli

z njo, s časom bi vam smela streči in naposled — očetova milost nima mej — naposled bi spregovorili celo prijazno besedo z njo!«

Z ostrim, očitajočim glasom je Záboj govoril te besede. Gospod Mirodolski je sedel molče, s povešenimi očmi; vidno je bilo, da besede niso bile govorjene brez uspeha. Pozneje je rekel enkrat, da ni slišal nikoli človeka tako lepo govoriti. Ali Záboj še ni bil pri kraju. Po kratkem molčanju povzame zopet besedo:

»Tu sedite in čakate mirno; uboga hči pa morebiti daleč od tod sama, zapuščena žaluje, hrepeni in koprne po očetovi hiši, v katero vrniti se nima poguma; kdo vam je porok, da se vas ne boji, ker vidi, da ste jo zavrgli; saj niste storili stopinje za njo! Kdo vam je porok, da ni sirota v potrebi, zapuščena, brez usmiljene roke, ki bi ji podajala vsakdanjega kruha? Ali ste že kdaj mislili to? Ne, to vam ni prišlo na misel; saj še ne veste, kje je vaša hči, pa bi vedeli, kako se ji godi! Morebiti pa se motim, krivo vas sodim; povejte mi torej, kje je vaša hči? — Vi molčite; vi ne veste, kje je. Vi ne veste, jaz pa vem, kje je vaša hči!«

Led je bil prebit. Gospod Mirodolski plane kvišku.

»Vi veste, kje je moja hči?« zavpije. »O ne šalite se s starim, nesrečnim možem! Ako veste, o peljite me k nji, prijatelj, da jo zagledam, da jo objamem in pritisnem na svoje srce! Kaj čakate! Urno, urno; jaz nimam miru.

Vstanita, otroka; pojdimo jo iskat, in vi, prijatelj, nas vodite. Ne, ostanita; jaz sam hočem iti; še nocoj jo privedem nazaj, izgubljeno ovčico, še nocoj se bomo vsi skupaj veselili. Oj tiho, tiho, dete moje, skoraj ti pride oče in te pritisne na srce; moje srce hrepeni po tebi, kje si dete moje?»

V tem trenutju se začuje glasno ihtenje pred durmi. Duri se odpro — Barba jih je bila odprla — in prikaže se — Zora, za njo Barba. Vstopivši vsa objokana, zgrudi se ubogo dekle na kolena. Oče priskoči in jo prestreže v svoje naročje. Dvigne jo od tal, pritiska jo na srce, poljublja ji čelo, lice in roke in srečno dekle se ga oklepa okoli vratu.

»Oj, da te le zopet imam,« govori srečni oče, »zdaj je vse dobro; kje si bilo tako dolgo, presrčno dete moje, in tvoj oče je zdihoval skrivaj po tebi! Ali zdaj je vse dobro; srečen sem in mislil sem, da ne bom nikdar več srečen na svetu!«

»Poglejte jo,« obrne se proti družbi in debele solze so mu kapale na lica; »poglejte jo, to je moja hči; izgubljena je bila, ali zdaj je najdena; prišla je, sama je prišla v očetovo hišo; saj je spoznala, da ne najde nikjer toliko ljubezni kakor pri svojem starem očetu.«

Breda ni mogla čakati, da bi jo oče izpustil iz rok. Skoraj silama mu jo iztrga. Molče se objemata sestri; samo solze so jima govorile.

Stara Barba ni vedela, kam bi se dela od samega veselja. Ali ženica ni prišla še tako hitro na vrsto; vendar molčala ni zato, četudi ni imela posebno zvestih poslušalcev.

»Jaz sem jo našla, prav jaz; na voglu je stala sirotka in zmrzovala: ni si upala v hišo; bogve, kako dolgo bi bila še stala, ako bi je ne bila jaz našla. Skoraj nesti sem jo morala, tako se je bala in tresla sirota. Zdaj vidiš, Zorka, da nismo tako napačni ljudje, kakor si mislila. Da te le imano, zdaj te ne pustimo več od tod.«

Počasi se izvije Zora sestri iz rok in bliža se Radovanu, ki je stal molče na strani. Molče mu poda roko; kaj bi naj bila pač govorila? Pogled njegov ji je pričal, da ji je odpustil blagi mladenič.

»In vi, prijatelj!« obrne se gospod Mirodolski proti Záboju, »kako naj se vam zahvalim?«

»Kaj ne veste več,« odgovori mu Záboj vesel, »da sem vam bil na dolgu, vam in temu gospodu? Vi, gospod, težko da bi me še poznali, dasi ni dolgo, kar sva se videla. Jaz sem namreč tisti, ki ste ga bili nekdam prinesli pobitega pod to streho. Lepo ste mi stregli in pomagli mi na noge; jaz sem šel in nisem se vam zahvalil. Ako je vam po volji, recimo, da so naši dolгови poravnani in — mir besedi! Sedaj pa vem, kaj vam je vsem na jeziku; čakal ne bom, da bi me začeli izpraševati. Saj sem vam pa tudi odgovor dati dolžan, kako sem ravnal.«

In nato jim začne pripovedovati, kako je bil Zoro v gozdu našel; kako je bivala v oglarjevi koči; kako ji je bil potem, ko se je bližala zima, priskrbel stanovanje pri poštenih ljudeh v bližnjem trgu, kjer si je s šivanjem kruha služila. Ni se mu bila dala pregovoriti, da bi smel on še dalje zanjo skrbeti. Trdil je, da se je čisto sama živila in hranila. To ni bilo popolnoma resnično; nji sami res ni nikoli nič v roke dal; ali vedel je že tako ravnati, da ji je prišel skrivaj mnog poboljšek, tako da ona ni ničesar čutila in slutila. S svojim zaslužkom je skrbel, da ni nobene stvari pogrešala. In vendar je bila tako nesrečna! Solze so silile vsem v oči, ko jim jo popisoval, kako je veneli in koprnela po očetovem domu. Naposled mu je bilo že preveč. Ko se je bližal božični večer, rekel ji je: Jaz vas ne morem več gledati take. Zdaj ali pa nikoli! Če se bojite sami, pojdem jaz z vami. In šla sta. Ali ko prideta do očetove hiše, upade ji srce; ni si upala očetu pred obličje; prosila ga je, naj jo pusti zunaj in naj gre sam pred njo; za hišnim voglom je ostala in čakala, káko poročilo ji pride iz hiše. Tam jo je bila našla Barba, gredoč po drva.

»Gospod!« sklene Záboj svoje pripovedovanje; »vi me poznate; vi veste, da nisem poseben častilec ženskega spola, in tudi veste zakaj. Ali to vam pa pravim, naj bodo druge ženske kakor že, jaz jih ne bom sodil ne potezal se zanje — ta, ki jo imenujete zopet svojo hčer — kako

naj rečem, da bi bilo prav? — to ni, ženska, to je angel! Če pa kdo drugače sodi, naj stopi predme, da spregovorim besedo z njim!«

In mož, ki se je bil nekako razvnel proti koncu svojega govora, udari krepko ob mizo, tako da je posoda na nji poskočila. Mož se je bil sam malo prestrašil.

»Odpustite, častita gospoda!« prosi družbo; »tako hudo nisem mislil; moja pest, ki je dolgo praznovala, okrepčala se je, kakor je videti, jako pri trdem delu!«

Za odgovor podadó vsi po vrsti roko poštenemu možu.

Zora je stala zamišljena, ko so vsi drugi zvesto poslušali Záboja; pogledavala je zdaj očeta, zdaj Radovana, zdaj sestro. Radovan in Breda sta se bila pogledala samo enkrat, ko je Záboj govoril. Ta pogled je Zori vse razodel in njen sklep je bil storjen. Ko je Záboj končal, približa se ona svoji sestri, prime jo za roko ter jo pelje k Radovanu. Molče položi njeno roko v Radovanovo roko, potem jima reče z ginjenim glasom:

»Bodita srečna! — Radovan, jaz nisem bila vredna sreče na tvoji strani; Breda, bodi mu ti, kar mu jaz nisem mogla biti!«

Nato se obrne proti očetu, ki je gledal strmeč ta novi prizor, ter ga prosi:

»Oče, blagoslovite svoja otroka.«

Gospod Mirodolski pogleda Radovana, potem svojo hčer in z obrazov jima bere, da tu je treba samo še očetovega blagoslova; z veseljem jima ga dá; roke jima sklene, govoreč:

»Bodita srečna, otroka moja!«

Dalje ni mogel govorili. Čez nekaj časa se obrne proti Zori:

»In ti, ljubo dete moje?«

»Moja sreča je pri vas, oče!« odgovori mu Zora in ljubo ga pogleda. »Pri sebi me pustite do konca dni. Edino to si želim, da bi mogla ostati pri vas vsaj toliko let, kolikor dni sem vas pogrešala.«

Oče jo objame, rekoč: »Zgódi se ti po tvoji volji, Bog daj, da bi se nikdar ne kesala.«

»In vi, prijatelj?« ogovori Záboja, »sedaj, ko je vse drugo tako lepo preskrbljeno, kako se bode te odločili? Pomagajte nam, da tudi vas kako preskrbimo; nocoj moramo biti vsi srečni in veseli.«

Záboj je bil dobre volje, smeje se odgovori možu:

»Oho, kaj tudi mene hočete oženiti, gospod? Zdaj je že vse v en kup, mislite, kajne? Nič napačna misel. Samo neveste je treba. Kje bi dobil pripravno nevesto? Mlada ne sme biti, ali prestare tudi ne maram.« Ozre se po sobi. V kotu zagleda pošteno Barbo, ki si ni mogla kaj, da bi ne bila pričujoča pri Bredini zaroki. Prime jo za roko in jo potegne sredi sobe, rekoč:

»Kaj pa vi ali ti, dekla božja? Pokaži se pri luči, da bomo videli kako in kaj? — Za silo!«

O kaki drugi priložnosti bi se ne bilo smelo tako ravnati z Barbo, ali sedaj je bila dobre volje, da možu ni zamerila robate šale; saj je videla, koliko dobrega je bil storil njenemu gospodu. Pogleda mu v obraz in odgovori:

»Meni se zdi, da nama obema ni več sile!«

Potem gre k Bredi in jo podraži:

»Nu, kaj sem ti pravila? Ali boš zdaj še rekla, da sanje nič ne pomenijo?«

»Kaj vaše sanje?« odgovori ji Breda, ki se ji je lice žarilo od sreče in veselja, »to so sanje, to, ljuba Barba. Bojim se, da bi se ne zbudila in da bi vse ne izginilo izpred mene!«

»Ker se vam je snubitev, kakor je videti, slabo obnesla,« reče nato smeje se gospod Mirodolski Záboju, »treba bo kako drugače ukreniti. Veste, kaj? Rekli ste, da ste postali tako dober delavec —«

»Torej za hlapca me hočete obdržati pri hiši, gospod?«

»Ne za hlapca, za prijatelja, za pomočnika mi bodite; delali bode, kolikor in kadar vas bo veselilo. Kaj pravite?«

»Nič napačna misel; seziva si v roko, že velja! Za prijatelja vam bom in pomočnika, kakor hočete; za vélike-

ga hlapca, za pristavnika, oskrbnika, za vse! Le čakajte, ne bo vam žal; videli bode, kako vam bom, gospodari; vse po novem! Vse vam bom narobe obrnil: kjer sedaj smreke rastó, tam vam bom sejal pšenico in leščevje bom nasadil po polju, lešniki se dobro prodajajo. Poljedelstvo, živinoreja, kupčija in obrtnija: vse bo cvelo in razvijalo se v Mirnem dolu in kaka ruda se tudi s časom kje najde. To bo veselje. Ali zdaj pa moram še eno besedo spregovoriti s temale dvema. Tega vendar ne, da bi me ne povabila na ženitovanje. Ne za svata; svatje morajo biti ,na pare', in jaz nimam ,para', tudi nadejati se mi ga ni, kakor smo ravno videli; ali za godca bom prišel; videli boste, kake burke zna uganjati stari Záboj, kadar hoče!«

Pozno je bilo že; dolgo jim je moral gospod Mirodolski prigovarjati, da so poseli za mizo. Imeli so lep božični večer!

*

Prijazni bralec! Ko bi bil šel ti tri leta potem o lepem jesenskem času po cesti mimo Mirnega dola, gotovo bi se bil ustavil, glasna vesela govorica se je razlegala z vrta po dolini. Smeh je bilo slišati vmes, šum, ropot in veselo razgrajanje, tako da se gospoda Mirodolskega dom ni skoraj po pravici imenoval Mirni dol. Ali izmed raznih moških in ženskih glasov slišal se je najbolje tenak

otroški glasek. Gospod Mirodolski je imel malega vnuka pri sebi; majhen je bil, vendar ves vrt ga je bil poln. Stari oče je imel veliko preglavico z njim. Prvi dan že mu je bil po vrtu vse cvetice poruval ali pa poteptal; pod drevjem je ležalo vse polno najlepšega nezrelega sadja in zelenih odkrehnjenih mladik. Strašno prešeren in poreden je bil res ta Milan. Svoje drobne nožice in ročice, ki jih je bil šele zdaj prav v oblast dobil, rabil je prav pridno v samo hudobijo. In vendar ni bil stari oče nič prav milovanja vreden. Ne da bi mu bil branil, svaril ga in krotil; še navajal in naganjal ga je, kolikor je mogel; in več ko mu je deček napravil škode, bolj je bil stari oče vesel, tako da je bilo res težko razsoditi, kateri je bolj pameten. In pri takem odgojevanju mu je Záboj zvesto pomagal. Z njim je bil Milan posebno prijatelj. Ali mož je pa tudi znal ravnati z njim, kakor najboljša pestunja ali pa še bolje. Nihče bi ne bil mislil prej, da je Záboj tak umetnik. Delal mu je »konjce« iz lubja, vozičke in malinčke na potoku, da je bilo veselje. Imel je pa tudi svojega gojenca jako v čislih. Slovesno ga je bil naredil za »kneza Mirodolskega in vojvodo Tihodolskega« in tako so ga potem sploh imenovali, kar je dečka močno veselilo. To se nam pa že malo preveč zdi, da ga je hotel Záboj narediti s časom že za kralja slovenskega in — slovanskega carja! Nasproti je pa on njemu dejal stric. Ko ga je nekdanj Barba po stari nespametni navadi vprašala,

koga ima najrajši, odgovoril je jako pametno: »Ato imam najrajši, mamu najrajši, starega očeta imam najrajši, tetko imam najrajši in strica imam najrajši; vse imam najrajši!«

In tako je bilo vsem prav; samo stari Barbi ne, ki jo je bil pozabil; prav se ji je godilo, kaj stavi otroku tako nespametna vprašanja! Da bi pa kdo krivo ne sodil našega mladega junaka, treba, da pristavimo še nekaj: Poreden je bil Milan, a hudoben ni bil. Oče in mati sta mu malo zapovedovala in prepovedovala, ali kar se mu je enkrat reklo, to je bilo rečeno! Samo resno pogledati ga je bilo treba ali pa reči mu: Tega ne! To je veljalo kakor zarezano. Tako je Milan vesalo rasel in razvijal se brez tistega večnega svarjenja, pretenj in kaznovanja. Če so ga stari oče, tetka in stric malo razvadili in izpridili, ko je bil o praznikih pri njih »na kmetih«, to se je potem v mestu vse pogladilo in poravnalo.

Ali čas je, da se skoraj ločimo od družine Mirodolske; kaj bi se dalo zanimivega pripovedovati o srečnih ljudeh! In srečni so bili vsi; srečen zlasti je bil do konca dni gospod Mirodolski.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-191-6